

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

**COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KARŞILIKSIZ KADIN
EMEĞİ: TÜRKİYE DENEYİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÜLFER KIRBAŞ BATTAL

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

**COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KARŞILIKSIZ KADIN
EMEĞİ: TÜRKİYE DENEYİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÜLFER KIRBAŞ BATTAL

DOÇ. DR. GÜLTEN DURSUN

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

**COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KARŞILIKSIZ KADIN
EMEĞİ: TÜRKİYE DENEYİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Gülfer KIRBAŞ BATTAL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 07.07.2021/16

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	v
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. KADININ KARŞILIKSIZ EMEĞİ, KRİZLER VE ÇIKIŞ YOLLARI	4
1.1. KARŞILIKSIZ EMEK KAVRAMI	4
1.1.1. Yeniden Üretim İstasyonunda Kadınların Karşılıksız Emeği.....	4
1.1.2. Evde işler nasıl bölüşülüyor ya da bölüşülemiyor?.....	9
1.2. KRİZLERDE KARŞILIKSIZ EMEK	10
1.2.1. Ekonomik Krizlerde Kadınların Karşılıksız Emeği.....	10
1.2.2. Salgınlarda Kadınların Karşılıksız Emeği.....	11
1.3. KADINLAR ÇÖZÜM ÖNERİYOR: BAKIM EKONOMİSİ	14
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. COVID-19 KÜRESEL SALGIN SÜRECİNDE KADININ EV İÇİ KARŞILIKSIZ EMEĞİ	16
2.1. COVID-19 KÜRESEL SALGINI	16
2.2. COVID-19’UN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	16
2.2.1. COVID-19’un Kadın İşgücüne Etkisi.....	17
2.2.2. COVID-19’un Kadının Karşılıksız İş Yüküne Etkisi.....	19
2.3. COVID-19 PANDEMİSİNE FEMİNİST YAKLAŞIM	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
3. COVID-19 PANDEMİSİNDE KADININ KARŞILIKSIZ EMEĞİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	25
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	25
3.1.1. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	26
3.1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	26
3.1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	27
3.2. BULGULAR	30

3.2.1. Demografik Özellikler.....	30
3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Yargılarına Dair Durum.....	35
3.2.3. Ücretli Çalışma Durumuna Etki.....	42
3.2.4. Sağlık.....	49
3.2.5. Karşılıksız Emek.....	50
3.2.6. Kişisel Zaman Kullanımı.....	55
3.2.7. Aile İçi İlişkiler.....	59
3.2.8. Fiziksel ve Psikolojik Sorunlar.....	64
3.3. DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	79
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	87
EK	94

ÖZET

COVID-19 pandemisi bir sağlık krizi olmasının yanında toplumsal bir kriz olarak hayatın her alanını derinden etkilemiştir. Dünyanın deneyimlediği tüm krizlerde olduğu gibi kadınlar üzerindeki etkisi farklılaşmıştır. Herkesin evinde kalması çağrısı, evden çalışmalar ve kapanmalar sonucunda evler toplumsal cinsiyet normlarının daha güçlü bir şekilde deneyimlendiği bir mekâna dönüşmüştür. Bu çalışma COVID-19 pandemisi ile artan ev işleri ve bakım yükünün eğitim seviyesi yüksek kadınları nasıl etkilediği, toplumsal konumlarını ve toplumsal cinsiyet normlarını nasıl dönüştürdüğünü feminist bir yaklaşımla ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla ev işleri ve bakım işlerinin bölüşümünü, bu bölüşümün kadınların kişisel gelişimine, fiziksel ve psikolojik durumuna olan etkisini ölçmek üzere çevrimiçi anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, kadınların COVID-19 sürecinde hane içi iş bölümünde toplumsal cinsiyet normlarının korunduğu, artan ev içi işleri ve bakım yükünü kadınların taşıdığı, bu işler nedeniyle kendilerine ayırmadıkların zamanın ve artan geçinme kaygısının kadınlar üzerinde olumsuz fiziksel ve psikolojik etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, karşılıksız emek, toplumsal cinsiyet eşitliği, krizler, Türkiye

ABSTRACT

Besides being a health crisis, the COVID-19 pandemic has deeply affected every aspect of life as a social crisis. Like all crises the world has experienced, its impact on women has been experienced differently. With the call for everyone to stay at home, increasing work from home, and lockdowns, homes have turned into a new place where gender norms are experienced. This study aims to reveal, with a feminist approach, how the increased household chores and care burden with the COVID-19 pandemic affect women who have high education and transform their social positions and gender norms. For this purpose, the online survey method was used to measure the division of housework and care work, and the impact of this division on women's personal development, physical and psychological status. The study concluded that gender norms are preserved in the household work division during the COVID-19 process, women carry the increasing domestic work and care burden, the time that they do not devote to themselves because of these jobs and increased anxiety for livelihood have negative physical and psychological effects on women.

Key words: COVID-19, unpaid labor, gender equality, crisis, Turkey

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, evden çalışmaya başladığım ve “evde” olmaya dair pek çok sorgulamaları hem bizzat yaşayıp hem de çevremden/dünyadan örneklerle gözlemlediğim bir dönemde “evde” yazıldı. Uzaktan da olsa evlerinde verdikleri mücadeleleriyle bana yol gösteren tüm kadınlara teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimini aktarmaktan çekinmeyen, bize yol açan değerli hocalarıma çok teşekkür ederim. Tam zamanlı bir çalışan olarak tüm zorlanmalarımı anlayışla karşılayan ve destek olan danışmanım değerli Doç. Dr. Gülten Dursun’a ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ilk tohumunu atan, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamamın yolunu açan en değerli kadına, annem Ayşin Kırbaş’a, sonsuz destek ve güveniyle hep yanımda olan sevgili babam İbrahim Kırbaş’a, bizden beklenen rolleri birlikte sorgulayıp aklımızı birlikte açtığımız sevgili kardeşim Canan Kırbaş’a, içimizde en sert mücadeleyi vererek hayatta kalmayı başaran güçlü kadın sevgili teyzem Hatice Şahansuyu’na çok teşekkür ederim.

Anket çalışmasının hazırlanması ve yaygınlaştırılmasında destek olan, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı’ndan değerli iş arkadaşlarıma, deneyimlerini paylaşan, akademide dayanışmaya örnek temsil eden değerli bölüm arkadaşlarıma, çok sevgili uzun yol kız kardeşlerim Merve Ayşe Köseoğlu ve Hatice Özbaş’a, feminist duruş ve çalışmalarlarıyla yolumuza ışık tutan tüm kıymetli kadınlara teşekkür ederim. Araştırma sürecine bilgi ve tecrübesiyle destek olan değerli Esra Kaya’ya teşekkür ederim. Yorum ve önerileriyle çalışmamı geliştirmeme destek olan değerli jüri üyeleri Dr. Derya Demirdizen Çevik ve Doç. Dr. Feyyaz Cengiz Dikmen’e teşekkür ederim.

Bu uzun öğrenme serüvenimde her daim destekçim, sevgi ve güveniyle güç veren, yolumu açan sevgili eşim Emre’ye çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, feminist mücadeleye bir nebze de olsa katkımla olsa dileğiyle, tüm zorunlu rollerimizden azade olmaya adıyorum.

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

%	: Yüzde
BM	: Birleşmiş Milletler
EUROSTAT	: Statistical office of the European Union (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
IASC	: Inter Agency Standing Committee
ILO	: International Labor Organization
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Organization (Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü)
UN WOMEN	: The United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Eğitim, Medeni Durum ve Yaşadıkları Şehirler.....	30
Tablo 2. Katılımcıların COVID-19'un İlk Üç Ayında Hanelerinde Yaşayan Kişi Sayısı.....	32
Tablo 3. COVID-19 Sürecinde Hanede Yaşayanlar	33
Tablo 4. Hanede 18 Yaş Altındaki Kişi Sayısı.....	34
Tablo 5. Çocukların Okula Gitme Durumu.....	34
Tablo 6. Hanedeki 18-20 Yaş Arasındaki Kişi Sayısı.....	35
Tablo 7. Toplumsal Cinsiyet Yargılarına Dair Durum.....	35
Tablo 8. Yaş ve “Ev İşleri Her İki Eş Arasında Eşit Bölüşülmelidir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu.....	38
Tablo 9. Medeni Durum ve “Ev İşleri Her İki Eş Arasında Eşit Bölüşülmelidir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu.....	39
Tablo 10. Medeni Durum ve “Yuvayı Dışı Kuş Yapar.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu.....	39
Tablo 11. Medeni Durum ve “Kadının Esas Görevi Aneliktir. İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu.....	40
Tablo 12. Medeni Durum ve “Erkeğin Esas Görevi Evi Geçindirmektir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu.....	41
Tablo 13. Hanedeki Çocukların Cinsiyeti ve “Kız ve Erkek Çocukları Ev İşlerini Yapmakta Eşit Sorumluluk Sahibidir.” İfadesinin Medeni Duruma göre Çapraz Tablosu.....	42
Tablo 14. COVID-19 Öncesindeki Çalışma Durumu.....	43
Tablo 15. Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler.....	43
Tablo 16. COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi.....	44
Tablo 17. COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Hane Geliri Düzeyi.....	44
Tablo 18. Eğitim Durumu ve COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi Çapraz Tablosu.....	45
Tablo 19. COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları	46
Tablo 20. COVID-19 Sürecinde Kişisel Gelirdeki Değişim.....	46
Tablo 21. COVID-19 Sürecinde Hane Gelirindeki Değişim.....	47
Tablo 22. COVID-19 Sürecinde Çalışma Durumundaki Değişiklik.....	47
Tablo 23. COVID-19 Sürecinde İşten Ayrılma veya Bırakma Nedeni.....	48
Tablo 24. COVID-19 Sürecinde Eşinin Çalışma Durumundaki Değişiklik.....	48
Tablo 25. “Çalıştığım İş Eskisine Göre Daha Yorucu Hale Geldi” İfadesine Katılma Durumu.....	49
Tablo 26. Zorunlu Hizmetler Statüsünde Çalışma Durumu	50
Tablo 27. COVID-19 Kısıtlamaları Nedeniyle Sağlık Hizmetlerinde Kesinti.....	50
Tablo 28. Haneden Birinin COVID-19 Testi Pozitif Çıkma Durumu.....	51
Tablo 29. COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu.....	51
Tablo 30. COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan Olma Durumu.....	57

Tablo 31. Kendisine Ait Oda/Alan Neresi.....	58
Tablo 32. Medeni Durum ve COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan Çapraz Tablosu.....	59
Tablo 33. Medeni Durum ve Kendisine Ait Oda/Alan Neresi Çapraz Tablosu.....	59
Tablo 34. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?	60
Tablo 35. “COVID-19 Sürecinde Kişisel Olarak Kendimi Geliştirme Fırsatı Buldum.” İfadesine Katılma Durumu.....	61
Tablo 36. COVID-19 Sürecinde Ailece Eğlenmek İçin Ne Yaptılar?.....	62
Tablo 37. Aile Eğlenme Faaliyetinde Size Düşen İş Yükü Nedir?.....	63
Tablo 38. Katılımcıların Aile İlişkileri Hakkındaki İfadelere Katılma Durumu.....	64
Tablo 39. COVID-19 Sürecinde Şiddetle İlgili Destek Başvurusu.....	66
Tablo 40. Katılımcıların Sorun Yaşama Durumları	66
Tablo 41. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Bunalımda hissetmek çapraz tablosu.....	67
Tablo 42. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Yalnız Hissetmek Çapraz Tablosu.....	68
Tablo 43. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Kızgın Hissetmek Çapraz Tablosu.....	68
Tablo 44. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Fiziksel Sıkıntılar Yaşamak Çapraz Tablosu.....	69
Tablo 45. Tablo 6 Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Fiziksel sıkıntılar yaşama ki-kare testi.....	70
Tablo 46. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Umutsuzluk Çapraz Tablosu.....	70
Tablo 47. Tablo 6 Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Umutsuzluk Yaşama Ki-Kare testi.....	71
Tablo 48. COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu ile Fiziksel Sıkıntı Yaşamak Çapraz Tablosu.....	71
Tablo 49. COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu ile Uyku Sıkıntıları Çapraz Tablosu.....	72
Tablo 50. COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları ve Yaşanan sorunlar çapraz tablosu.....	73
Tablo 51. Kişisel Gelir Düzeyi ve Yalnız Hissetmek İfadeleri Arasındaki İlişki – ANOVA Testi.....	77
Tablo 52. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Oldu Mu?.....	79
Tablo 53. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Fiziksel Sıkıntılar Çapraz Tablosu.....	79
Tablo 54. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Fiziksel sıkıntılar Ki-kare Testi.....	79
Tablo 55. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan	

Günlerde Farklılık Olması ile Uyku Sıkıntıları Çapraz Tablosu.....	80
Tablo 56. Sorunları Yaşamanızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Uyku Sıkıntıları Ki-kare Testi.....	80
Tablo 57. Baş Etme Yöntemleri.....	81

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Ev İçi İş Yükü ve Aile İlişkilerine Dair İfadelere Katılma Durumu 1	50
Grafik 2. Ev İçi İş Yükü ve Aile İlişkilerine Dair İfadelere Katılma Durumu 2....	51
Grafik 3. COVID-19 Sürecinden Önce COVID-19 Sırasında Ev İşlerinde için Ücretli Yardımcı Olma Durumu.....	51
Grafik 4. Ev İçi Ücretsiz İş Yükünün Eşler Arasındaki Dağılımı.....	53
Grafik 5. COVID-19 Sürecinde Kendine Zaman Ayırdığında Yaptığı Faaliyetler.....	55

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü, ilk COVID-19 vakalarının 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan Eyaletinde görülmeye başlanmasından sonra 2020 yılının Mart ayında bu salgının dünya çapında yayıldığını ve dolayısıyla “pandemi” olarak adlandırıldığını duyurdu. Bu tarihten itibaren dünyanın her yerinde kapanma, evden çalışma ve uzaktan eğitim uygulamaları ile hayat şartlarını derinden etkileyecek dönüşümler yaşandı. Krizlerin toplumsal cinsiyete dayalı sonuçları keskindir. COVID-19 da bir krizdir ve her kriz gibi etkileri kadın ve erkekler üzerinde ve ülkeler arasında farklılaşmıştır. Yapılan araştırmalar ile salgın sürecinin kadın emeğine etkisine dair sonuçlar yayınlanmış olsa da yapılan her bir çalışma hala ücretsiz bakım yükünü taşıyan kadınların emeğini dikkate almayan politikaları etkilemek açısından büyük önem taşımaktadır.

COVID-19 tedbirleri kapsamında evlere kapanma önlemleri ile kadınlar ev içi ücretsiz işlerin yükü altında özel alanlarında yalnızlaşmışlar ve benzer/farklı deneyimler yaşamışlardır. Yalnızlaşma ile kastedilen pandemi şartlarında genel olarak gündelik hayata dair paylaşımların, yaşanan deneyimin ortaklaşp ortaklaşmadığını görme şansının azalmasıdır. Henüz bitmeyen bu sürecin içinde, özellikle ücretli ve ücretsiz emeğin bir araya geldiği özel bir mekâna dönüşen evlerde yaşanan bu deneyimler toplumsal cinsiyet rollerini, bakım emeğinin toplumsal rolünü ve dönüşen hayatlardaki dönüşen/dönüşmeyen algıları görmek, gelecek politikaları belirlemek için çok kıymetlidir. Araştırma, bu deneyimlerin benzerliklerini ve toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl konumlandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Özellikle salgının çok başında yapılan bu araştırma kadınların ilk defa deneyimledikleri bu durumun henüz dile getirileceği mecraların oluşmamış olması açısından da önem arz etmektedir. Araştırmacının da içinde bulunduğu koşullarda hem kendi deneyimi hem de çevresinde gözlemlediklerinin etkisiyle kadınların günlük yaşam deneyimlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında feminist bir bakış açısı ile incelenmesine olan ihtiyaç ile yola çıkılmıştır.

Pandeminin etkisiyle artan yoksulluk en çok kadınları etkilemiş, işsizlik ve uzaktan eğitimin ihtiyaçlarını karşılayamadıkları daha sert bir mücadele alanına

girmişlerdir. Ebola, SARS gibi salgınlarda ve içinde olduğumuz COVID-19 sırasında da olduğu gibi özellikle yoksul kadınların hayatları çok etkilenmiş, yaşanan sonuçlar bakım politikalarının eksikliğini ortaya çıkarmıştır. COVID-19 pandemisi ise çok daha geniş bir coğrafyayı etkisi altına almış, yoksulla zengini eşitlemediyse de orta sınıfı da ciddi anlamda etkilemiştir. Özellikle kapanma dönemlerinde ve uzaktan eğitim, evden çalışma koşullarında şartları farklılaşsa da kadınlar hane içindeki genel düzeni sürdürmeyi üstlenmiş görünmektedirler. Yaşanan bu zorunlu durum toplumsal cinsiyet eşitliğinin görece daha kabul gördüğü (Kuzgun ve Sevim, 2004; Demirel, Bilgin ve Kocaman, 1999; Çiçek ve Çopur, 2018), eğitim seviyesi yüksek gruplarda asli tutumu ortaya çıkarması açısından önemli bir göstergedir. Pandemi ile zorunlu olarak daha görünür hale gelen ev içi ücretsiz bakım emeğinin, ev içi ilişkilere nasıl yansıdığı ve kadının toplumsal konumuna nasıl etki ettiğini anlamaya çalışmak da sosyal bilimin tarihi bir sorumluluğudur. Krizin etkisinin politikalara yansımaları, kalıcı politik değişiklik yaratması ancak konuyu daha fazla ve farklı boyutlardan ele alacak araştırma bulgularının iyi değerlendirilmesi ile mümkün olabilir.

Yapılan araştırmalarda erkeklerin bu dönemde eskisine göre daha fazla ama yine kadından az bakım işi yaptıkları, bu durumun iş bölümünün gelecekte kadının lehine değişmesine etki edebileceğine dair sonuçlar açıklanmıştır (Andrew vd, 2020). Bunu tüm boyutlarıyla görmek ve eğer gerçekten öyleyse bu durumun kadının güçlenmesine nasıl hizmet edeceğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada kadın deneyimi ve bakış açısını esas alan feminist yaklaşım temel alınarak COVID-19 salgınının görece kültürel sermayesi¹ yüksek kadınların hayatlarındaki etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma ile kadının ücretsiz bakım yükünün sosyo-ekonomik etkisinin önemini anlamak, pandemi gibi krizlerde bu yükün boyutlarını ortaya

¹ Fransız sosyolog Pierre Bourdieu ile literatüre giren kültürel sermaye kavramı yüksek kültüre ait bilgilerin toplamı ve eğitim yoluyla elde edilen hünelerinin bir bütünüdür (Bourdieu, 1986: 241-258). Bourdieu, kültürel sermayeyi formel eğitimle kazanılan ve diplomalarla objektif bir görünüm kazandırılan “okul sermayesi” ile aileden kaynaklanan ve doğal bir biçimde, aile hayatı içerisinde kazanılan nitelikleri ifade eden olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir. İster okul sistemi yoluyla elde edilmiş olsun, ister aileden devralınmış olsun, entelektüel niteliklerin toplamına karşılık gelir (Ünal, 2004: 67).

“Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı” adlı çalışmada eğitimsel geçmiş ve yaşam şekli gibi yüksek kültürel sermayeye sahip bireylerin etrafındaki değişimlerin daha çok farkında olduğu ve daha mükemmel bir sosyal hayat talebinde oldukları tespit edilmiştir (Avcı ve Yaşar, 2014).

koymak yoluyla bakım ekonomisini içeren politikalar geliştirilmesine katkı sunması açısından veri toplamanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma, pandemi koşullarında çevrimiçi anket yöntemi kullanılarak yapılan nicel bir çalışmadır. Pandeminin özellikle ilk 3 ayına yönelik sorular içeren anket, Haziran-Ağustos 2020 aralığında cevaplanmıştır. Anket; demografik bilgi, ekonomik durum, sağlık, toplumsal cinsiyet tutumu, ev içi iş yükü, kişisel zaman, aile ilişkileri ve fiziksel/psikolojik sorunlar ve baş etme yollarından oluşan 8 bölüm ve 63 sorudan oluşmaktadır. Anket çalışması ile ulaşılan Türkiye'nin 42 ilinden 438 kadının cevapları yapılan benzer araştırma sonuçları ışığında analiz edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde karşılıksız kadın emeğinin teorik arka planı ve tartışmalarını, salgınlarda ve ekonomik krizlerden nasıl etkilendiğini ve bir çözüm yolu olarak bakım ekonomisinin temel yapısı anlatılmaktadır. İkinci bölümde COVID-19 pandemi sürecinin kadının karşılıksız emeği üzerine etkileri ilgili çalışmalar ışığında anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde araştırma yöntem ve bulgularına yer verilmiştir. Çalışma sonuç ve değerlendirme bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KADININ KARŞILIKSIZ EMEĞİ, KRİZLER VE ÇIKIŞ YOLLARI

1.1. KARŞILIKSIZ EMEK KAVRAMI

1.1.1. Yeniden Üretim İstasyonunda² Kadınların Karşılıksız Emeği

Toplumların tarihinde iş bölümü ve mülkiyet ilişkilerinin gelişim süreci, kadının ev içinde ücretsiz olarak sağladığı bakım işlerini açıklamak için de bir yol haritası oluşturmaktadır. Bu uzun tarihi yol, eşitlikçi basit toplayıcı toplumlara şahitlik yapmışsa da içinden geçtiği çok çeşitli ama bir şekilde mülkiyet ilişkileriyle kesişen bir noktada kadını erkek egemen dünyada bakım yüküne mahkûm etmiştir (Henderson, 2016).

Olağan yaşamı sürdürmeyi sağlayan, bizzat faili olursa bile “iş” olarak nitelendirilmeyen, değer atfedilmeyen işler vardır. Canlı organizmalardaki hücreler misali sosyal ve ekonomik sistemlerde de hanelerde yürütülen bu işler yoluyla sürdürülebilirlik sağlanır. Evlerin, bir insanın temiz bir yerde, düzenli gıdaya erişmesini, kendini ve eşyalarının temizlenmesini, dinlenmesini ve böylece sosyal ve ekonomik rollerini tekrar yerine getirmesi için yenilenmesini sağlayan bir yeniden üretim istasyonu olduğu söylenebilir. Bir mekân olarak bütün bunları kendi kendine sağlamayacak olan “ev”e böylesi bir anlam yükleyen içindeki ve dışındaki işleri planlayan ve bizzat yapan kadınlardır. Kadınlar, doğalarında olduğu iddiasıyla kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ile bütün bu işlerden sorumlu tutulur ve ortaya toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ortaya çıkar (Urhan, 2016).

Gündelik hayatın içinde sıradanlaşan ev ve ev işleri kadınlar ve erkekler arasındaki farkın yaratıldığı yerdir (Bora, 2018: 63). Evlerde kendini özel olarak gösteren, erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisinin esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa edilir ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, işbölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır (Bourdieu, 2015: 23). Kadının ev içindeki bu rolü ev ile sınırlı kalmaz, ev dışındaki

² Evin, bireylerin toplumsal rollerini yerine getirmek üzere gerekli ihtiyaçlarını karşılamak için uğradıkları bir yer olma özelliğine atıf amacıyla istasyon ifadesi metafor olarak kullanılmıştır.

dünya da buraya göre şekillenir (Davidoff, 2002: 107). Ev içi işlere ayrılan zaman kadının kişisel gelişimi için ihtiyacı olan zamandan çalar ve ev içindeki bu toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ev dışındaki dünyada hakimiyet ve tabiiyet ilişkisini belirler (Bora, 2018). Üstelik bu işleri yapmaya dair kendini sorumlu hisseder ve ücretli çalışma saatleri arttıkça bu durum ev içi iş zamanından değil kişisel zamanından kesilir (Özateş, 2015: 32). Kadın, ev içi bakım yükümlülükleri ile her şeyi geriden takip etmek zorunda kalır, evdeki bu konumu ikinci cins olmasının temelini, kadınlık deneyiminin özünü oluşturur ve peşini bırakmaz (Beauvoir, 2019). Bundan kurtuluş yolu ise ücretli ve ücretsiz iş zamanından kısılması, teknolojinin ve devletin desteği ile mümkün olabilir (Özateş, 2015: 33).

Bakım emeği, bir bireyin karşısındaki kişinin refahını ve iyiliğini sağlamak ve onun ekonomik ve sosyal yaşama katılımını yeniden üretmek amacıyla yürütülen etkinlikler olarak tanımlanır (Bütün, 2010: 15). Bu etkinlikler ücretli emek piyasasında da ücretsiz emek olarak da kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Kadınlar ücretli bir işte çalışıyor dahi olsalar zamanlarının büyük bir kısmını bakım emeğini içeren ücretsiz işlere ayırırlar. ILO'nun raporuna (2018) göre ücretsiz bakım hizmetleri için harcanan zaman 16,4 milyar saat/gün, bu hizmetlerin dörtte üçünün kadınlar tarafından karşılanmakta ve bu da günlük çalışma süresini 8 saat olarak aldığımızda 2 milyar tam zamanlı işe denk gelmektedir.

Çocuk bakımı ve erken çocukluk eğitimi bakım işlerinin çok büyük bir kısmını kaplamaktadır. Ecevit, bakım hizmetlerinin sosyalizasyonu ve kurumsallaşması ile kadınların özgürleşmesi arasında ilişki kurmuş, bu noktada devletin sorumluluklarının sorgulanması gerekliliğini vurgulamıştır (2015: 218). Burada kadın odaklı paradigma tartışmasında çocuk bakımı ve erken çocukluk eğitimi son derece önemli bir sosyal politika olarak öne çıkmaktadır.

Ev işlerini yürütmek, kadınların yine aile içinden başka kadınlarla iş birliği yapmasını, bir çeşit örgütlenmeyi gerektirir. Kadınlar bu örgütlenmeyi çoğu zaman kendi payına düşen işleri paylaşmak ve belki hayatını kolaylaştırmak için bir fırsat olarak kullanırlar. Ancak bu fırsatın maliyeti de yine kadın tarafından ödenir. Bu ilişkileri iyi tutmak, karşılıklılık gereği aileden diğer kadınların işlerini yapmak ve

bütün bu işleri planlamak kadın için başlı başına bir iş olmaktadır. Orta sınıf kentli kadınların anne-baba-çocuk şeklinde daralan çekirdek aile yapısı nedeniyle ev işi yükünü ancak ücretli kadın emeği (hizmetçi, yardımcı, gündelikçi) ile paylaşmaları mümkün olur (Özbay ve Memiş, 2011: 253). İlişkileri sürdürmek, duyguları yönetmek ve fiziksel bakım, ev ve bakım işlerinin kadınlar arasındaki yeniden dağılımı ile yeniden üretim süreci işlemektedir. Rerrich (1996: 30) Almanya’da yaptığı araştırmada annelerin sürekli olarak aile fertlerinin ve yardımcıların programlarını düzenleyerek, çeşitli faaliyetleri yeniden ve yeniden örgütleyerek, iş piyasasındaki kendi faaliyetleri için ‘zaman aralıkları’ açmaya çalıştıklarını söyler. Bu karmaşık organizasyonu mümkün kılan bir gelişme de esnek çalışma uygulamalarıdır. Orta sınıf kadınların birçoğu evden çalışma, esnek iş saatleri, yarım gün çalışma, hafta sonu çalışma gibi iş düzenekleri içinde yer alırlar (Acar-Savran, 2019: 41).

Kadınların ev içinde yaptıkları işler bir yandan hane halkının ihtiyaçlarını karşılarken bir yandan da piyasa ve devletin hizmet ve mallarını ücretsiz olarak ikame etmiş olur (Öztürk, 2010). Gönüllü olarak da yapıldığına inanılan bu işler özellikle orta sınıf kadınlar için genellikle “iyi” bir anne, eş, evlat olmanın ve dolayısıyla var olmanın da yegâne yolu olarak görülmüş ve rasyonelleştirilmiştir (Bora, 2018: 68). Aynı zamanda kadının bu ilişki ağları içinde duygusal olarak da bağlandığı kişilere verdiği emeğiyle olan ilişkisi nedeniyle sorgulanması da oldukça zordur (Acar-Savran, 2019: 36). Patriarkal ve kapitalist dünyada, boğaz tokluğuna, evde uğraşp didinen kadınların emeğinden bahsetmek hem kadınların kendi hayatlarını sorgulamaları hem de bunun “kayda değer” bir mesele olarak kabul görmesini sağlamaları açısından da kolay olmamıştır (Acar-Savran, 2002: 160). Bunun arkasında yatan sebeplerden biri kırdan kente göçle birlikte her kadının ayrı evi olması ve evinin kadını olma fikrinin parlatılarak, ev kadınlığına bir statü kazandırılmış olmasıdır. Diğer bir sebep de temelinde ilişkileri sürdürmek ve duyguları yönetmek olan bakım emeğinin ölçülemezliğini vurgulayan bambaşka bir boyutu olarak duygusal emek kavramıdır (Acar-Savran, 2019: 22).

Duygusal emek, Hochschild’e (1983: 1-3) göre “herkes tarafından gözlemlenebilen mimiksel ve bedensel gösterimler yaratabilmek için hislerin yönetilmesidir”. Ev içinde ise duygusal emek, ücretli çalışan eşlerin ev içindeki işleri

bölüşme krizi ile yaşadıkları gerilim sırasında duygularını nasıl yönettiklerini ifade eder. Duygusal emek aile içinde kadınların aile üyelerinin neyi sevip sevmediğini bilmesi, alışverişi buna göre yapmasının beklenmesinden özel günler için organizasyon yapmaları, zor zamanlarında destek olmaları, hayal kırıklıklarından korumalarına kadar geniş bir listede gerçekleşir (Devault, 1991: 53-56). Üstelik bu anlamda verilen emek literatürde “üçüncü vardiya” olarak adlandırılmakta ve tartışılmaktadır (Power, 2020: 67). Kadının ev içi emeği; alışveriş, temizlik, yemek gibi işler ve bakım işleri diye iki ana kategoride ele alınabileceği gibi duygusal emek ile birbirine geçen bu işleri ayrı ayrı değerlendirmek de çok zordur. Aile içindeki özel alanda duygusal ilişkilerin sis bulutunda boş zaman-iş zamanı ayırđına varmak zorlaşır (Gardiner vd., 2000: 29). Bir yandan da kadının ev içindeki bu emeği bir iş değil davranış biçimi olarak görülerek değersizleştirilir (Urhan, 2016: 127). Razavi ve Staab (2008: 28) bakım emeğini de kendi içinde üç kategoride ele alır, birincisi; kişilere doğrudan sunulan hizmetler (yedirme, yıkama, uyutma, tıbbi bakım vb), ikincisi onlar adına sorumluluk alma ve süpervizörlük etme işi ve üçüncüsü de dolaylı işlerdir (temizlik, alışveriş vb.). Onlar adına sorumluluk alma ve süpervizörlük etme işi duygusal açıdan da emek vermeyi gerektirir.

Bütün bu işler ancak yapılmadığı zaman fark edilir ve çoğu kadın evde geçirdiği zaman dilimi için “Ne iş yaptın ki?” sorusuna maruz kalır. Yani kadının bu alandaki emeği şiddetli bir şekilde görünmez ve değersiz kılınarak denetlenir (Urhan, 2016: 128). Bu alandaki tartışmalar Türkiye’de kadınlar nezdinde 1900’lerin başında gündem edilmişse de tarih kitaplarında yer bulamamıştır (Tekeli, 1995: 7-40). Tarihi ve önemli tartışmaların büyük bir kısmında da ev içi emek görünmezliğini korumuş, literatüre girmesi ancak feministlerin yoğun çabaları ile mümkün olmuştur. Örneğin, ev içi emek konusu ilk olarak Marx tarafından gündeme gelmiş, maddi bir karşılığı olmayışı nedeniyle piyasa nezdinde üretken olmayan emek olarak tanımlanmış, neden kadınlar tarafından yapıldığı sorgulanmamıştır (Acar-Savran, 2019: 46). Bunun sebebi; “erkek” akademinin ve toplum bilimlerinin cinsiyetli bakış açıları ve ev işleri ile bakım emeğini veren kadının toplumdaki cinsiyetli konumu olarak gösterilebilir (Acar-Savran, 2002: 160). Daha geriye gidildiğinde ise kapitalist sistem içinde istihdam edilebilmenin vatandaşlık ve kamusal alana katılımıla paralel bir şekilde algılandığını görürüz (Urhan, 2016: 119). Kadın; ev içindeki işlerle özdeşleşmiş,

kamusal alanın ve dolayısıyla ücretli iş alanının da dışında kalmıştır. Bir diğer sebep ise bu işlerin günlük hayatla iç içe geçerek hayatın doğal akışı içinde ayırt edilemez hale gelmesi olarak değerlendirilebilir. Ne zamanki kadın bu işleri yapamaz/yapmaz hale gelir, işte o zaman ataerkil kapitalist sistemin krizi oluverir. Bu durumda eşit iş bölüşümünden bahis açılır ancak teknolojik gelişmelerin ve yüksek istihdam oranlarının etkisinin olabileceği gelişmiş ülkelerde dahi iş bölüşümünde eşitlik eğilimiyle karşılaşılmaz (Urhan, 2016: 124). O zaman da devreye “çocuk da yaparım kariyer de” sloganı ile ev ve bakım işlerinin erkekle paylaşılmadığı, kadının karşılıksız olarak evde “ikinci vardiyaya” (second shift) devam ettiği bir sistem girer (Hochschild ve Machung, 2012).

Ücretli bir işte çalışsa da çalışmasa da ev işlerini yapan, bakım ve duygusal emek veren kadın bunun karşılığında bir şey almaz, almayı talep etmez, talep etmesi beklenmez ve hoş karşılanmaz. Karşılık talep etmek iyi anne olmamak, iyi eş olmamakla itham edilir. Oysa kadının ev düzenini sağlamak üzere yaptığı işler dışarıdan bir hizmet olarak sağlanacak olsa muhtemelen altından kalkılamayacak bir bütçe kalemi ile karşılaşılır. Oxfam (2020) Eşitsizlik Raporuna göre 15 yaş ve üstü kadınların ücretlendirilmeyen emeğinin parasal değeri yılda en az 10,8 trilyon dolar ve bu rakam küresel teknoloji endüstrisinin 3 katından daha fazladır. Oysa karşılıksız emeği diğer emek türlerinden ayıran temel özellik iktisadi bir değer üretmiyor oluşuyla açıklanır. Bu hizmetlerin ücretsiz ve gönülden karşılanıyor olması hem evdeki erkekler hem de devlet için çok karlıdır. Üretici olmadığı iddia edilen ev içi işler aslında işgücünün yeniden üretimi ve gelecek kuşağın üretimini sağlayarak sosyal bir fabrika gibi çalışır (Mies, 2012: 83). Tam da burada erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurmalarını sağlayan hiyerarşik sosyal ilişkiler olarak tanımlanan ataerkillik kavramı karşımıza çıkmaktadır (Hartmann, 2008). Ataerkil sistem içinde kadın, yeniden üretim faaliyetleri ile kapitalist sistemin ana sermayesi olan insan gücünü yeniden üretirken kapitalizm de bundan faydalanmakta ve ataerki ile kapitalizmin büyük dayanışması ortaya çıkmaktadır (Hartmann, 2008).

Eril yapılanmış bir dünyanın topyekûn karşısında duran kadınlar ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmektedir (Delphy, 2016: 90). Pek tabii kadınlar homojen bir grup değildir ve özellikle yeniden üretim ilişkileri açısından farklı coğrafyalarda, farklı ırk

ve sınıflardan kadınlar farklı deneyimler yaşar (Hooks, 2016: 53). Bu durum, feminist araştırmacıları farklı toplumsal statüdeki kadınların ev içi ücretsiz bakım yükünü nasıl üstlendiğini düşünmeye itmektedir.

1.1.2. Evde işler nasıl bölüşülüyor ya da bölüşülemiyor?

Zaman kullanım anketlerinin yaygınlaşması ile ev içi iş yükü kısmen görünür olmaya başlamıştır. Araştırmacılar verilere dayalı konuşma imkânı bulmuştur. Oxfam Eşitsizlik Raporuna (2020) göre yoksul ülkelerde kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar günde ortalama 14 saatlerini ücretsiz bakım işlerine ayırmaktadır. Bu, kadınların kendilerine hiç zaman ayırmadıkları anlamına gelir. Bu rakam gelişmişlik, teknoloji ve istihdam oranlarına göre azalsa da erkeklerle asla eşitlenmemektedir. TÜİK son Aile Yapısı Araştırma (2006) verilerine göre, yemek yapmak, ütü, sofranın kurulup kaldırılması gibi yeniden üretim faaliyetleri %70-90 oranında kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin bu işlere katkısı ise %2,3 oranıyla yok denecek kadar azdır (TÜİK, 2006). Türkiye’de 15-64 yaş aralığındaki kadınlar zamanlarının günde ortalama 5 saat 8 dakikasını ücretsiz ev içi işlere ayırırken, erkeklerde bu süre yalnızca 1 saat 25 dakikadır (2019). Bu ağır iş yükü, kadınların ücretli iş dünyasındaki tercihlerini ve değerini etkileyen temel faktördür. AB üyesi 27 ülke verisine göre, kadınlar %27,6 oranla yarı zamanlı çalışmayı tercih etmektedir. Bunun başlıca nedenleri ailedeki çocuklara veya bakıma muhtaç yetişkinlere bakma olarak ortaya çıkarken, bu oran ülkemizde neredeyse 3 katı bir değere karşılık gelmektedir (EUROSTAT, 2019).

Gelir düzeyi yükseldikçe kadınlar bazı hizmetleri satın alarak ev içi bakım yüklerini azaltabilmektedir. Tabii bu durumda da planlama ve organizasyon yine kadına aittir. Kadınlar bir yandan da çıkış yolu olarak yine aile içindeki kadınlarla iş bölümü yapmaktadır. Bu durum, bakım yükleri hiç bitmeyen anneanneler ve babaanneleri severek yapmak ile zorunda olmak arasında bırakır. Kadınlar açısından başka bir çözüm yolu da yukarıda bahsedilen gerekçelerle esnek ve yarı zamanlı işleri tercih etmektir.

Ücretsiz çalışma, ekonomiyi desteklemekte ve genellikle sosyal hizmetler ile altyapıya yönelik kamu hizmetlerinin eksikliğini gidermektedir. Aslında ücretsiz bakım ve ev işi Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yüzde 10 ve 39'u olarak değerlendirilmektedir. Bu oran, ekonomiye imalat, ticaret veya ulaşım sektörlerinden daha fazla katkı sağlayabileceği anlamına gelir. Erkeklerin büyük bir pay almasının yanı sıra, kadınların ve kız çocuklarının ücretsiz işlerini azaltan ve yeniden dağıtan, bakım hizmetlerinde ücretli işleri genişleten ve temiz suya erişim gibi sosyal koruma ve temel altyapıyı sağlayan politikalar, kadınların işgücüne girmesi ve devam etmesi için gereklidir (ILO, 2016).

1.2. KRİZLERDE KARŞILIKSIZ EMEK

Tarih boyunca yaşanan krizler halihazırda dezavantajlı olanları daha farklı etkilemiştir. Ekonomik krizler, savaşlar ve salgınların etkilerini anlamak üzere yapılan araştırmalar göstermektedir ki kadınlar ekonomik ve sosyal açıdan daha sert sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kadınlar aynı zamanda üstlendikleri ücretsiz bakım yükü ile krize karşı toplumu korumak üzere önemli bir role sahiptir.

1.2.1. Ekonomik Krizlerde Kadınların Karşılıksız Emeği

Ravazi ve Staab (2012: 1-25), kadınlaştırılmış ücretsiz yeniden üretimden bahsederken; kadınların, kriz dönemlerinde devletin, işverenin veya bireyin artık ödeme yapamayacağı bakım ve refah işlevlerini üstlenerek bu dönemde oluşacak şoklara karşı bir çeşit tampon görevi gördüğünü söylemektedir. İkinci Dünya Savaşı'na dair yapılan araştırmalarda, savaş gibi kriz durumlarında kadının krizin etkisiyle evde karşıladığı hizmetle birlikte erkeklerin yokluğunda ücretli çalışabildikleri sektör ve saatlerin de arttığı sonucuna varılmıştır (Summerfield, 2013).

Ekonomik krizlerde ise genellikle krizin toplumsal cinsiyet etkisini görmeyen altyapı ve bayındırlık işlerine öncelik verilirken bakım işleri tüm kurtarıcı potansiyeline rağmen göz ardı edilmektedir (Espey vd., 2010: 300). Sosyal politika anlamında yeterli hazırlık olmadığında sosyal ağlar, aile, komşular ve arkadaşlar gibi topluluklar, bakım yükünü bölüşerek azaltmakta büyük rol oynar. Ancak bu destek ağları sürekli değildir ve uzun vadeli krizlerden olumsuz etkilenirler (Espey vd., 2010:

298). Bu destek ağlarının sınırlı olduğu ve kadınların çalışma saatlerinin uzun olduğu bölgelerde bakım sorunu çok daha belirgin bir şekilde yaşandığı gibi bu ağlar uzun vadeli krizlerden de olumsuz etkilenirler (Ruiz-Casares ve Heymann, 2009: 312). Buna karşılık kriz dönemlerinde bakım ekonomisinin sürmesini sağlayacak sosyal politikalar bu dönemlerde verilen hizmetlerin cinsiyet körü olmasını da engelleyecektir (Kabeer, 2008). Bakım ekonomisine yapılacak yatırımlar, bu alanda geliştirilecek sosyal politikalar toplumları gelecekteki şoklara karşı korumaya destek olacaktır. Ayrıca halihazırda var olan çocuk bakımı ve cinsiyetle ilgili savunmasızlığı iyileştirerek, kadınların üretken istihdamını, çocuklarının bakımından ödün vermeden desteklemek üzere yardımcı olacaktır (Espey vd., 2010: 302).

UNDP (2009) raporunda kadınları ücretsiz bakım yükünden kurtararak istihdamı artırmak için çeşitli öneriler bulunmaktadır. Buna göre, temel kamu hizmetlerinin ve altyapı yatırımlarının artırılması özellikle kriz sırasında buralardan kesinti yapılmamasını önerilmektedir. Raporda Pekin Eylem Platformu'nun "kamu hizmetleri mevcut olmadığında kadınların daha fazla ücretsiz bakım işi üstlendikleri" hakkında yaptığı vurgu hatırlatılarak krizler sırasında yapılan kesintilerle devlet tarafından verilen hizmetlerin kesintiye uğramasının kadınları bu işleri evlerde ikame etmeye mecbur bıraktığının altı çizilmiştir.

1.2.2. Salgınlarda Kadınların Karşılıksız Emeği

2014 yılında Gine, Liberya ve Sierra Leone'de yoğun olarak görülen Ebola Virüsü Hastalığı dünya için salgın hastalıklar açısından yeni bir deneyim olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yaklaşık bir yıl içinde Gine, Liberya ve Sierra Leone'de neredeyse 23.000 vaka bildirilmiş, rapor edilen vakaların yaklaşık 9.000'i ölümlle sonuçlanmıştır. Uzun iç savaşlardan geçmiş bu üçüncü dünya ülkelerinin gelişkin olmayan sağlık hizmetlerinin bu salgının yükünü nasıl taşıdığı feminist araştırmacıların odaklandığı bir konu olmuştur. Sağlık sistemlerinin geliştirilmesi ve güçlendirmesi için genellikle resmi uygulamalar baz alınır; bununla birlikte, bu tür sistemler aynı zamanda gayri resmi bir bakım ekonomisi ile de bağlantılıdır. Bu gibi zayıf sağlık sistemine sahip ülkelerde sağlık hizmetleri genellikle toplum temelli gruplardan, sivil toplum kuruluşlarından veya ailelerde çalışan ücretsiz bakım veren

tüm kadınlardan oluşan gayri resmi bir bakım ekonomisiyle desteklenir. Bununla birlikte, bu roller gayri resmi olduğundan ve toplumsal cinsiyet normlarının bir sonucu olduğu varsayıldığından, bu tür bakım rolleri uluslararası kamu politikası yapımında bariz bir şekilde görünmezdir: Bu kadınlar, anne rolünün ötesinde küresel sağlık planlamasında, stratejisinde ve uygulamasında görünmezdir (Harman, 2016: 532).

Harman (2016: 524), Ebola sürecinde kadınların ücretsiz bakım emeğinin araştırmalar ve politikalar nezdinde görünmezliğine vurgu yapmaktadır. Kadınların, özellikle büyükannelerin emeği dikkat çeker (Razavi ve Staab, 2008), kamusal bir hizmet olarak verilemeyen bakımın sunulmasında ve dolayısıyla sağlık sistemini etkilemesine rağmen bu kadınlar küresel sağlık stratejilerini tasarlayan ve uygulayan kurumlar ve politikalar tarafından görünmezler (Harman, 2016: 526). Zika salgını, tıpkı Ebola salgını gibi, salgın sonrasındaki uygulamalarda 'kadınların göze çarpan görünmezliğini' ortaya çıkarmıştır (Davies ve Bennett, 2016: 1051). Ebola salgın sürecinde yapılan araştırmalarda, cinsiyete göre ayrıştırılan veriler diğer verilere oranla daha geç analiz edilmiş ve bu araştırmalarla bağlantılı olarak geliştirilen hiçbir strateji cinsiyet göstergeleri içermemiştir (Harman, 2016: 530). Örneğin, Dünya Bankası Ebola'nın ekonomik etkilerini analiz ettiği raporunda (2015) cinsiyetlendirilmiş veri kullanmamış ve özellikle de kadınların ücretsiz bakım emeği ve ev işlerine yer vermemiştir. Bu örnekle de Ebola'nın bir toplumsal cinsiyet krizi olarak algılanmadığı açıkça ortadadır. Ayrıca sonuçları kontrol altına almak ve geleceğe dair önlemler planlamak için de toplumsal cinsiyet temelli bir bakış açısı olmadığı da görülmektedir. (Harman, 2016: 529). Ancak feminist bakış açısıyla yapılan analizler sonucunda görülmüştür ki küresel sağlık yönetişiminin gelecekteki süreçlerinde toplumsal cinsiyetin nasıl entegre edileceğini düşünmeye ihtiyaç vardır.

Aslında Ebola ve Zika ile gündeme gelen “ücretsiz bakım emeğinin görünmezliği” durumu bugüne kadarki araştırma ve politika belgelerinde de kendini göstermiştir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü 2007 yılında yayınladığı raporunda bulunan eylem planında toplumsal cinsiyete hiç odaklanmamış, ücretsiz bakım ekonomisine ve buradaki bariz cinsiyet farkına değinmemiştir (2007). Böylesi bir cinsiyet körlüğü ile kadın sağlığının bir amaç olmaktan çok “anne” olarak toplumsal yükümlülükleri yerine getirme aracı olduğu ve toplumsal cinsiyet olarak kendilerinden

beklenen gelişimi sağlayacak işlevler olarak görüldüğü şeklinde yorumlanabilir (Harman, 2016: 533-534).

Ebola sürecinde kadınların taşıdıkları ücretsiz bakım yükü bulaş risklerini artırmıştır. Buna karşılık kadınların bakım verdikleri kişiler virüs kapıtığında 'kötü' veya 'dikkatsiz' oldukları suçlamaları ile karşılaştıkları görülmüştür (Minor, 2017: 28). Kadınların, ev içi ücretsiz bakım yüklerinin yanı sıra kayıt dışı, serbest meslek niteliğinde işlerde çalıştıkları için bu tür ekonomik kayıplara karşı özellikle savunmasız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Liberya'daki bir Dünya Bankası araştırmasına göre, salgından bir yıl sonra, 'erkeklerin yüzde 40'ına kıyasla kadınların yüzde 60'ının çalışmadığı ve kadınların işsiz kalma olasılıklarının erkeklere kıyasla tutarlı bir şekilde daha olası olduğu ortaya çıkmıştır (Harman, 2016: 530).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan normların yeniden üretilmesinin birincil bakıcılar ve Ebola gibi yüksek derecede bulaşıcı hastalıkları olan kişilere ilk müdahale edenler olarak kadın sağlığı üzerinde doğrudan etkileri olabilmektedir. Aynı zamanda bakım, istihdam ve aile sorumlulukları nedeniyle kadınların sağlık sorunları üzerinde dolaylı etkileri olabilir. Bu nedenle, göze çarpan görünmezlik durumu, bu kurumların kasıtlı körlüğünü göstermekle kalmaz, aynı zamanda kadınların genel olarak ve Ebola gibi bulaşıcı hastalıkların yarattığı etkilere karşı savunmasızlığını artırır (Harman, 2016: 534).

Ebola salgını ve salgın sonrası uygulamalar, küresel sağlık yönetiminde bakımın ne derecede ele alınmadığının göstergesidir. Toplumun ihtiyacı olan bakımı ücretli ve ücretsiz olarak karşılamakta olan kadınları bariz bir şekilde görünmez olarak tasvir etmek, küresel olarak sağlık ve bakım arasındaki gerilimi göstermektedir. Kadınların bakım rolleri aracılığıyla sağlık sistemlerini desteklediği açıkça kabul edilmemekte, buna yönelik politikalar geliştirilmesi konusunda harekete geçilmemekte ve kadınları küresel sağlık yönetiminde görünmez kılmak tercih edilmektedir (Harman, 2016: 536).

Sağlığın cinsiyetlendirilmiş boyutlarını ele almaya yönelik herhangi bir girişim, biyolojik farklılığa dayanan cinsiyete özgü sağlık ihtiyaçlarının ötesine, sosyal ve

ekonomik olarak belirlenmiş sağlık anlayışlarına uzanan karmaşık zorluklarla karşı karşıyadır (Davies ve Bennett, 2016: 1041). Araştırma ve raporlar sağlık hizmetlerine erişim ve haklar konusunda kadınların ya bakıcı ya da anne olarak görüldüğünü göstermektedir. Pek çok araştırma 'acil' sağlık hizmeti sorununa odaklanmanın önemini vurgularken, hüküm süren sağlıklı koşulların temelini oluşturan cinsiyet temelli eşitsizlik, birçok halk sağlığı müdahalesinin etkisini de azaltmaktadır.

1.3. KADINLAR ÇÖZÜM ÖNERİYOR: BAKIM EKONOMİSİ

Kadınlar ve uluslararası kuruluşlar bakım emeği üzerine yaptıkları çalışmalarla çözüm önerileri geliştirmektedir. OECD (2014: 10), 2015 sonrası gündemini şu başlıklar altında belirlediğini açıklamıştır: “Ücretsiz bakım emeği evrensel bir sorundur, kadınların yaşamını geliştirecek kamu politikalarını yönlendirmek için ücretsiz bakım emeğini ölçecek araç ve araştırmalar geliştirilmelidir, ücretsiz bakım emeğinin önemi ulusal ve yerel düzeyde anlaşılmalı ve buna yönelik stratejiler geliştirilmelidir.” Aynı raporda kadınların ekonomik katılımını artırmak ve bakım emeği yüklerini azaltmak için önerilen politikalarda “okul süresini uzatmak ve okul öncesi eğitime yatırım” ile “aile için uygun çalışma koşulları” başlıkları kadının hane içindeki konumunu anlamak açısından öne çıkmaktadır (2014: 9). Buradan; kadınların iş yükünün büyük kısmını çocukların bakımının oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca, kadının ücretli çalışmaya dahil olmasının, aile düzenini zorlamaması hedeflenmektedir.

Teknolojik gelişmelerin kadının ev içindeki iş yükünü hafifleteceği yönünde tartışmalar olsa da çocuk, hasta ve yaşlıların bakımı emek yoğun bir iştir ve teknoloji kullanımı ile hafifletilemez (Bittman vd., 2004). Bu da bakım işlerinin ister ev içinde ücretsiz ister ev dışında ücretli emekle karşılaşınsın her durumda yoğun bir insan gücüne ihtiyaç duyulacağını ve buna göre bir sosyal politika geliştirmenin özellikle kriz dönemlerinde ev içi iş yükünü azaltacağı gibi ücretli işgücü alanını da genişleteceği ifade edilir (Razavi, 2007: 9). Türkiye’de bakım emeğine OECD ortalamasını yakalayacak yatırımlar yapıldığında 750 bine yakın yeni iş yaratılabilmektedir (İlkkaracan vd., 2015).

Avrupa Kadın Lobisi³ tarafından, 2019 yılında yayınlanan ‘Mor Anlaşma’ (Purple Pact) mevcut ekonomik sistemin eleştirel feminist perspektiften analizini yapmaktadır. Metin; ekonomi politikasında radikal bir değişiklik önermek amacıyla temel feminist değerlere dayalı, yeni ve kapsayıcı bir ekonomik çerçeve oluşturmayı hedefler (European Women's Lobby, 2019). Anlaşmanın odak noktası, herkes için erişilebilir, uygun fiyatlı ve kaliteli sosyal hizmetler ve erişilebilir ve uygun fiyatlı kaliteli hizmetlere sahip evrensel bir sosyal bakım sistemidir. Bunun için öncelendiği başlıklar arasında; kamu hizmetlerine yatırım yapılması, bu hizmetlerde insan ve bakım odaklı bir iyilik halinin hedeflenmesi, kadınların halihazırda ücretsiz emeklerinin iyi hesaplanarak ekonomiye katkısının görülmesi yer alır. Burada tarif edilen ekonomik sistemi ‘Mor Ekonomi’ diyerek kavramsallaştıran İlkaracan (2015), toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir ekonominin vizyonuna sahip bu modelin en önemli ayağının evrensel sosyal bakım hizmetleri olduğunu vurgulamaktadır.

Özetle, krizler o dönemde uygulanan acil planlarla değil uzun vadeli bütüncül yaklaşımlarla çözülmesi gereken hassas konular içerir. Bu konuların başında da ücretli ve ücretsiz emeğiyle krizlerden en çok etkilenen kadınlar gelir. Bakım ekonomisi de bütüncül bir bakış açısıyla hem kadınların üzerindeki fazla bakım yükünü almayı hem de bütün bir toplum için refahı yükseltmeyi hedeflemektedir.

³ Avrupa Kadın Lobisi, 1990 yılında iki bin kadın sivil toplum örgütünün anlaşması ile kurulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. COVID-19 KÜRESEL SALGIN SÜRECİNDE KADININ EV İÇİ KARŞILIKSIZ EMEĞİ

2.1. COVID-19 KÜRESEL SALGINI

Dünya Sağlık Örgütü, 30 Ocak 2020'de Uluslararası Öneme Sahip Halk Sağlığı Acil Durumu ve 11 Mart 2020'de ise dünya çapında bir salgın olması nedeniyle pandemi ilan etmiştir (WHO, 2020). Salgının, her ülkede var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirdiği raporlanmaktadır (Global Gender Gap Report, 2021). Bu etkiler ülkelerin ekonomilerine ya da kadınların sosyo-ekonomik konumlarına göre farklılıklar göstermiştir. Pandemi ile yaygınlaşan uzaktan eğitim, internet ve akıllı cihaz ihtiyacını doğurduğu gibi, evden çalışmaya geçmek ancak beyaz yakalı çalışanlar için mümkün olabilmektedir. Karantina uygulaması hizmet sektöründe çalışan ya da günlük para kazanan kadınlar için yoksulluğun derinleşmesi anlamına gelirken, uzaktan eğitim kız çocuklarının okula devamlılığını büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu çalışma ise her kadının pandemi sürecinde evde kalabilmiş olsun ya da olmasın eve sığdırılması beklenen bakım hizmetlerini yüklenmesini konu almaktadır. Özel olarak da beyaz yakalı çalışma statüsünde yer alan ya da yüksek sosyo-ekonomik arka planı olan kadınların pandemi sürecinden nasıl etkilendiğini incelemeye çalışmaktadır.

2.2. COVID-19'UN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

COVID-19 bir sağlık krizi olarak bakım hizmetlerinin önemini ortaya çıkarmış ve toplumda bakım yükünü kimlerin taşıdığını tekrar tartışmaya açmıştır. Karantina, kapanma, evden çalışma ve uzaktan eğitim uygulamaları ile hane içine sıkıştırılan hayatın gereksinimlerinin nasıl karşılandığı sorusu gündeme gelmiştir. Bu süreçte ev içi iş yükünü fazlaca hissetmeye başlayan kadınlar durumu sorgulamaya başlamış, sosyal medya üzerinden konuya dair şikayet eden, içinde bulunduğu durumu anlatan paylaşımlar artmıştır. Gayri resmi bu paylaşımlar dünya genelinde yapılan araştırmalarla teyit edilmiştir. COVID-19 sürecinde artan ev içi iş yükünü kadınlar karşılamaktayken bu durum kadınların hayatlarını nasıl etkilemektedir? Ücretli iş piyasasındaki konumları, fiziksel ve ruhsal sağlıkları, toplumsal konumları, aile

içindeki rolleri nasıl değişmektedir? Bu bölümde dünya genelinde bu sorulara cevap veren çalışma sonuçlarına yer verilmiştir.

2.2.1. COVID-19'un Kadın İşgücüne Etkisi

Mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kapanması için dünyada 54 ila 163 yıl arasında değişen süreler ihtiyacı olduğu raporlanmıştır (Global Gender Gap Report, 2020). İlgili raporda politika yapımcıların bu süreci hızlandırmak için ileriye dönük politika ve uygulamaları daha fazla benimsemesi gerektiği ifade edilmiştir. Raporun 2020 yılındaki sonuçlarına göre yakın gelecekte herhangi bir kriz olmasını öngörmeden bu süreler hesaplanmıştır. COVID-19 etkisiyle 2021 yılı raporuna göre ise eşitsizliğin giderilmesi için öngörülen süreler 36 yıl daha uzamıştır (Global Gender Gap Report, 2021).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göstergelerinden biri işgücü piyasalarındaki durumdur. COVID-19'un ekonomik kriz boyutu işgücü piyasalarında kadınları erkeklere göre daha fazla etkilemiştir. Bunun temel sebebi olarak, kadınların halihazırda standart olmayan iş ilişkilerine sahip olmaları, daha az yönetici pozisyonunda bulunmaları, yoğunlukla hizmet sektöründe çalışmaları nedeniyle daha dezavantajlı konumda olmaları gösterilebilir. Bu etki COVID-19'un en yoğun vakalarının yaşandığı Mart 2020'de hızla kendini göstermeye başlamıştır. İsrail'de Mart 2020'nin ilk haftasında istihdam edilen kadınların %44'ünün Nisan sonunda istihdam edilmediği, bu oranın erkeklerde %33 olduğu raporlanmıştır (Kristal ve Yaish, 2020). İşgücü kayıpları Güney Afrika'da da kadınlar aleyhine gerçekleşmiş ve kadınların ücretli çalışma saatleri azalmıştır (Casale ve Posel, 2020). Her iki ebeveyn de çalışıyor olsa bile erkekler ücretli işe daha fazla zaman ayırırken kadınların ücretli işten kestikleri her saat ev içi işlere aktarılmaktadır (Andrew vd., 2020). Bu durum, COVID-19'un kadınların ve erkeklerin kariyerlerini nasıl etkileyeceği konusunda önemli bir veri sunmaktadır.

Bir sağlık krizi olarak COVID-19 bakım hizmetlerine önemli bir yük binmesine neden olmuştur. Salgın öncesinde raporlandığı üzere sağlık ve sosyal hizmet alanında çalışan kadın sayısında artış gözlemlendiği gibi bu sektörlerin %65'ini kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Her ne kadar hastane çalışanlarının ne kadarının kadın

olduğuna dair verilere sahip olmasak da doktorlar dışında hemşire, hasta bakıcı, sekreter vb. olarak büyük oranda kadınların çalıştığı gözlemlenebilir. Hastanelerin yaşadığı yoğunluk göz önüne alındığında sağlık sektöründe çalışan kadınların salgın döneminde riske daha açık ve daha kırılğan bir pozisyonda olduğuna işaret etmektedir (Mert, 2020).

COVID-19 ile getirilen tecritler dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Her ne kadar bakım sektöründe istihdamın büyük bir kısmını oluşturan kadınlar çalışmaya devam etseler de küresel olarak ve tüm bölgelerde ve ülke gelir gruplarında, kadınlar istihdam kaybından erkeklerden daha fazla etkilenmiştir (ILO, 2021). İşgücü piyasasında bu zor koşulların bir süre daha devam etmesi beklendiğinden, ücretli işteki azalmalar, içinde bulunulan sağlık krizi azaldıktan sonra bile devam edebilir (ILO, 2020). İşini kalıcı olarak kaybeden işçilerin yeni iş bulmakta zorlanacağı, çalışma saatlerini azaltan işçilerin bunları yeniden artırma mücadelesi vereceğı, kesintiler nedeniyle üretkenliğı düşen işçilerin ise ücret ve terfi anlamında cezalandırılabilceğı öngörülmektedir (Andrew vd., 2020). Bakım yükü olan kadınların azalan istihdam oranlarının ise artık uzun süreli olacağı yönündeki analizler COVID-19'un uzun vadeli etkilerinin kadınlar için çok daha ciddi olacağını gösteriyor (Andrew vd., 2020).

COVID-19 tedbirleri kapsamında işgücünün belirli bir bölümüne virüsün bulaşma riskinin azaltılması amacıyla tüm dünya ülkelerinde uzaktan/evden çalışma modeli zorunlu ya da ihtiyari olarak uygulanmıştır. COVID-19 ile hem iş dünyasında hem de hanelerde gündem olan evden çalışma şekli, bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla, işin bir bölümünün ya da tamamının işyeri ortamının dışında, ev ortamında yürütülmesidir (Kavi ve Koçak, 2010: 76). Pandemi sürecine kadar ücretli işin en direk anlamı ev dışını işaret ederken, ev erkekler için boş zaman, dinlenme yeri olarak görülüyordu (Folbre, 2014). Görünmeyen işlerle dolu ev, evden çalışma düzenine geçilmesi ile kadınlar için daha zor bir mekân haline gelmiştir. Üstelik pandemi öncesinde de kadınların daha fazla bakım işi yapabilmek için evden çalışma fikrine sıcak baktıkları bilinmektedir (Powell ve Craig, 2015). Pandemi şartlarında ise evden çalışma kadınların kariyerlerini daha da çok etkiler hale gelebilir. Nitekim evden çalışmanın avantajları arasında çalışanların aileleri ile daha fazla zaman geçirmesi, özellikle kadın çalışanların çocukları ile daha fazla zaman geçirme ve

ilgilenme, çocukların uzaktan eğitimlerine vakit ayırma gibi özellikler sıralanmaktadır (Akça ve Tepe Küçükoğlu, 2020: 75). Erkekler için ise evden çalışmanın ev işlerinden azade olabilmenin sonucunda daha verimli olduğu gözlenmiştir (Işık, 2020). UN Women'ın (2020) yaptığı Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmesine göre erkeklere kıyasla daha çok sayıda kadın iş yerini değiştirmiş ve evden çalışmaya başlamıştır.

COVID-19 döneminde evden çalışmayı konu aldığı çalışmasında Serinikli (2021), evden çalışma şeklinin özellikle kadın çalışanların çocukları ile daha fazla zaman geçirme ve ilgilenme, çocukların uzaktan eğitimlerine vakit ayırma gibi birçok avantajının yanı sıra çocuklu ailelerde kadının işine konsantre olamaması, kadınların iş yoğunluğunun artması gibi dezavantajlar yaratabileceğinden bahsetmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadının ücretli iş gücü piyasasındaki konumunu belirlemesi yaygınlaşan evden çalışma sistemini de şekillendirmektedir. Evden çalışma, bir esnek çalışma şekli olarak ilk önce kadının görevi addedilen işlerin yapılması için bir fırsat olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra evden çalışma genel olarak çalışanların iş yükünü artırdığına dair bulgular mevcuttur. İtalya'da pandemi ile evden çalışmaya başlayan 350 kişi ile görüşülerek yapılan bir çalışmaya göre evden çalışmak işi daha yorucu hale getirmiştir (Ingusci vd., 2021). Bu araştırmaya katılanların %60'ı kadındır. Daha yorucu hale gelen işle birlikte daha yorucu hale gelen ev hayatı çifte vardiyalı iş yükünü daha da zorlaştırmaktadır. "Ev" den çalışma fikri kadının görevi addedilen işleri "daha rahat" yapabileceğini düşündürmekle aslında kadının ücretli iş gücüne dahil olarak ev içindeki döngüden kısmen de olsa çıkabilmesini ortadan kaldırmış; kadını, ev içindeki rollerine daha çok yaklaştırmıştır.

2.2.2. COVID-19'un Kadının Karşılıksız İş Yüküne Etkisi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli göstergelerinden biri ev içi iş yükünün kadınlar ve erkekler arasında nasıl bölüştüğü ya da başka bir deyişle toplumsal cinsiyete bağlı zaman kullanımlarıdır. Bu durumun kadın erkek arasında eşitliğe en yakın olan ülkelerde bile (Norveç veya Amerika Birleşik Devletleri) kadınların ev içi işleri yüklenmesi yalnızca genel yaşam standartlarından kaynaklanmaz. Örneğin, Japonya gibi gelişmiş ekonomilerde kadınların harcadıkları zamanın payı erkeklerin

dört katından fazladır (World Economic Forum, 2020). Bu durum ekonomik koşullardan çok toplumun geleneksel rollere bağlılık durumuyla açıklanabilir. COVID-19 ile kadın ve erkeğin zaman kullanımları da etkilenmiş ve o ülkenin şartlarına göre farklı oranlarda olacak şekilde yansımıştır. Nisan 2020’de Birleşmiş Milletler tarafından sunulan rapora göre halihazırda eşitsiz olan ücretsiz bakım yükünün salgın nedeniyle arttığı görülmüştür (BM, 2020).

Pandeminin ortaya çıkışından sonra, Nisan 2020’de İngiltere’de yapılan bir araştırma (Andrew vd., 2020); farklı cinsiyetli iki ebeveynli hanelerde annelerin babalara göre ücretli işlerini 2 saat daha az yaparak bu zamanı çocuk bakımı ve ev işlerine aktardıklarını ortaya koymaktadır. Çocuk sahibi olan kadınların; bakım hizmeti alamadıkları ya da devletin hizmetinden yararlanamadıkları bu durumlarda, kendilerine düşen iş yükünü yerine getirmek için işten ayrılma olasılıkları artmaktadır (Stier ve Yaish, 2008). Çocuk sahibi kadınların çocuk sahibi erkeklere oranla işlerini kaybetme olasılığı pandemiden çok önce bile 1,5 kat fazladır. Ebeveynlerin işten ayrılmaları da ev içi iş yüklerini farklı etkilemektedir. Eşi çalışmaya devam ederken bir sebepten işini bırakan kadınlar eşlerinin işten ayrıldığında yapacağı ev işinden 2 kat daha fazlasını yapmaktadır. Babanın işi bırakması durumunda ise ev işleri eşit bölüşülmektedir. Aynı araştırma, krizden önce annelerin daha çok para kazandığı ve her iki eşin de çalıştığı ailelerde bile annelerin daha fazla çocuk bakımı ve eşleriyle aynı miktarda ev işi yaptıklarını göstermektedir.

Avustralya’da yapılan bir araştırmaya göre kapanma dönemlerinde erkeklerin eskisinden fazla ama kadınlardan çok daha az ev işi yaptığı, işverenlerin kadınların evdeki bakım yükünü görmezden geldiği, okulların kapatılmasının kadınların ücretli ve ücretsiz işlerini orantısız bir şekilde etkilediği ortaya çıkarılmıştır (Craig ve Churchill, 2020). Çalışma, kadınların ekonomik anlamda güçlenmesi için uygun fiyatlı bakım hizmetlerinin erişilebilir olması gerektiğini savunmaktadır.

İtalya’da yapılan bir araştırmaya göre COVID-19’un getirdiği ek ev işi ve çocuk bakımının çoğunun kadınlara düştüğü, çiftler arasında diğer işlere göre daha eşit paylaşılan işin çocuk bakımı faaliyetleri olduğu ortaya çıkmıştır (Daniela Del Boca vd., 2020). Erkeklerin üstlendikleri sorumlulukları pandemi sonrasında devam

ettirmesine yönelik şüpheler mevcuttur. Işık'ın (2020) Ankara'da yaptığı bir araştırmaya göre kadınlar, erkeklerin pandemi sürecinde yaptıkları işleri geçici olarak üstlendiklerini düşünmektedir.

Her iki ebeveyn de çalışıyor olsa bile erkekler ücretli işe daha fazla zaman ayırırken kadınların ücretli işten kestikleri her saat ev içi işlere aktarılmaktadır (Andrew vd., 2020). Bunun durum, COVID-19'un kadınların ve erkeklerin kariyerlerini nasıl etkileyeceği konusunda önemli bir veri sunmaktadır. Pandemi sürecinin akademide çalışan ebeveynleri de önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Kadın akademisyenlerin zaten dezavantajlı olan konumları pandemi ile daha da olumsuz etkilenmiş, pandemi boyunca erkeklere göre daha az yayın çıkardıkları ve geleceklere dair daha endişeli hissettikleri ortaya çıkarılmıştır (Minallo vd., 2021). Türkiye'den 21 kadın akademisyenle yapılan bir diğer araştırmada ise ev işlerinden ve çocuk bakımından öncelikli olarak kadınların sorumlu olduğu, bu nedenle ancak geceleri çalışabildikleri, buna karşılık eşlerinin bir çalışma odası olduğu ve işlerini öncelikli tuttıkları sonucuna ulaşılmıştır (Parlak vd., 2020).

COVID-19 salgını büyümeye devam ederken, dünyanın dört bir yanındaki tüm okul kademelerinde yüz yüze eğitim kısmen ya da tamamen durdurulmuştur. Uzaktan eğitime geçilmesi çocukların ortalama ekstra 6 saatini evde geçirmesi anlamına gelirken, evdeki çocuk bakım yükünü artırmıştır. Bu nedenle birçok kadını çocuklarıyla birlikte evde kalmak için izin almaya zorlamıştır ve bu nedenle kadınların iş hayatı sekteye uğramıştır (Chang, 2020). Üstelik çocuk bakımını büyük oranda üstlenen anneler için farklı yaşlardaki çocuklar için eş zamanlı etkinlik ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması gerekmiştir. Bir yandan da ev işi ve ücretli işle çocuk bakımı saatleri birbirine girmiş durumdadır (Andrew vd., 2020).

Güney Afrika'da kadınların yaklaşık %73'ü ve çocuklarla yaşayan erkeklerin %66'sı Nisan ayında çocuklara bakmak için normalden daha fazla zaman harcadıkları ortaya çıkmıştır. Bunlardan kadınların yaklaşık %80'i ve erkeklerin %65'i çocuk bakımına günde 4 saatten fazla zaman ayırdıklarını bildirmiştir. Çocuk bakımını kadınların üstlenmesi, çalışma ve gelir durumuna ya da eğitim seviyesine göre de değişmemiştir (Casale ve Posel, 2020).

Türkiye'nin 39 farklı ilinden 4-12 yaşları arası çocuğu olan 323 ebeveynin katıldığı bir araştırmada COVID-19 kısıtlamaları öncesinde çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde %100 sorumluluk aldığını belirten ebeveyn oranı %31 iken COVID-19 kısıtlamaları sırasında bu oranın %41'e yükseldiği görülmüştür (Göl-Güven, vd. 2020, s. 14). Bu ebeveynlerin %60'ının hiç ücretsiz çocuk bakım hizmeti almaması katılımcı profile bakarak bakım yükünü kadınların taşıdığını ortaya çıkarmaktadır. Katılımcı ebeveynlerin %90'ının kadın, %84'ü üniversite veya üzeri eğitime ve %71'i asgari ücretin üzerinde bir gelire sahip olması ile bu çalışmaya benzerlikler taşımakta ve çocuk bakımı açısından tamamlayıcı veriler sunmaktadır.

Evde geçirilen bu benzersiz sürecin aile ilişkilerine ve bireylerin psikolojilerine de etkileri olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada rutin ev işlerinin yapılması aile bireyleri arasındaki çatışmayı tetiklemiştir (Öztürk, 2020). Öyle görünüyor ki kadınlar her ne kadar ev işlerini üstleniyor olsalar da bir yandan da içinde oldukları bu eşitsiz düzeni eleştiriyor olabilirler.

Uzun kapanma süreleri ve sosyalleşme engeli olarak pandemi kuşkusuz insanların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Başlangıçta her ne kadar "evde" kalmak fikri evi ve düzenli geliri olanlar için kendini geliştirme fırsatı olarak lanse edilse de uzun vadede herkesin ruhsal açıdan zorlandığı bir hale bürünmüştür. İngiltere halkı için kadınların erkeklere oranla daha fazla psikolojik sıkıntı bildirdikleri, çocuklarla yaşayan yetişkinlerin, pandeminin başlangıcından beri çocuksuz yaşayan yetişkinlere göre daha kötü ruh sağlığı bildirme olasılığının yüksek olduğu, ev içi iş yükünün de psikolojik sıkıntı bildirme durumunu etkilediği raporlanmıştır (Public Health England, 2021).

Yoğun karantina süreçlerinde yapılan araştırmalarda kadınların genellikle bizzat üstlendikleri çocuk bakımı ile ilgili gelecek endişesi taşıdığı, erkeklerin endişelerinin ise ücretli iş ve ekonomi ile ilgili olduğu görülmüştür (Czymara vd., 2020). Pandemi sürecinin dikkat çeken en ilginç sonucu ise erkeklerin eskisine göre ev işleri ve bakım işlerine daha fazla zaman ayırmaları olmuştur. Bu sonucu gösteren araştırmalardan biri

İngiltere’de yapılmıştır ve krizin erken bir sonucu olarak babaların eskisine göre 2 kat daha fazla çocuk bakımı ile uğraştıklarını göstermektedir (Andrew vd., 2020).

2.3. COVID-19 PANDEMİSİNE FEMİNİST YAKLAŞIM

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki bütün krizler gibi COVID-19 da kadının eşitsiz toplumsal konumunu daha da olumsuz etkilemiş ve devletlerin geleceğe yönelik ilerleme planlarını değiştirmiştir. Bu durumda devletler politikalarını nasıl geliştirmeli, bu krizi nasıl yönetmelidir? Feminist bir bakış açısıyla ele alındığında COVID-19 sürecinde temelde herkesin içinde bulunduğu duruma özel çok farklı ihtiyaçları olduğu, her durumun yerelde ve özel politikalarla çözülmesine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Buna karşın daha genelde krizin yükünü taşıyan kadınların işsizlik, hane içi iş ve bakım yükündeki artış, uzun vadede kariyer olanaklarının olumsuz etkilenmesi gibi sonuçları bertaraf edecek sosyal ve ekonomi politikalarının üretilmesi gerekmektedir. Böylesi politikalar geliştirmek için ise kadınların deneyimleri dikkate alınmalı ve bu deneyimleri ortaya çıkaracak araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle ekonomi alanında kadının karşılıksız hane içi emeğini merkeze alan politikalara olan ihtiyaç COVID-19 etkileri ile daha da görünür olmuştur. Buna rağmen COVID-19 sırasında dünyada uygulanan toplumsal cinsiyete bağlı sosyal koruma önlemlerini inceleyen bir çalışma, kadınların çocuk bakımı sorumluluklarını dikkate alan veya çocuk bakımı yardımı sağlayan yalnızca 16 program olduğunu göstermektedir (Gentilini vd., 2020). Dünya geneline bakıldığında kadınların deneyimlerini dikkate alan bu kadar az uygulama olması sosyal ve ekonomik politikaların toplumsal cinsiyet duyarlılığında nasıl bir açık olduğunu göstermektedir.

Feminist ekonomi yaklaşımı insan ihtiyaçlarının ve insan refahının sağlanmasına odaklanır (Riley, 2008: 1). Böyle bir amaca yönelik politikalar ise uzun vadede krizlere karşı insanları daha dirençli kılma potansiyeli taşımaktadır. COVID-19 deneyiminden çıkarılacak dersler tıpkı diğer afetlerde olduğu gibi geleceğe yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirilmesine fırsat yaratmaktadır. İnsanların ve toplumun günlük ve nesiller arası yeniden üretimini organize etme şeklinin acilen yeniden düşünülmesine ihtiyaç olduğunu vurgulayan Kabeer vd., (2021:3), süreci iyi analiz etmek gerektiğini ifade etmektedir.

Türkiye’de COVID-19 ile mücadele kapsamında Ekonomik İstikrar Paketi açıklanmıştır. Paket vergi indirim ve ertelemeleri, kredi imkanları ve maaş düzenlemelerini içermektedir. Hane üzerindeki yükü gündem etmeyen bir programdır. Aynı süreçte uzaktan eğitimin başlatılmasına rağmen eğitimin ebeveynlere getirdiği yük bir politika konusu olarak ele alınmamıştır. Böylesi büyük bir toplumsal değişikliğin sonuçları iyi hesaplanmalı ve olumsuz etkilerine karşı önlem alınmalıdır. Nitekim uzaktan eğitimin yarattığı ekstra iş yüküne “dördüncü vardiya” denilebileceği, kadınlar için günde dört vardiyalı yaşamın adilliği ve mümkünlüğü gündem edilmektedir (Power, 2020: 67).

Bütün çalışmaların sonuçları esasen topyekûn bir müdahale gerektiğini göstermektedir. Bu anlamda tüm toplumların küresel düzeyde ilke ve normlarını resmileştirecek araçlara, uluslararası belge ve anlaşmalara ihtiyaç vardır. Her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddete karşı uluslararası araçlar mevcut olsa da (örn. CEDAW) ev içi karşılıksız emek konusunda izleme mekanizmaları, prensipleri ve normları olan özel araçlara ihtiyaç vardır (Kardam, 2011:8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. COVID-19 PANDEMİSİNDE KADININ KARŞILIKSIZ EMEĞİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmacının da içinde bulunduğu koşullarda hem kendi deneyimi hem de gözlemlerinin etkisiyle kadınların günlük yaşam deneyimlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında feminist bakış açısıyla incelenmesine olan ihtiyaç sonucu betimsel bir araştırma yapma üzere yola çıkılmıştır. Haraway (1991) ‘her türlü bilgi üretiminin belli bir konumlanmanın ürünü’ olduğunu vurgular. COVID-19 şartlarında işgücü piyasasında çalışan evli bir kadın olarak araştırmacı da bilginin tam içinde ve bilgisine ulaşmaya, analiz etmeye çalıştığı dünya ile tanımlı bir konumdur (Öztaş, 2016: 274). Feminist duruş kuramı, kadınların somut/gündelik deneyimlerini sosyal alandaki bilimsel araştırmalarında başlangıç noktası olarak almayı öneren ancak asıl olarak feminist düşüncenin motive ettiği ilgi alanlarına kadın bakış açısının araştırma sürecine rehberlik etmesi ile mümkün olacaktır (Kütük, 2019). Bu motivasyonla yola çıkan araştırmacı, araştırma konusunun bir parçası olarak kendi bakış açısıyla araştırmasına rehberlik etmektedir (Harding, 1987). Bu özellikleri toplamak gerekirse feminist yaklaşım “kadınların deneyimleriyle başlayan ve doğrudan buradan ilerleyen bir dünyayı anlama yolu” olarak tanımlanabilir (Brooks, 2006: 60).

Araştırmanın pandemi şartları gereği yüz yüze yapılamaması nedeniyle çevrimiçi anket tercih edilmiştir. Hem kasıtlı olarak hem de çoğu çevrimiçi ankette (Kellner, 2004) olduğu gibi örneklem; okur yazarlığı yüksek, dijital okur yazarlığı olan, interneti/akıllı cihazı olan ve bunları kullanmaya vakti olan kadınlardan oluşmuştur. Her ne kadar pandemi şartları sonucunda böyle bir örnekleme ulaşmak maliyet ve zaman açısından kolaylık sağlasa da çalışmada özellikle beyaz yakalı ya da çalışması gerekmeyen, görece iyi şartlarda olduğu varsayılan ve bakım sorumlulukları olan kadınların hayatlarındaki etkiyi göstermeyi amaçladığı için çalışmanın hedefine uygun bir örneklem olmuştur.

Araştırma 3 temel aşamadan oluşmaktadır:

1. İlk aşama, çalışmanın temellerini oluşturacak literatür taramasını kapsamaktadır.

2. İkinci aşama COVID-19 pandemi sürecinde araştırmacının çevresinden başlayarak yaygın bir gözlem yaptığı ve buna dayanarak titiz bir çalışmayla anket sorularını hazırladığı aşamadır.
3. Üçüncü aşama ise oluşturulan anketin uygulanması ve analiz edilmesidir.

3.1.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, önemli bilgiler ortaya çıkarmış olmakla birlikte, Türkiye'deki genel sosyal durumun yalnızca bir kısmını göstermektedir. Esas olarak yüksek eğitimli ve yüksek gelir sahibi yanıtlayıcıları içerdiğinden, ortaya çıkan etkiler, daha az eğitimli ve çalışmayan kadınların üzerindeki etkiyi dışarıda bırakmaktadır. Ek olarak, aile içi şiddetin veya yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisini yakalayamamaktadır. Ayrıca pandeminin ilk 3 ayını ele alması açısından ilerleyen süreçte etkiler ayrıca değerlendirilmelidir. Bununla birlikte feminist bir yaklaşımın gereği olarak kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmasıyla araştırmanın nitel olarak da desteklenmesi pandemi şartları nedeniyle mümkün olmamıştır.

3.1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma için şu hipotezler belirlenmiştir:

H1: COVID-19 pandemisinin yarattığı sosyal ve ekonomik krizin yükünü ücretsiz bakım emekleri ile kadınlar taşımıştır.

H1.1: Eğitim sürecindeki aksamanın yükünü kadınlar taşımıştır.

H1.2: Evde kalan kişi ve evde kalınma süresinin artmasıyla artan ev içi iş yükünü kadınlar üstlenmişlerdir.

H2: COVID-19 hane içindeki iş bölümünü eşitlemediği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir.

H2.1: Görece daha eğitimli ve yüksek gelirli hanelerde ev içi iş yükü eşler arasında eşit bölüşülmemiştir.

3.1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Soru kâğıdı hazırlık çalışmaları, kadının ev içi ücretsiz bakım emeğinin pandemi sürecinden nasıl etkilendiğini ortaya koyabilecek soruların belirlenmesi, soruların

teknik açıdan ne şekilde sorulacağına belirlenmesi, veri girişi açısından değerlendirilerek en uygun yanıt alma yöntemlerinin belirlenmesi şeklinde yürütülmüştür. Uygulamadan önce Etik Kurul Onayı alınmış ve anketin başına katılımcılar için bir onam bölümü eklenmiştir. Araştırmacı tarafından son hali verilen taslak form Google Forms üzerinde hazırlanmış ve önce pilot bir uygulama yapılarak denenmiştir. Ön denemede, kullanılan kelime ve kavramların katılımcılar açısından anlaşılır olup olmadığı, cevap kategorilerinin uygunluğu ve yeterliliği test edilmiştir. Ön deneme sonrası gerekli düzeltme, ekleme ve değişiklikler yapılarak, Haziran 2020 tarihinde forma son şekli verilmiş ve yaygınlaştırılmaya başlanmış, veri toplama süreci Ağustos 2020’de sonlandırılmıştır. Anket çalışması demografik bilgi, ekonomik durum, sağlık, toplumsal cinsiyet tutumu, ev içi iş yükü, kişisel zaman, aile ilişkileri ve duygusal durumdan oluşan 8 bölüm ve 63 sorudan oluşmaktadır. Anket açıklamasında soruların özellikle COVID-19 sürecindeki yaşantılarına göre cevaplanması istendiği belirtilmiştir.

Anket, profesyonel ağlar, geleneksel ağlar ve sosyal medya aracılığıyla yaygınlaştırılmıştır. İlk aşamada araştırmacının yüksek lisans yapan, sivil toplumda çalışan profili doğrultusunda şahsi ağlarındaki kadınlara ulaşıldı. Araştırmaya karar verme sürecinde araştırmacının ilk gözlemleri de zaten çevresindeki bu kadınların hayatlarındaki değişimler üzerine olmuştur. Anketi yaygınlaştırmak için ikinci olarak siyasi partilerin yerel yapılanmaları, yerel sivil toplum kuruluşları gibi örgütlülük içinde olan kilit kadınlara ulaşıldı. Bu kilit kadınlar anketi yaygınlaştırdı. Üçüncü olarak da Facebook üzerinden anne gruplarına ulaşılmaya çalışıldı. Bu gruplarda paylaşım yapmak için yöneticilerin onay vermesi gerekiyor. Cevap alınamayan ilk birkaç paylaşımın ardından 26 bin üyeye sahip ve akademisyen yöneticileri olan “Aktif Anne” grubuna ulaşılabildi. Bu grupta yapılan paylaşım 14 beğeni ve 30 adet “katıldım, beğendim, başarılar” şeklinde yorum aldı. Bu paylaşımın ardından anketin gerçek doldurulma sayısında ise %12 artış oldu. Bu durum bu gruptaki profilin muhtemelen daha yüksek eğitilmiş ve özellikle bir araştırmacıya kendini yakın hissetmesi ile destekleme motivasyonunun artması olarak yorumlanabilir. Bir yandan da ücretsiz bakım emeği konusunda ufak da olsa bir farkındalığı olan, bunu anlatma niyet ve kabiliyeti olan bir profil olduğu da düşünülebilir. Sonuç olarak örneklem yapısı yüksek gelir ve eğitim grubundan 438 kadın olarak son halini aldı. Bu açıdan

benzer şekilde yola çıkmış araştırmalarda ulaşılan kitlenin de bu şekilde olduğu görülmektedir (Gl-Güven vd., 2020).

Anketin uzunluğunun özellikle çevrimiçi uygulamadan ulaşılacak sayıyı ya da tamamlanma oranını düşüreceği düşünülse de sonuç itibariyle yeterli sayıda kadına ulaşılmıştır. Anket sonunda katılımcıların yorumları sorulmuştur. Katılımcılardan gelen 54 (%13) adet yorumdan sadece bir tanesi “sorular çok uzundu” şeklinde olmuştur. Geri kalan 53 adet yorum teşekkür ve kendi durumuna dair ek ifadeler şeklinde olmuştur. Bu yorumlar dışında araştırma sürecinde temas edilen kadınlardan bolca teşekkür ve destek mesajları gelmiş ve bu durum araştırmanın yaygınlaşmasında büyük rol oynamıştır. Bu şekilde alınan geri bildirim ve gözlemlenen etki araştırmanın önemini ve konuyla ilgili çok boyutlu araştırmalara olan ihtiyaı açıkça ortaya koymaktadır.

Anket Google Forms çevrimiçi anket uygulaması kullanılarak uygulanmıştır. 438 adet yanıt MS Ofis programı olan Excel ile alınmıştır. Alınan ham veriler üzerinden temizleme, i mantık sorgulaması ve veri ayıklama gibi işlemler yapılmıştır. Veri analizi SPSS v.25 programında gerçekleştirilmiştir. Analizin ihtiyaçlarına uygun şekilde değişkenlerin bir bölümü SPSS programında yeniden kodlanmıştır. Yeniden kodlama işlemi ile toplanan verilerden elde edilen yeni değişkenler olduğu gibi, mevcut verilerin kategorize edilmesi de söz konusu olmuştur. Analiz aşamasında, betimleyici istatistikler, frekans dağılımı, çapraz tablo analizleri ve ANOVA testi gerçekleştirilmiştir.

Anket soruları 8 temel başlık altında toplandı. İlk olarak demografik bilgiler başlığında katılımcıların yaş, medeni durum, yaşadıkları il, ebeveynlik bilgilerinin yanı sıra COVID-19 sürecindeki hane yapılarına dair sorular soruldu. Özellikle sokağa çıkma kısıtlaması getirilen 18-20 yaş ve 65 yaş üstü bireylerin olup olmadığına dair sorulara yer verildi.

İkinci bölümde katılımcıların ekonomik durumuna dair sorular yer aldı. Özellikle kadınlara kişisel gelirinin olup olmadığı, var ise hane geliri içindeki yerinin anlaşılmasına yönelik sorulara yer verildi. Çalışma şekillerindeki değişikliği anlamak

için hem kadınların hem varsa eşlerinin evden çalışmaya geçip geçmediğini, çalışma saatlerinde azalma olup olmadığını, zorunlu hizmet alanlarında çalışma durumunu, işten ayrılma sebeplerini anlamaya yönelik sorular yer aldı. Aynı zamanda COVID-19 döneminde gelir durumundaki değişiklik ve hanenin geçinme şartlarının nasıl etkilendiğini anlamaya yönelik sorulara yer verildi.

Üçüncü bölümde katılımcıların COVID-19 sırasında uygulanan kısıtlamalar nedeniyle sağlık hizmeti almakta kesinti yaşayıp yaşamadıkları, hanede COVID-19 virüsüne yakalanma durumları ve bu sürecin psikolojik desteğe ihtiyaç doğurup doğurmadığına yönelik sorular yer aldı.

Dördüncü bölümde katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı rollere karşı tutumlarını ortaya çıkarmak amacıyla Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) ve Erickson'un (2005) çalışmalarından faydalanarak oluşturulan ifadelerle katılma durumlarına dair sorulara yer verildi.

Beşinci bölümde katılımcıların COVID-19 sürecinde ev içi işlere dair ifadelerle katılma durumları ve temel ev içi işler ve bakım işlerini hanede çoğunlukla kimin yaptığına dair sorulara yer verildi. Aynı zamanda bu süreçte ev içi iş yükünü etkilemiş olduğu düşünülen COVID-19 öncesi ve sonrasında ücretli bir yardımcısı olup olmadığı soruldu.

Altıncı bölümde kadınların kendilerine zaman ayırıp ayıramadıkları, bu zamanı nasıl değerlendirdikleri, yalnız kalabilecekleri bir alanın olup olmadığı, kişisel gelişim fırsatlarının olup olmadığı, hanedeki aile üyeleriyle ilişkileri, ortak eğlenme faaliyetleri ve bunların yarattığı iş yüküne dair sorular yer almıştır. Bunlara bağlı olarak fiziksel ve psikolojik sıkıntı yaşama durumları ve baş etme yöntemlerini anlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir.

Kadının hanedeki konumunu çok yönlü olarak değerlendirmeyi amaçlayan anket soruları pilot uygulama sürecinde alınan geri bildirimler ile son haline getirilmiştir. Bu aşamada soruların kapsayıcı olmasına, açık ve anlaşılır olmasına, COVID-19 şartlarını yeterince yansıtmasına özen gösterilmiştir.

3.2. BULGULAR

3.2.1. Demografik Özellikler

Katılımcılar oldukça genç bir kitleden oluşmaktadır. %73'ü 25-44, %21'i 45-64 yaş aralığındadır (Tablo 1). Katılımcılar %84 oranında ön lisans ve üstü eğitim düzeyindedir. Bu oran %18,5'lik Türkiye'de 25 yaş üstü yüksekokul ve fakülte mezuniyet oranının çok üstündedir (TÜİK, 2020). Bu nedenle araştırmanın genellenemeyeceğini söylemek gerekir. Araştırmaya 42 kentten katılım olmakla birlikte katılımcıların %59'u üç büyük kentte yaşamaktadır. Katılımcıların %64'ü evli, %29'u bekar (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Eğitim, Medeni Durum ve Yaşadıkları Şehirler

Yaş	f	%
18-24	22	5
25-34	191	43,6
35-44	129	29,5
45-64	93	21,2
65 yaş ve üzeri	3	0,7
Toplam	438	100
Eğitim Durumu	f	%
Okuryazar	1	0,2
İlkokul	9	2,1
Ortaokul	3	0,7
Lise	55	12,6
Yüksekokul	51	11,6
Üniversite	243	55,5
Lisansüstü	76	17,4
Toplam	438	100
Medeni Durum	f	%
Evli	282	64,4
Bekar	118	26,9
Boşanmış	33	7,5
Diğer	5	1,1
Toplam	438	100
Kent (Açık Uçlu)	f	%
Adana	3	0,7
Ankara	49	11,2
Antalya	11	2,5

Artvin	1	0,2
Balıkesir	11	2,5
Bartın	1	0,2
Batman	3	0,7
Bilecik	1	0,2
Bitlis	3	0,7
Bolu	1	0,2
Burdur	1	0,2
Bursa	12	2,7
Çanakkale	10	2,3
Diyarbakır	17	3,9
Erzurum	1	0,2
Eskişehir	44	10
Gaziantep	4	0,9
Giresun	1	0,2
Hatay	1	0,2
Isparta	2	0,5
İstanbul	145	33,1
İzmir	27	6,2
Kahramanmaraş	1	0,2
Kayseri	2	0,5
Kırıkkale	1	0,2
Kocaeli	45	10,3
Konya	3	0,7
Kütahya	2	0,5
Manisa	6	1,4
Mardin	2	0,5
Mersin	2	0,5
Muğla	2	0,5
Niğde	2	0,5
Ordu	1	0,2
Rize	1	0,2
Sakarya	5	1,1
Samsun	5	1,1
Şanlıurfa	1	0,2
Tekirdağ	1	0,2
Tokat	1	0,2
Van	1	0,2
Yalova	5	1,1

Toplam	438	100
Kent türü	f	%
3 Büyük Kent (Ankara, İstanbul, İzmir)	223	50,9
3 Büyük Kent Dışındaki İller	215	49,1
Toplam	438	100

Katılımcıların hanelerinde COVID-19'un ilk 3 ayında ortalama 3,12 kişi yaşamıştır. %56,8'lik oranla hanede 2-3 kişi olarak yaşanması kentli çekirdek aile yapısına sahip olduklarını gösterir (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların COVID-19'un İlk Üç Ayında Hanelerinde Yaşayan Kişi Sayısı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	f	%
1 Kişi	33	7,5
2-3 Kişi	249	56,8
4-5 Kişi	143	32,6
6-8 Kişi	9	2,1
9 Kişi	3	0,7
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcıların %41,3'ü hanede eşi/sevgili ve çocuğuyla yaşamaktadır. Çekirdek aile yapısı burada da kendini göstermektedir. Eş ya da sevgili ile yaşama durumu ayrı ayrı sorulmuş ancak sevgili ile yaşayanların sayısı yorum yapmak için yeterli sayıda olmadığından eş ve sevgili ile yaşama durumu birlikte değerlendirilmiştir. Katılımcıların %18'i eş/sevgili ile, %15'i de ebeveynleri/kardeşleriyle yaşamaktadır. Katılımcılardan sadece 3 kişi evde yatılı bakıcı/yardımcı ile yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 3. COVID-19 Sürecinde Hanede Yaşayanlar

COVID-19 Sürecinde Hanede Yaşayanlar	f	%
Hane Üyeleri	Frekans	Yüzde
Eşim/Sevgilim	83	18,9
Eşim/Sevgilim ve Çocuğum	181	41,3
Sadece çocuğum/çocuklarım	18	4,1
Ebeveynlerimle ve/veya kardeşlerimle	68	15,5
Eşim ve aile üyelerimizden (eşinin ve/veya kendisinin) biri/biriyle	4	0,9
Aile üyelerim (ebeveynler gibi) ve çocuğum/çocuklarımla	18	4,1
Eşim, çocuğum/çocuklarım ve aile üyelerimizden (eşinin ve/veya kendisinin) biri/biriyle	24	5,5
Yatılı bakıcı/yardımcı ile	3	0,7
Diğer	7	1,6
Yalnız yaşıyorum	31	7,1
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

Katılımcıların %49'unun hanesinde 18 yaş altı birey bulunmazken %51'inin çocuğu yoktur (Tablo 4). Çocukların gruplaması okul durumlarına göre yapılmıştır. Bunun sebebi karantina sürecinde uzaktan eğitim uygulaması nedeniyle ebeveynlere düşen iş yükünün okul durumuna göre değişebilmesidir. Okul öncesi dönemdeki bir çocuğun etkinlik şeklinde olan eğitim ihtiyacı ebeveynlerin aktif olarak bulunmasını daha çok gerektirdiği düşünülebilir. Bu ihtiyacı hanede kimin karşıladığı kadına düşen iş yükünü görmek açısından önem taşımaktadır. Okul çağındaki çocukların da uzaktan eğitim süreçleri ebeveynler üzerinde ekstra bir yük oluşturmuştur (Bozkurt, 2020: 121).

Tablo 4. Hanede 18 Yaş Altındaki Kişi Sayısı

18 Yaş Altındaki Kişi Sayısı	f	%
18 yaş altı üye yok	216	49,3
1 Kişi	142	32,4
2-3 Kişi	77	17,6
4-5 Kişi	2	0,5
6 ve Üzerinde Kişi	1	0,2
Toplam	438	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılımcıların %24,9'unun sadece okul öncesi dönemde çocuğu/çocukları vardır. %17,8'inin ise okul çağında çocuğu/çocukları vardır. Hem okul öncesi hem okul döneminde çocuk sahipliği oranı çok düşüktür (%6,2). Katılımcıların çoğunlukla kentli çekirdek aile yapısına sahip olduğu düşünülürse tek çocuk sahipliği yaygındır ve bu durumu açıklamaktadır.

Tablo 5. Çocukların Okula Gitme Durumu

COVID-19 Sürecinde Okula Gitme Durumu (18 Yaş Altı Hane Üyeleri)	f	%
Çocuk yok	224	51,1
Okul öncesi	109	24,9
Okul öncesi ve okula giden	27	6,2
Okula giden	78	17,8
Toplam	438	100

COVID-19 önlemleri kapsamında 18-20 yaş ve 65 yaş üstüne özel sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. Bu yaş grubunun evden hiç çıkamaması hem kendileri hem hane halkının yaşamını etkilemiştir. Hanelerin %14,4'ünde karantina sürecinde 18-20 yaş aralığında en az 1 kişi yaşamıştır (Tablo 6). Yine yasaklı olan 65 yaş üstü bireylerin yaşadığı hanelerin oranı ise %13,2'dir. Bunların da ebeveynleriyle yaşadığını belirten %15,5'lük kesim arasında olduğu düşünülebilir. Yaşlı bakım yükünün yansımaları görmek açısından önemlidir. Diğer yandan hanelerdeki yasaklı yaş gruplarının sınırlı

sayıda olması nedeniyle araştırma sonuçları COVID-19 ile 18-20 yaş ve 65 yaş üstü için getirilen kısıtlamaların özel olarak etkisini yansıtmamaktadır.

Tablo 6. Hanedeki 18-20 Yaş Arasındaki Kişi Sayısı

Hanedeki 18-20 Yaş Arasındaki		
Kişi Sayısı	f	%
18-20 yaş arasında üye yok	375	85,6
1 Kişi	43	9,8
2-3 Kişi	18	4,1
4 Kişi	2	0,5
Toplam	438	100

3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Yargılarına Dair Durum

Toplumsal cinsiyet kalıplarına dair sorulardan ev içi iş bölümü ve rollerle ilgili sorularda toplumsal cinsiyet duyarlılığı yüksek olmakla birlikte %66 ile %77 arasında değişirken, mesleki alandaki eşitliğe dair olan bir ifadede bu oranlar %86'ya çıkmıştır (Tablo 7). Bu sonuçlara göre ev içi işlerin dağılımı konusunda geleneksel rollere olan inancın görece daha kuvvetli olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Toplumsal Cinsiyet Yargılarına Dair Durum

Ev işleri her iki eş arasında eşit bölüşülmelidir.	f	%
Kesinlikle katılıyorum	333	76
Katılıyorum	35	8
Kısmen katılıyorum	17	3,9
Kararsızım	9	2,1
Kısmen katılmıyorum	10	2,3
Katılmıyorum	6	1,4
Kesinlikle katılmıyorum	28	6,4
Toplam	438	100
Yuvayı dışı kuş yapar.	f	%
Kesinlikle katılıyorum	23	5,3
Katılıyorum	19	4,3

Kısmen katılıyorum	18	4,1
Kararsızım	35	8
Kısmen katılmıyorum	27	6,2
Katılmıyorum	27	6,2
Kesinlikle katılmıyorum	289	66
Toplam	438	100
Kadının esas görevi anneliktir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	38	8,7
Katılıyorum	13	3
Kısmen katılıyorum	16	3,7
Kararsızım	26	5,9
Kısmen katılmıyorum	21	4,8
Katılmıyorum	24	5,5
Kesinlikle katılmıyorum	300	68,5
Toplam	438	100
Erkeğin esas görevi evi geçindirmektir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	31	7,1
Katılıyorum	13	3
Kısmen katılıyorum	11	2,5
Kararsızım	32	7,3
Kısmen katılmıyorum	22	5
Katılmıyorum	34	7,8
Kesinlikle katılmıyorum	295	67,4
Toplam	438	100
Erkeğin yeterli geliri varsa karısı çalışmamalıdır.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	27	6,2
Katılıyorum	9	2,1
Kısmen katılıyorum	7	1,6
Kararsızım	14	3,2
Kısmen katılmıyorum	12	2,7
Katılmıyorum	30	6,8
Kesinlikle katılmıyorum	339	77,4

Toplam	438	100
Mesleki gelişme fırsatlarında kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanınmalıdır.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	378	86,3
Katılıyorum	16	3,7
Kısmen katılıyorum	3	0,7
Kararsızım	3	0,7
Kısmen katılmıyorum	4	0,9
Katılmıyorum	1	0,2
Kesinlikle katılmıyorum	33	7,5
Toplam	438	100
Kız ve erkek çocukları ev işlerini yapmakta eşit sorumluluk sahibidir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	360	82,2
Katılıyorum	30	6,8
Kısmen katılıyorum	3	0,7
Kararsızım	10	2,3
Kısmen katılmıyorum	2	0,5
Katılmıyorum	5	1,1
Kesinlikle katılmıyorum	28	6,4
Toplam	438	100

Ev işleri her iki eş arasında eşit bölüşülmelidir ifadesine 25-34 yaş aralığındakilerin %80'i kesinlikle katılıyorum demiştir (Tablo 8). Bu diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir katılma oranıdır. Daha gençlere göre evlilik ya da ev içi iş yükü ile daha çok yüzleşme bu grubun eşitlikçi paylaşımı desteklemeye olan meylini artırdığı söylenebilir. Daha yaşlı gruba göre daha eşitlikçi düşünceleri de kadın hareketinin etkisine bağlanabilir.

Tablo 8. Yaş ve “Ev işleri her iki eş arasında eşit bölüşülmelidir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu

Yaş		1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	Toplam
18-24	Sayı	14	1	1	0	1	0	5	22
	%	63,60	4,50	4,50	0,00	4,50	0,00	22,70	100,00
25-34	Sayı	154	13	5	5	4	2	8	191
	%	80,60	6,80	2,60	2,60	2,10	1,00	4,20	100,00
35-44	Sayı	100	12	5	1	3	3	5	129
	%	77,50	9,30	3,90	0,80	2,30	2,30	3,90	100,00
45-64	Sayı	63	8	6	3	2	1	10	93
	%	67,70	8,60	6,50	3,20	2,20	1,10	10,80	100,00
65 yaş ve üzeri	Sayı	2	1	0	0	0	0	0	3
	%	66,70	33,30	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
Toplam	Sayı	333	35	17	9	10	6	28	438
	%	76,00	8,00	3,90	2,10	2,30	1,40	6,40	100,00

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım, 5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Tablo 9. Medeni Durum ve “Ev işleri her iki eş arasında eşit bölüşülmelidir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu

Medeni Durum		1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	Toplam
Evli	f	213	23	14	6	9	5	12	282
	%	75,5	8,2	5,0	2,1	3,2	1,8	4,3	100,0
Bekar	f	92	9	2	2	0	1	12	118
	%	78,0	7,6	1,7	1,7	0,0	0,8	10,2	100,0
Boşanmış	f	23	3	1	1	1	0	4	33
	%	69,7	9,1	3,0	3,0	3,0	0,0	12,1	100,0
Diğer	f	5	0	0	0	0	0	0	5
	%	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam	f	333	35	17	9	10	6	28	438
	%	76,0	8,0	3,9	2,1	2,3	1,4	6,4	100,0

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım, 5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Tablo 9’da medeni durum ile “Ev işleri her iki eş arasında eşit bölüşülmelidir.” ifadesinin cevapları karşılaştırılmıştır. Evli katılımcıların %75,5’i bu ifadeye

kesinlikle katılıyorum demiştir. Bu oran bekarlarda daha yüksek, boşanmışlarda ise daha düşüktür. Katılımcıların büyük çoğunluğu ev işlerinin eşit bölüşülmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu ifade, katılımcıların hane içinde işleri gerçekte nasıl bölüştüklerine dair sonuçlar ile değerlendirildiğinde daha tamamlayıcı bir bilgi olacaktır.

Yuvayı dişi kuş yapar ifadesine %81'lik bir oranla boşanmış kadınlar daha çok itiraz ederken, kat'i itiraz oranı bekar kadınlarda %73 ve evli kadınlarda ise %61'de kalmıştır (Tablo 10). Bu sonuçlar kadınların içinde buldukları durumu kabullenme çabası olarak yorumlanabilir.

Tablo 10. Medeni Durum ve “Yuvayı dişi kuş yapar.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu

Medeni Durum		1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	Toplam
Evli	f	18	16	10	22	26	18	172	282
	%	6,40	5,70	3,50	7,80	9,20	6,40	61,00	100,00
Bekar	f	5	2	6	10	1	7	87	118
	%	4,20	1,70	5,10	8,50	0,80	5,90	73,70	100,00
Boşanmış	f	0	1	1	3	0	1	27	33
	%	0,00	3,00	3,00	9,10	0,00	3,00	81,80	100,00
Diğer	f	0	0	1	0	0	1	3	5
	%	0,00	0,00	20,00	0,00	0,00	20,00	60,00	100,00
Toplam	f	23	19	18	35	27	27	289	438
	%	5,30	4,30	4,10	8,00	6,20	6,20	66,00	100,00

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım,

5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Mesleki gelişim fırsatlarında eşitlik ve çocukların cinsiyetlerine göre ev içi sorumlulukta eşitlik konusunda eşitlikçi cevap oranları %80'in üzerine çıkmaktadır (Tablo 7). Oysa yetişkinlerin kendi arasındaki iş bölümü ve rollere dair ifadelerde eşitlikçi cevap oranları %60-70 bandında kalmaktadır. Paralel bir şekilde katılımcılardan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine en kuvvetli kabul oranı %15,4 ile kadının esas görevinin annelik olduğu ifadesine gelmiştir. Buradan toplumsal cinsiyet rollerinin gelecekte değişeceğine inançla birlikte kendi hayatlarında

geleneksel rolleri sürdürme eğilimi görülmektedir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinde daha eşitlikçi bir yaklaşımın ev dışındaki roller için geçerli olduğu söylenebilir. Kadınlar için eşit mesleki gelişim fırsatlarına sahip olmak, ücretli işgücü piyasasında eşit oranda yer almayı talep etmek ev içi iş yükünün dağılımı konusunda değişiklik talep etmekten daha mümkün görünmektedir. Buradan hareketle ev içi rolleri değiştirmek çok daha büyük bir mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 11. Medeni Durum ve “Kadının esas görevi anneliktir. İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu

Medeni Durum		1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	Toplam
Evli	f	26	12	12	21	16	19	176	282
	%	9,20	4,30	4,30	7,40	5,70	6,70	62,40	100,00
Bekar	f	10	1	3	3	1	5	95	118
	%	8,50	0,80	2,50	2,50	0,80	4,20	80,50	100,00
Boşanmış	f	1	0	1	1	4	0	26	33
	%	3,00	0,00	3,00	3,00	12,10	0,00	78,80	100,00
Diğer	f	1	0	0	1	0	0	3	5
	%	20,00	0,00	0,00	20,00	0,00	0,00	60,00	100,00
Toplam	f	38	13	16	26	21	24	300	438
	%	8,70	3,00	3,70	5,90	4,80	5,50	68,50	100,00

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım, 5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Bekar kadınlar %80 oranla kadının esas görevinin annelik olmasına itiraz etmekteyken (Tablo 11), erkeğin esas görevinin evi geçindirmek olmasına itirazlar bundan daha düşüktür (Tablo 12). Toplam katılımcılar arasında da erkeğin esas görevinin evi geçindirmek olduğu ifadesine diğer ifadelerle göre %12,6 ile görece yüksek bir onay gelmiştir (Tablo 7). Kadınların modern dünyada annelik rolünden özgürleşme eğilimindeyken aynı zamanda pek çok yükünü taşıdıkları aile kurumunda “geçindirme” rolünü erkeğe bırakarak yüklerini azaltmak istedikleri düşünülebilir.

Tablo 12. Medeni Durum ve “Erkeğin esas görevi evi geçindirmektir.” İfadelerine Verilen Cevapların Çapraz Tablosu

Medeni Durum	1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	Toplam
--------------	----	----	----	----	----	----	----	--------

Evli	f	21	13	9	25	14	27	173	282
	%	7,40	4,60	3,20	8,90	5,00	9,60	61,30	100,00
Bekar	f	9	0	1	5	6	4	93	118
	%	7,60	0,00	0,80	4,20	5,10	3,40	78,80	100,00
Boşanmış	f	1	0	1	1	2	3	25	33
	%	3,00	0,00	3,00	3,00	6,10	9,10	75,80	100,00
Diğer	f	0	0	0	1	0	0	4	5
	%	0,00	0,00	0,00	20,0	0,00	0,00	80,00	100,00
Toplam	f	31	13	11	32	22	34	295	438
	%	7,10	3,00	2,50	7,30	5,00	7,80	67,40	100,00

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım,
5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Tablo 13. Hanedeki Çocukların Cinsiyeti ve “Kız ve erkek çocukları ev işlerini yapmakta eşit sorumluluk sahibidir.” İfadesinin Medeni Duruma göre Çapraz Tablosu

Medeni Durum	Hanedeki Çocukların Cinsiyeti		Kız ve erkek çocukları ev işlerini yapmakta eşit sorumluluk sahibidir.							Toplam
			1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	
Evli	Çocuk yok	f	76	3	1	3	0	0	5	88
		%	86,40	3,40	1,10	3,40	0,00	0,00	5,70	100,00
	Kız	f	57	8	1	2	1	1	1	71
		%	80,30	11,30	1,40	2,80	1,40	1,40	1,40	100,00
	Oğlan	f	60	6	0	1	1	0	3	71
		%	84,50	8,50	0,00	1,40	1,40	0,00	4,20	100,00
	Kız-Oğlan	f	39	6	0	4	0	0	3	52
		%	75,00	11,50	0,00	7,70	0,00	0,00	5,80	100,00
Toplam		f	232	23	2	10	2	1	12	282
		%	82,30	8,20	0,70	3,50	0,70	0,40	4,30	100,00

*1: Kesinlikle katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Kararsızım
5: Kısmen katılmıyorum, 6: Katılmıyorum, 7: Kesinlikle katılmıyorum

Kız ve oğlan çocuklarının ev işlerinde eşit sorumluluk sahibi olması gerektiği ifadesi hem kız hem oğlan çocuğu olan kadınlarda tek cinsiyetten çocuğu olanlara oranla daha az itiraz almıştır (Tablo 13). Bu sonuç, idealde eşitlikçi bir bakış açısı var

olsa da iki cinsten çocuğun bir arada olması durumunun kadınların geleneksel öğretilerden gelen tutumunu ortaya çıkardığını göstermektedir.

3.2.3. Ücretli Çalışma Durumuna Etki

Katılımcıların %59,1'i COVID-19 öncesinde sigortalı bir işte çalıştıklarını, %21,7'si ise işsiz olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 14). İstihdam oranı Türkiye ortalamasının oldukça üstüneyken işsizlik oranı %16,5'lik Türkiye ortalamasına oldukça yakındır (TÜİK, 2020). Katılımcılar, %24,7 oranla kamu ve %35,2 oranla özel sektörde ve %7,3'ü sivil toplum kuruluşlarında çalıştıklarını belirtmiştir (Tablo 15).

Tablo 14. COVID-19 Öncesindeki Çalışma Durumu

COVID-19 Öncesindeki Çalışma Durumu	f	%
Sigortalı çalıştım	259	59,1
Sigortasız çalıştım	15	3,4
Evden parça başı çalışıyordum	7	1,6
İş yeri sahibiydim	30	6,8
Emekliydim	32	7,3
İşsizdim	95	21,7
Toplam	438	100

Tablo 15. Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler

Çalıştığı Sektör	f	%
Kamu	108	24,7
Özel sektör	154	35,2
Sivil toplum	32	7,3
Serbest	36	8,2
Diğer	6	1,4
Çalışmayan/İşsiz	102	23,3
Toplam	438	100

Katılımcılara COVID-19 öncesindeki kişisel ve hane gelirleri sorulmuştur. Buradaki amaç kadınların haneden bağımsız ekonomik güçlerini ve bunun hane içindeki oranını görebilmektir. Tablo 16’da görüldüğü gibi katılımcılar COVID-19 öncesinde %39,5’luk bir oranla 4000 TL’nin üzerinde kişisel gelire sahiptirler. Katılımcıların %35,6’sının 2001-4000 TL arasında geliri vardır. %16,4’ü ise hiç geliri olmadığını belirtmiştir. Tablo 17’de ise hane geliri verileri bulunmaktadır. Katılımcıların 4000 TL’nin üzerindeki gelir düzeyi %74,8’e çıkmaktadır. Bu gelir düzeyine bağlı olarak %63,2’si bu süreçte herhangi bir yardım almaya ihtiyaç duymamıştır.

Tablo 16. COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi

COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi	f	%
Gelirim yoktu	72	16,4
2000 TL' nin altında	37	8,4
2001-4000 TL arasında	156	35,6
4001-7000 TL arasında	139	31,7
7001 TL'nin üstünde	34	7,8
Toplam	438	100

Tablo 17. COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Hane Geliri Düzeyi

COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Hane Geliri Düzeyi	Frekans	Yüzde
Gelirim yoktu	3	0,7
2000 TL' nin altında	18	4,1
2001-4000 TL arasında	88	20,1
4001-7000 TL arasında	164	37,4
7001 TL'nin üstünde	164	37,4
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

Katılımcıların eğitim durumları ile gelir düzeylerinin çapraz tablosu Tablo 18’te verilmiştir. Bu tabloya göre eğitim düzeyi ile doğru orantılı şekilde gelir düzeylerinde artış görülmektedir.

Tablo 18. Eğitim Durumu ve COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi Çapraz Tablosu

		COVID-19 Öncesinde Aylık Ortalama Kişisel Gelir Düzeyi					
Eğitim Durumu		Gelirim yoktu	2000 TL' nin altında	2001-	4001-	7001 TL'nin Üstünde	Toplam
				4000 TL arasında	7000 TL arasında		
Okuryazar	F	1	0	0	0	0	1
	%	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
İlkokul	F	7	2	0	0	0	9
	%	77,80	22,20	0,00	0,00	0,00	100,00
Ortaokul	F	1	1	1	0	0	3
	%	33,30	33,30	33,30	0,00	0,00	100,00
Lise	F	15	14	21	4	1	55
	%	27,30	25,50	38,20	7,30	1,80	100,00
Yüksekokul	F	13	2	21	14	1	51
	%	25,50	3,90	41,20	27,50	2,00	100,00
Üniversite	F	32	16	94	85	16	243
	%	13,20	6,60	38,70	35,00	6,60	100,00
Lisansüstü	F	3	2	19	36	16	76
	%	3,90	2,60	25,00	47,40	21,10	100,00
Toplam	F	72	37	156	139	34	438
	%	16,40	8,40	35,60	31,70	7,80	100,00

Katılımcıların %56,4'ü COVID-19 sürecinde geçim şartlarının zorlaştığını ifade etmiştir (Tablo 19). Bunda büyük oranda evde geçirilen zamanla birlikte artan hane harcamalarının etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim katılımcı kadınların %20'sinin, evli katılımcıların %29,8'nin eşlerinin evden çalışma, çalışma saatlerinin azaltılması, işine son verilme, ücretli/ücretsiz izne çıkarılma, iş yeri kapatılması, emeklilik veya zaten çalışmama nedenleriyle evde daha çok vakit geçirdiği tahmin edilebilir. Bu süreçte işten çıkartılan, ücretsiz izne çıkarılan, iş yeri kapatılan ya da kendi isteğiyle işten ayrılarak bir şekilde gelir kaybına uğrayanların oranı %14,6'dır.

Tablo 19. COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları	Frekans	Yüzde
Çok kolaylaştı	19	4,3
Kolaylaştı	15	3,4
Kısmen kolaylaştı	30	6,8
Değişmedi	127	29
Kısmen zorlaştı	96	21,9
Zorlaştı	42	9,6
Çok zorlaştı	109	24,9
Toplam	438	100

COVID-19 ile kişisel gelirlerinde azalma olduğunu söyleyenler %59,8 oranında iken hane gelirlerinde azalma olduğunu söyleyenler %46,3 oranındadır. Buna göre kadınların hane içindikilere oranla daha fazla gelir kaybı yaşadığı görülüyor. Yukarıda belirtilen işsiz kalma durumunda olan kadın oranının daha düşük olması ise kadınların kişisel gelirlerinin azalmasını miktar olarak azalmasını değil geçinmelerine yetmemesi olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Nitekim katılımcıların %56,4’ü COVID-19 sürecinde hane geçimlerinin genel olarak zorlaştığını ifade etmiştir. Katılımcıların %24,9’u ise bu soruyu “çok zorlaştı” olarak cevaplamıştır.

Tablo 20. COVID-19 Sürecinde Kişisel Gelirdeki Değişim

COVID-19 Sürecinde Kişisel Gelirdeki Değişim	f	%
Değişmedi	163	37,2
Azaldı	262	59,8
Arttı	13	3
Toplam	438	100

Tablo 21. COVID-19 Sürecinde Hane Gelirindeki Değişim

COVID-19 Sürecinde Hane Gelirindeki Değişim	f	%
Değişmedi	219	50
Azaldı	203	46,3
Arttı	16	3,7
Toplam	438	100

%33,1 (145) oranla kadınlar evden çalışmaya başlamışken eşlerde bu oran %16,7'dir. UN Women (2020) Türkiye araştırmasına paralel şekilde kadınların erkeklere oranla çok daha yüksek oranda evden çalışmaya başladığı görülmektedir.

Tablo 22. COVID-19 Sürecinde Çalışma Durumundaki Değişiklik

COVID-19 Sürecinde Çalışma Durumundaki Değişiklik	f	%
Hayır, işime gidip geliyorum	68	15,5
Evet, evden çalışmaya başladım	145	33,1
Evet, işime son verildi	15	3,4
Evet, çalışma saatlerim azaltıldı	26	5,9
Ücretsiz izne çıkarıldım	20	4,6
Ücretli izne çıkarıldım	15	3,4
İşten kendim ayrıldım	12	2,7
Yeni bir işe başladım	2	0,5
İş yerim kapatıldı. (COVID-19 tedbirleri ya da ekonomik sebeplerle)	14	3,2
Bir değişiklik olmadı	118	26,9
Diğer	3	0,7
Toplam	438	100

Erkeklere oranla daha fazla kadının işine son verildiği, ücretli ve ücretsiz izne çıkarılan kadın sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcı kadınların işten ayrılma sebeplerinin sağlık ve çocuk bakımı nedeniyle olduğu görülmektedir.

Tablo 23. COVID-19 Sürecinde İşten Ayrılma veya Bırakma Nedeni

COVID-19 Sürecinde İşten Ayrılma veya Bırakma Nedeni	f	%
Çocuk bakımı için	19	4,3
Yaşlı/hasta bakımı için	1	0,2
Sağlığımı tehdit ettiği için	26	5,9
Çalışmıyorum//işten ayrılmadım/kendi isteğim dışında ayrıldım	390	89
Diğer	2	0,5
Toplam	438	100

Tablo 24. COVID-19 Sürecinde Eşinin Çalışma Durumundaki Değişiklik

COVID-19 Sürecinde Eşinin Çalışma Durumundaki Değişiklik	f	%
Hayır, işine gidip geliyor	111	25,3
Evet, evden çalışmaya başladı	73	16,7
Evet, işine son verildi	8	1,8
Evet, çalışma saatleri azaltıldı	31	7,1
Ücretsiz izne çıkarıldı	9	2,1
Ücretli izne çıkarıldı	9	2,1
Yeni bir işe başladı	2	0,5
İş yeri kapatıldı (COVID-19 tedbirleri ya da ekonomik sebeplerle)	20	4,6
Çalışmıyordu, bir değişiklik olmadı	31	7,1
Emekli	2	0,5
Toplam	296	67,6
Kayıp Veri	142	32,4
Toplam	438	100

Katılımcıların %30'u hanelerinde işsiz kalan ya da işe gidemeyen olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan işine son verilen, ücretli/ücretsiz izne çıkarılan, iş yeri kapatılan, çalışma saatleri azaltılan ya da işten kendi ayrılmış kadınların oranı %20'dir.

Bu durumda katılımcıların %20'si eskisine göre hanede daha çok vakit geçirmiş, %10'luk bir kesimde de hanede daha çok vakit geçiren başka bir aile bireyi olmuştur.

Katılımcıların %29,8'inin eşleri evden çalışma, çalışma saatlerinin azaltılması, işine son verilme, ücretli/ücretsiz izne çıkarılma, iş yeri kapatılması, emeklilik ve zaten çalışmama durumundadır. Bu oran evli katılımcıların %29,8'inin eşlerinin COVID-19 sürecinde eskisine göre evde daha fazla zaman geçirdiği söylenebilir.

“Çalıştığım iş eskisine göre daha yorucu hale geldi.” İfadesine 141 kadın kısmen katılıyorum, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Evden çalışmaya başlayanlarla hemen hemen aynı sayıda kadın ücretli işinin daha yorucu olduğunu ifade etmektedir. Evden çalışma ile iş yoğunluğunun arttığını ortaya koyan çalışmalara paralel bir sonuca ulaşılmıştır (Ingusci, ve diğerleri, 2021).

Tablo 25. “Çalıştığım iş eskisine göre daha yorucu hale geldi” İfadesine Katılma Durumu

Çalıştığım iş eskisine göre daha yorucu hale geldi	f	%
Kesinlikle katılıyorum	71	22,6
Katılıyorum	41	13,1
Kısmen katılıyorum	29	9,2
Kararsızım	47	15
Kısmen katılmıyorum	24	7,6
Katılmıyorum	35	11,1
Kesinlikle katılmıyorum	67	21,3
Toplam	314	100
Kayıp Veri	124	22,6
Toplam	438	100

Sadece %18,7'lik bir oranla zorunlu hizmetlerde çalışma durumu söz konusudur. Buna göre; %15,5'lik bir oranla COVID -19 sürecinde işine gidip gelmeye devam eden kadınların hepsinin zorunlu hizmetlerde çalıştıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 26. Zorunlu Hizmetler Statüsünde Çalışma Durumu

Zorunlu Hizmetler Statüsünde Çalışma Durumu	f	%
Evet	82	18,7
Hayır	355	81,1
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

3.2.4. Sağlık

Katılımcıların yarısından fazlası COVID-19 nedeniyle sağlık hizmeti almakta kesinti yaşadıklarını belirtmiştir. Sadece %1,8'inin hanesinde pozitif birey olmuştur. Bu da çalışmanın COVID-19'un 2. dalgasından önce yapılmasına ve çoğunlukla evden çalışabilme imkânı olan bir katılımcı kitlesinin olmasına bağlanabilir.

Tablo 27. COVID-19 Kısıtlamaları Nedeniyle Sağlık Hizmetlerinde Kesinti

COVID-19 Kısıtlamaları Nedeniyle		
Sağlık Hizmetlerinde Kesinti	f	%
Evet	244	55,7
Hayır	194	44,3
Toplam	438	100

Tablo 28.Haneden Birinin COVID-19 Testi Pozitif Çıkma Durumu

Haneden COVID-19 Testi		
Pozitif Çıkan Oldu Mu?	f	%
Evet	8	1,8
Hayır	430	98,2
Toplam	438	100

Katılımcıların %36,5'i COVID-19 sürecinde psikolojik destek almayı düşündüğünü ifade etmiştir. COVID-19'un psikolojik etkilerine dair yapılan çalışma sonuçları ışığında psikolojik destek almayı düşünme büyük ölçüde COVID-19 şartlarına bağlanabilir. Katılımcıların %56,2'si ise COVID-19 sürecinde psikolojik destek almayı hiç düşünmediğini belirtmiştir. Katılımcıların baş etme yöntemlerinde de görüleceği üzere kişisel olarak kendine iyi gelecek faaliyetlerin farkında olma ve bunlara zaman ayırabilme durumunun etkisi olduğu düşünülebilir.

Tablo 29.COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu

COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu	f	%
Öncesinde de destek alıyordum.	21	4,8
Destek almaya başladım.	11	2,5
Destek almayı düşündüm.	160	36,5
Destek almayı hiç düşünmedim.	246	56,2
Toplam	438	100

3.2.5. Karşılıksız Emek

Katılımcılara ev içi iş yükü ve aile ilişkilerine dair 11 ifade sorulmuştur. “Ev işlerini daha eşit bölüşüyoruz.” ifadesine kadınlardan %35,7 oranla itiraz edilirken %43,5 oranında katılıyorum cevabı verilmiştir. Bu anlamda erkeklerin eskisine göre daha çok ev ve bakım işi üstlendiği yönündeki araştırma sonuçlarını doğrulanmaktadır.

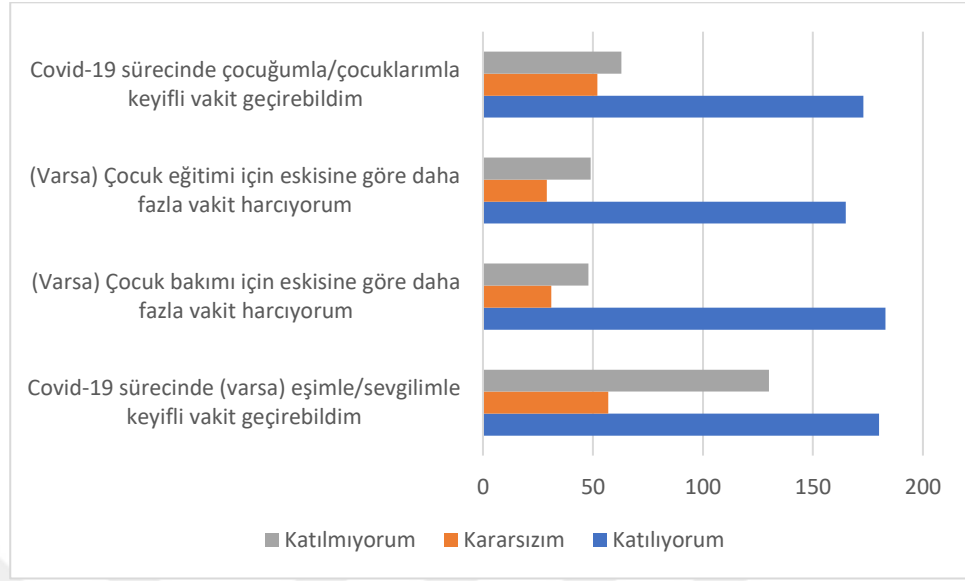
Katılımcıların %64,3'ü “Genel olarak daha çok yoruluyorum.” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. “Evin genel yönetimi daha yorucu hale geldi.” ifadesine %63,8 oranla katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar ev temizliğine ve yemek yapmaya eskisine göre daha fazla zaman ayırıyorum ifadelerine %40'ın üzerinde kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadelerde genel katılma oranı %70'in üzerine çıkmaktadır. Bu ifadelere verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde genel yorgunluk ve ev yönetiminin zorlaşması durumunun büyük oranda yemek ve ev temizliği gibi işlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Çocuğu olan katılımcıların çocuk bakımı ve eğitimi için eskisine göre daha fazla vakit harcıyorum ifadelerine %69,8 ve %67,9 oranında katılıyorum yönünde cevaplar verilmiştir. Genel yorgunluk ve ev yönetiminin zorlaşmasına çocuk bakım ve eğitiminin de etkisi olduğu düşünülebilir. Yemek, temizlik ve çocuk eğitim ve bakımı gibi işlerle birlikte evin genel yönetimini de kadınların üstlendiğini görmek mümkündür. Katılımcıların %57,5'i “Sokağa çıkma yasağı olan günlerde daha çok ev işi yaptım.” ifadesine katıldığını belirtmiştir. COVID-19 tedbirleri kapsamında uygulanan sokağa çıkma yasağının kadınlara ek iş yükü getirdiği görülmektedir.

“COVID-19 sürecinde (varsa) eşimle/sevgilimle keyifli vakit geçirebildim.” ifadesine %35,3 oranında katılmıyorum yönünde cevap verilmiştir. “COVID-19 sürecinde çocuğumla/çocuklarımla keyifli vakit geçirebildim.” ifadesine %21,8 oranında katılmıyorum yönünde cevap verilmiştir.

Grafik 1. Ev İçi İş Yükü ve Aile İlişkilerine Dair İfadelere Katılma Durumu 1

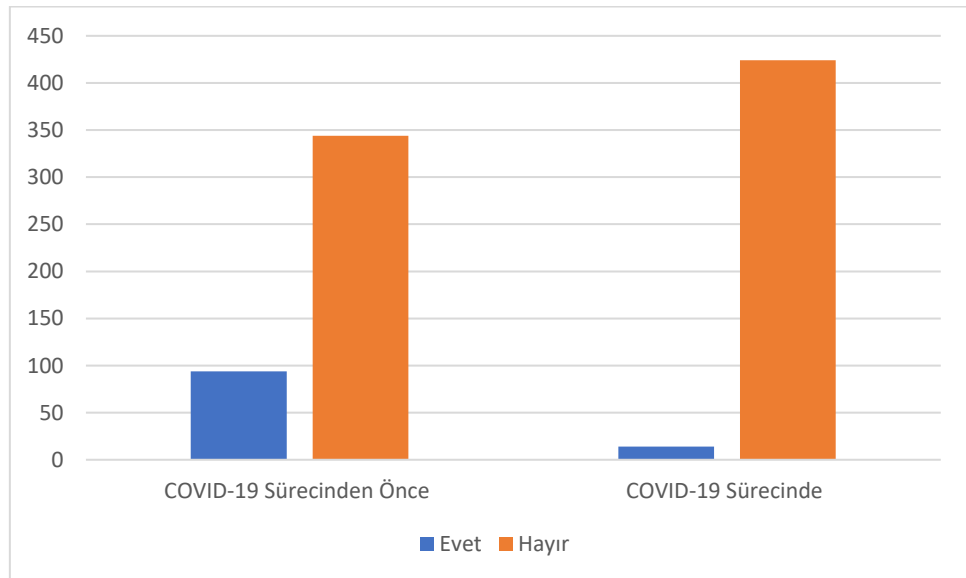

Grafik 2. Ev İçi İş Yükü ve Aile İlişkilerine Dair İfadelere Katılma Durumu 2

Katılımcıların 94'nün (%21,5) COVID-19 öncesinde ücretli bir yardımcısı varken, COVID-19 sırasında sadece 14'ünün (%3,2) ücretli yardımcısı olmuştur. Ücretli yardımcı alma durumunda görülen bu %18'lik bir düşüşün çoğunlukla çalışan çalışmaya büyük oranda devam eden bu kadınların gündelik rutinine otomatikman eklenen ev işleri olduğu düşünülebilir. Nitekim ilerleyen sorularda bu ev işlerinin hane içinde nasıl bölüştüğü görülecektir.

Grafik 3. COVID-19 Sürecinden Önce COVID-19 Sırasında Ev İşleri için Ücretli Yardımcı Olma Durumu

Ev içi işlerini (temizlik, yemek, ütü) %50'nin üzerinde bir oranla kadınlar kendilerinin yaptığını belirtmiştir. Özellikle banyo ve mutfak temizliği, çamaşır yıkama gibi “pis işler” diyebileceğimiz işlerde bu oran %70'i bulmaktadır. Genellikle eşlerin yaptığı iş ise en yüksek olarak %24,9 oranıyla alışveriş yapmak olmuştur. Ev dışındaki dünyaya ait olan, para kontrolü gerektiren bu işin erkeklerce yapılma oranının görece fazla olması eğitilmiş ve gelir seviyesi yüksek bir grupta dahi göze çarpmaktadır. Yemek yapmak konusunda çoğunlukla eşlerin rol aldığı haneler %6,4 ile sınırlı kalmıştır.

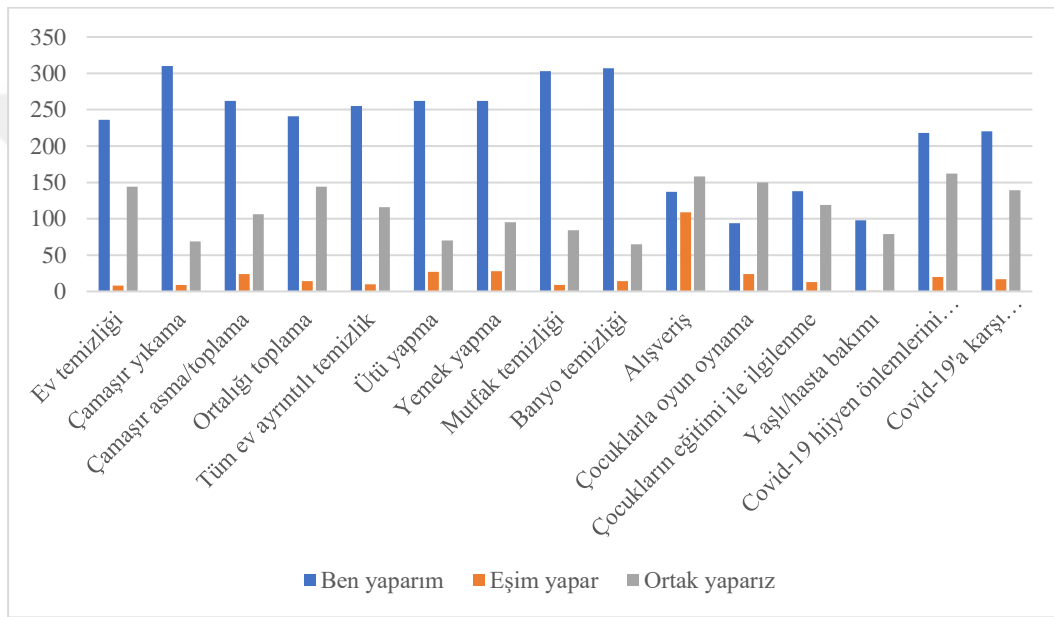
Ev temizliği ile ortalığı toplama işlerinde eşlerin ortak yapma durumu %32 ile aynıyken, tüm ev ayrıntılı temizlik yapma işinde bu oran %26'ya düşmektedir. Öncelikle ev temizliği ifadesi erkekler için ortalığı toplamakla eşdeğer şekilde algılanıyor olabilir. Daha çok dikkat ve ayrıntı düşünmek gerektiren, daha yorucu olan ayrıntılı temizlikte ise iş daha çok kadına düşmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde çocukların ihtiyaç duyduğu desteği büyük oranda kadınlar vermektedir. Çocukların eğitiminde sadece annelerin rol aldığı haneler %31,5 iken sadece babaların rol aldığı haneler %3'tür. Çocuklarla oyun oynamakta ortak çalışma durumu %34 iken bu oran daha fazla dikkat ve sorumluluk isteyen çocukların eğitimi meselesinde %27'ye düşmektedir. Çocukların eğitimi için %69,8 ve bakımı için %67,9 oranında eskisine göre daha çok vakit harcadığını söyleyen kadınları düşündüğümüzde bu konularda eşlerle ortak çalışma olan hanelerde de kadınların eskisine göre daha fazla iş yükü olduğu görülmektedir.

Yaşlı/hasta bakımı, banyo-mutfak temizliği, ütü ve çamaşır işlerinde ortak çalışma durumu %20'nin altındadır. Neyin ne şekilde yıkanacağına karar verilmiş ve çok bir planlama emeğine ihtiyaç olmayan çamaşır asma/toplama işinde ortak çalışma oranı %24'e çıkmaktadır. Yemek gibi yapmakla övünülecek ve hane halkı için zaruri bir işte bile ortak çalışma oranı %21'dir. Ortak yapma durumunda en yüksek oran “COVID-19 hijyen önlemlerini uygulama (eve girerken, alışveriş ürünlerinin dezenfektasyonu vb)” olmuştur.

COVID-19 hijyen önlemlerini uygulama ve COVID-19'a karşı bağışıklığını güçlendirmek için alınması gereken önlemler (vitamin, takviye vb) konusunda eşlerle ortak yapma oranı %37 ve %31,7 oranında en yüksek değerlerdedir. Ancak yine de COVID-19 hijyen önlemlerini uygulama ve COVID-19'a karşı bağışıklığını güçlendirmek için alınması gereken önlemleri alma işini tek başına üstlenen kadınların oranı %50'yi bulmaktadır. Erkekler bu işlerinin sorumluluğunu tek başlarına almamaktadır.

Grafik 4. Ev İçi Ücretsiz İş Yükünün Eşler Arasındaki Dağılımı

Haneden başka biri ya da ücretli bir yardımcı tarafından yapılan işlerse en fazla %10-12 aralığında yemek, ütü, ayrıntılı ev temizliği ve çamaşır yıkama olarak ortaya çıkmıştır. Bu işleri yapanların da büyük oranda kadın olduğu tahmin edilebilir. Bu durum kadınlara düşen iş yükünün daha yüksek değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Alınan cevaplara göre pandemi öncesinde alınan ücretli yardımcı desteğinin eksikliğini de hanedeki kadınlar üstlenmiştir.

Yoğun olarak evde geçirilen bu dönemde sinemaya, parka gitmek, eş/dost ile buluşmak, dışarı çıkmak gibi seçeneklerin ortadan kalkması ile bu gibi ihtiyaçlar evde karşılanmaya çalışılmıştır. Dışarı çıkmak aynı zamanda ihtiyaç duyulan gereksinimleri hizmet olarak satın almak ya da iş yükü olarak başkalarıyla paylaşmak anlamına gelir. Bu ihtiyaçlar evde karşılanmaya başladığında ortaya çıkan iş yükü kim tarafından

üstlenilmektedir? Bu soruya cevap bulabilmek amacıyla sorulan “Aile eğlenme faaliyetinde size düşen iş yükü nedir?” sorusuna 89 katılımcı (%20,3) faaliyeti planlama, hazırlık yapma ve atıştırmalık/içecek hazırlama ve sonrasında ortalığı toplama olarak belirtmişken aynı sayıda katılımcı da sadece faaliyeti planlama, hazırlık yapma olarak cevaplamıştır. 365 (%83,2) katılımcı şıklarda belirtilen işlerin bir ya da daha fazlasının kendisine düştüğünü ifade etmiştir. 33 (%7,5) katılımcı “bana düşmez” derken sadece 6 katılımcı (%1,4) “ortak yaparız” cevabını vermiştir.

Pandemi gibi bir toplumsal krizde sağlık sistemi ve devletin ilgili kurumları tarafından insanların ruh sağlığını korumaya yönelik yapılması beklenen politika ve uygulamalar yerini hane içi ücretsiz emek almıştır. Diğer taraftan bir hizmet olarak satın alınma imkânı azalmış hatta tükenmiş olsa da satın alınacak olsa hane bütçesine eklenecek bir harcama kalemi olarak eğlence faaliyetleri de kadının ücretsiz emeğiyle karşılanmıştır.

3.2.6. Kişisel Zaman Kullanımı

Katılımcıların COVID-19 sürecinde kendine ayırdığı zamanda en çok yaptıkları 3 şey sorusuna bazı katılımcılar 3’ten az faaliyet belirttiği için 1103 cevap alınmıştır. Bu cevaplarda %20,2 oranla “Film/dizi/belgesel seyretme” en çok tercih edilen faaliyet olmuştur. İnternet üzerinden ve uygulamalar yoluyla izleme TV seyretmekten ayrı tutularak sorulduğundan, bu orana ek olarak %6,2 oranıyla “TV programları izleme” cevabıyla birlikte %26,4’lük bir oranla kadınlar kendilerine ait zamanlarını ekran başında geçirmiştir. İkinci en çok tercih edilen faaliyet %14,7 ile “Kişisel bakım” olmuştur. Üçüncü en çok tercih edilen faaliyet ise %12,6 oranıyla “Kitap/dergi okuma” olmuştur. %3,3’lük bir oranla 36 katılımcı kendine hiç zaman ayıramadığını belirtmiştir.

Grafik 5. COVID-19 Sürecinde Kendine Zaman Ayırdığında Yaptığı Faaliyetler

COVID-19 Sürecinde Kendine Zaman Ayırdığında Yaptığı Faaliyetler	f	%
Kişisel bakım	162	14,70%
Kendi kendime kalıp bir şey yapmadan dinlenme	122	11,10%
TV programları izleme	68	6,20%
Film/dizi/belgesel izleme	223	20,20%
Kitap/dergi okuma	139	12,60%
Egzersiz/spor	68	6,20%
Bilgisayar/telefon oyunları	43	3,90%
Hobi	59	5,30%
Sosyal medya	105	9,50%
Görüntülü arama ile arkadaş/aile görüşmeleri (zorunlu olmayanlar dışında)	78	7,10%
Online etkinlikler, sohbetler, eğitimler	0	0,00%
Hiç ayıramıyorum	36	3,30%
Toplam	1103	100,00%

COVID-19 sürecinde evde kendisine ait yalnız kalabildiği bir oda/alan olup olmadığı sorusu sorulmuştur. Bu soru Virginia Woolf'un Kendine Ait Bir Oda eserinden yola çıkılarak sorulmuştur⁴ (Woolf, 2012). Katılımcıların %25,6'sı hayır cevabı vermiştir (Tablo 30). Katılımcıların eğitim seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda, %76 gibi yüksek bir oranla yalnız kalabildikleri alanın "kendilerine ait çalışma odası" olduğu olası cevabı verilmiştir (Tablo 31). 68 kadın (%15,5) "mutfak, tuvalet/banyo, balkon, diğer ortak alanlar" cevaplarını vermiştir.

Tablo 30. COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan Olma Durumu

COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan	f	%
Evet	326	74,4
Hayır	112	25,6
Toplam	438	100

⁴ "İnanıyorum ki kendimize ait odalarımız olursa... ve düşündüğümüzü aynen yazacak cesarete sahip olursak; ortak kullanılan oturma odasından biraz çıkabilirsek... o zaman fırsat doğacak..." (Woolf, 2012).

Tablo 31. Kendisine Ait Oda/Alan Neresi

Kendisine Ait Oda/Alan Neresi	Frekans	Yüzde
Kendime ait çalışma odam	76	23,4
Kendime ait yatak odam	160	49,2
Mutfak	14	4,3
Tuvalet/banyo	7	2,2
Balkon	17	5,2
Diğer ortak alanlar	30	9,2
Yalnızım	21	6,5
Toplam	325	100

Yalnız kalabildikleri alan sorusunu “Kendime ait yatak odam” olarak cevaplayan kadınların %49,8’inin evli kadınlar olması aslında ortak alan sayılabilecek bir alanı kendilerine ait olarak değerlendirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Evli çiftlerin aynı odayı kullanması hem yaygın bir tercihtir hem de çoğu zaman şehirlerdeki ev yapıları çiftlerden her birinin ayrı odalara sahip olmasına izin vermemektedir. Kadınların eşiyle/sevgilisiyle paylaştığı bir alanı yalnız kalabildiği bir alan olarak değerlendirmesi eşin/sevgilinin kadına bu alanı yaratmış olabileceği şeklinde yorumlanabilmesi için elimizde veri yoktur. Bununla birlikte kadınların “kendine ait bir oda” fikrinden ne anladığını, kendine ait bir alanı özgürleşme mekânı olarak görme potansiyeli ve ihtiyacının ne olduğunu sorgulamaya itmektedir.

Tablo 32. Medeni Durum ve COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan Çapraz Tablosu

		COVID-19 Sürecinde Evde Kendisine Ait Yalnız Kalabildiği Bir Oda/Alan		
Medeni Durum		Evet	Hayır	Toplam
Evli	f	191	91	282
	%	67,7	32,3	100,0
Bekar	f	103	15	118
	%	87,3	12,7	100,0
Boşanmış	f	29	4	33
	%	87,9	12,1	100,0
Diğer	f	3	2	5
	%	60,0	40,0	100,0
Toplam	f	326	112	438
	%	74,4	25,6	100,0

Tablo 33. Medeni Durum ve Kendisine Ait Oda/Alan Neresi Çapraz Tablosu

		Kendisine Ait Oda/Alan Neresi							
Medeni Durum		Kendime		Tuvalet/			Ortak	Yalnızım	Toplam
		ait çalışma odam	Kendime ait yatak odam	Mutfak	banyo	Balkon	alanlar		
Evli	f	50	96	8	4	13	18	12	201
	%	24,9	47,8	4,0	2,0	6,5	9,0	6,0	100,0
Bekar	f	18	52	4	1	2	10	6	93
	%	19,4	55,9	4,3	1,1	2,2	10,8	6,5	100,0
Boşanmış	f	5	11	2	2	2	2	3	27
	%	18,5	40,7	7,4	7,4	7,4	7,4	11,1	100,0
Diğer	f	3	1	0	0	0	0	0	4
	%	75,0	25,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam	f	76	160	14	7	17	30	21	325
	%	23,4	49,2	4,3	2,2	5,2	9,2	6,5	100,0

“COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildiniz mi” sorusuna 105 katılımcı (%24) “hiç ilgilenemedim” cevabını vermiştir. İlgilenmedim ve kısmen ilgilenmedim cevaplarıyla birlikte bu oran %47,7’ye çıkmaktadır. 175 katılımcı (%39,9) kısmen ilgilendim, ilgilendim ve çok ilgilendim cevaplarını vermiştir. Katılımcıların kendilerine ayırdıkları zamanda yaptıkları faaliyetler sorusuna sadece 59 katılımcı ‘hobi’ cevabını vermiştir. Bu iki soru arasındaki fark, kadınların hobileri ile ilgilenmeyi kendilerine zaman ayırmak olarak algılamadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 34. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?

COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?	f	%
Hiç ilgilenmedim	105	24
İlgilenmedim	51	11,6
Kısmen ilgilenmedim	53	12,1
Kararsızım	53	12,1
Kısmen ilgilendim	58	13,2
İlgilendim	52	11,9
Çok ilgilendim	65	14,8
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

“COVID-19 sürecinde kişisel olarak kendimi geliştirme fırsatı buldum.” ifadesine 121 (%27,6) katılımcı “kesinlikle hayır” cevabını vermiştir. Kısmen hayır ve hayır cevaplarıyla birlikte bu oran %51,6’ya çıkmaktadır. Kısmen evet, evet ve kesinlikle evet diyenlerin sayısı ise 140 (%32)’dir. Bolca kişisel gelişim imkanının doğması, pek çok dijital kaynağa erişimin artmasının⁵ gündeme geldiğini düşünürsek yüksek eğitilmiş bu katılımcı grupta dahi bunlardan yararlanma fırsatı bulamayanların olduğu görülmektedir.

Tablo 35. “COVID-19 sürecinde kişisel olarak kendimi geliştirme fırsatı buldum.” İfadesine Katılma Durumu

COVID-19 sürecinde kişisel olarak kendimi geliştirme fırsatı buldum.	f	%
Kesinlikle evet	50	11,4
Evet	35	8
Kısmen evet	55	12,6
Ne evet ne hayır	71	16,2
Kısmen hayır	53	12,1
Hayır	52	11,9
Kesinlikle hayır	121	27,6
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

3.2.7. Aile İçi İlişkiler

Evde geçirilen zamanın artması ile sosyalleşme ve eğlence ihtiyacını da evde karşılamak zorunda kalan ailelerde bu amaçla yapılan faaliyetler de bir iş yükü olabilmektedir. Katılımcıların ailecek en çok film izledikleri görülmektedir. Kadınların kişisel zamanlarında da en çok film/dizi/belgesel izlediklerini belirttiklerini

⁵ Koronavirüs nedeniyle ücretsiz erişime açılan içerikler ve medya platformları: <https://journos.com.tr/koronavirus-uccretsiz-erisim-medya> - Koronavirüs günlerinde kültür-sanat: Evden çıkmadan yapabileceklerimizin listesi: <https://medyascope.tv/2020/03/18/koronavirus-gunlerinde-kultur-sanat-evden-cikmadan-yapabileceklerimizin-listesi-yeni/>

göz önünde bulundurunca kadınlar için kendine ait bir oda fikri gibi kişisel zaman kullanımında da aile ve kişisel alan sınırlarının birbirine karıştığı söylenebilir. Bu faaliyetler pek tabii aileden birinin sorumluluk üstelenmesi ile gerçekleşmektedir. Verilen cevaplara göre sorumluluğu büyük oranda kadınların üstlendiği görülmektedir. Belirtilen hazırlıklar için sadece 6 kadın “ortak yaparız” cevabını verirken, 33 kadın da bu işlerin kendisine düşmediğini belirtmiştir.

Tablo 36. COVID-19 Sürecinde Ailece Eğlenmek İçin Ne Yaptılar?

COVID-19 Sürecinde Ailece Eğlenmek İçin Ne Yaptılar?	f	%
Film izleme	97	22,1
Oyun oynama	39	8,9
Sohbet	33	7,5
Hiçbir şey	45	10,2
Film izleme ve oyun oynama	42	9,6
Film izleme, sohbet	65	14,8
Oyun oynama, sohbet	11	2,5
Sohbet, diğer	4	0,9
Film izleme, oyun oynama, sohbet	84	19,2
Film izleme, oyun oynama, diğer	3	0,7
Film izleme, oyun oynama, sohbet, diğer	4	0,9
Toplam	427	97,5
Kayıp Veri	11	2,5
Toplam	438	100

Tablo 37. Aile Eğlenme Faaliyetinde Size Düşen İş Yükü Nedir?

Aile Eğlenme Faaliyetinde Size Düşen İş Yükü Nedir?	f	%
Faaliyeti planlama, hazırlık yapma	89	20,3
Atıştırmalık/içecek hazırlama	47	10,7
Sonrasında ortalığı toplama	39	8,9
Bana düşmez	33	7,5
Ortak yaparız	6	1,4
Hiçbir şey yapmayız	20	4,6
Faaliyeti planlama, hazırlık yapma ve atıştırmalık/içecek hazırlama	40	9,1
Faaliyeti planlama, hazırlık yapma ve sonrasında ortalığı toplama	21	4,8
Atıştırmalık/içecek hazırlama ve sonrasında ortalığı toplama	40	9,1
Faaliyeti planlama, hazırlık yapma ve atıştırmalık/içecek hazırlama ve sonrasında ortalığı toplama	89	20,3
Toplam	424	96,8
Kayıp Veri	14	3,2
Toplam	438	100

Aile ilişkilerine dair dört olumlu ifadeye (Tablo 37’de yer alan ilk 4 ifade) katılmama oranları daha yüksek olmasına rağmen katılımcı kadınlar aileleriyle daha çok vakit geçirebildikleri için kendilerini iyi hissetme ifadesini yüksek oranda onaylamışlardır. Katılımcı kadınlar eşleri ve çocukları ile olan ilişkilerine dair olumsuz ifadelere (%43-57) olumlu ifadelere katılma oranlarına (%18-25) göre daha yüksek oranda itiraz etmişlerdir. Bu iyi geçinme halinin arkasında yatan ciddi bir emek olduğu önceki sorulara verilen cevaplarda görülmektedir. Kadınlar genel olarak daha çok iş ev işi yaptıklarını ve daha çok yorulduklarını ifade etmişlerdir. Kadınların geleneksel rollerini sürdürmesinin, aile ilişkilerinin gerilmesine engel olduğu ve aile birliğini sürdürmeyi kolaylaştırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 38. Katılımcıların aile ilişkileri hakkındaki ifadelere katılma durumu

		Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kararsızım	Kısmen katılmıyorum	Katılmıyorum	Toplam
Eşim bana daha iyi davranmaya başladı.	f	78	32	104	18	94	112
	%	23,9	9,8	31,9	5,5	28,8	100
Eşime duygularımı daha rahat ifade edebiliyorum.	f	81	48	87	24	88	110
	%	24,7	14,6	26,5	7,3	26,8	100
Çocuklarım beni daha iyi anlamaya başladı.	f	53	41	80	30	83	151
	%	18,5	14,3	27,9	10,5	28,9	100
Ben daha anlayışlı oldum.	f	74	51	83	47	114	69
	%	20,1	13,8	22,5	12,7	30,9	100
Eşim bana karşı daha tahammülsüz oldu.	f	38	27	72	36	155	110
	%	11,5	8,2	22	11	47,3	100
Eşime karşı kendimi ifade etmekte zorlanmaya başladım.	f	34	27	62	38	167	110
	%	10,4	8,2	18,9	11,6	50,9	100
Eşim bana daha çok karışmaya başladı.	f	37	34	39	34	183	111
	%	11,3	10,4	11,9	10,4	56	100
Eşime karşı daha tahammülsüz oldum.	f	52	38	59	29	148	112
	%	16	11,7	18,1	8,9	45,4	100
Çocuklarıma karşı daha tahammülsüz oldum.	f	41	33	56	32	124	152
	%	14,3	11,5	19,6	11,2	43,4	100
Eşimle kavgalarımız arttı.	f	45	33	56	34	158	112
	%	13,8	10,1	17,2	10,4	48,5	100
Evdeki gerilim arttı.	f	52	37	59	43	177	70
	%	14,1	10,1	16	11,7	48,1	100
Ailemle daha çok vakit geçirebilmek kendimi iyi hissettirdi.	f	122	74	100	32	58	52
	%	31,6	19,2	25,9	8,3	15	100
Dışarıyla daha az temas etmek kendimi daha iyi hissettirdi.	f	123	67	56	38	113	41
	%	31	16,9	14,1	9,6	28,5	100

2 katılımcı (%0,5) şiddet başvurusu yaptığını, 15 (%3,4) katılımcı da başvuru yapmayı düşündüğünü ama yapmadığını belirtmiştir. %95 oranla hayır hiç düşünmedim cevabı verilmiştir. COVID-19 sürecinde dünya genelinde ve Türkiye’de belirtilen kadına yönelik aile içi şiddete dair artış oranları⁶ göz önünde bulundurulduğunda bu oran çok düşüktür. Şiddet başvurusu yaptığını söyleyen 2 katılımcı üniversite veya yüksek lisans mezunudur. “Düşündüm ama yapmadım” diyen 15 katılımcının 9’u üniversite veya yüksek lisans mezunudur.

Şiddet başvurusuna dair verilen cevaplara paralel olarak katılımcıların aile içi ilişkilere dair verdikleri cevaplar da olumlu yöndedir. Özellikle eş ve çocuğa yönelik olumlu bir tutum içinde olduğu, karşılıklı anlayış düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddetin nedeni olarak kadınların içinde buldukları koşullara itiraz edişi gösterilmektedir. Üzerindeki baskıya, eşitsiz iş bölümüne, modern hayatın getirilerinden yararlanamıyor olmasına karşı itirazı nedeniyle erkeğin karşı şiddeti artırdığı şeklinde yorumlanmaktadır (Gödelek, 2005). Araştırma bulgularında görüldüğü üzere katılımcılar ev içi ücretsiz iş ve bakım yükünü büyük oranda üstlenmişlerdir. Bu durum görece yüksek eğitilmiş, kültürel sermayesi yüksek bir profil olarak bu kadınların toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkıyor olsalar da bilinç ile pratik arasında fark olduğu görülmektedir. Bu kabulleniş ev içinde olası bir gerginliğin önüne geçiyor olabilir. Nitekim, pandemi döneminde artan ev içi şiddet vakaları hakkında kadın örgütlerinin, kadınların ev içindeki şiddetin büyümemesi için kendilerinden beklenen işleri yapmaya daha zorunlu hissettikleri şeklinde ortak yorumda bulunmuşlardır (Kepenek, 2020).

⁶ Türkiye’de meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları, ilk koronavirus vakasının açıklandığı 11 mart tarihinden bu yana evde izolasyon ve sosyal mesafelenme çağrıları ile birlikte kadına yönelik şiddetin arttığına dikkat çekmişlerdir (Koronavirüs Salgını Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu [Internet]. Mor Çatı; 2020 Ni Erişim adresi: <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/koronavirus-salgi-ni-suresince-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-izleme-raporu/>) "Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu" nun bildirimine göre; korona tedbirleri ile birlikte önceki aylara göre başvuru hatlarını arayanların sayısı nisan ayında %55, mayıs ayında %78 artmıştır. Nisan ayında en çok cinsel şiddet nedeniyle, mayıs ayında ise en çok psikolojik şiddet nedeniyle başvuru olduğu ve en çok evli olduğu erkekten şiddet gören kadınların başvurduğu bildirilmiştir. Cinayetlerini Durduracağız Platformu; Erişim adresi: <http://kadincinayetleriniDurduracagiz.net/aciklamalar/2918/may-is-2020-basvuru-karsilama-raporu>

Tablo 39. COVID-19 Sürecinde Şiddetle İlgili Destek Başvurusu

COVID-19 Sürecinde Şiddetle İlgili Destek Başvurusu	f	%
Evet, başvuru yaptım	2	0,5
Hayır, hiç düşünmedim	420	95,9
Hayır, düşündüm ama yapmadım	15	3,4
Toplam	437	99,8
Kayıp Veri	1	0,2
Toplam	438	100

3.2.8. Fiziksel ve Psikolojik Sorunlar

Katılımcıların COVID-19 sürecinde yaşadıkları fiziksel ve psikolojik sorunlara yönelik verilen ifadelerden en çok yaşandığı belirtilen ifadeler 3,8'lik ortalama ile 'endişeli hissetmek', 3,4'lük ortalama ile 'umutsuzluk', 3,35'lik ortalama ile 'bunalımda hissetmek' olmuştur. Bütün sorun ifadeleri 5'li derecelendirme sistemi içinde 3'ün üstünde puan almıştır.

Tablo 40. Katılımcıların Sorun Yaşama Durumları

	N	En az	En çok	Ortalama
Bunalımda hissetmek	438	1	5	3,35
Endişeli hissetmek	438	1	5	3,8
Yalnız hissetmek	437	1	5	3,08
Kızgın hissetmek, sinirden patlayacak gibi olmak	438	1	5	3,26
Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.	438	1	5	3,06
Kolay bir şekilde bir şeyden rahatsız olmak	438	1	5	3,22
Umutsuzluk	438	1	5	3,4
Uyku sıkıntıları	438	1	5	3,32

Belirtilen sıkıntıları daha çok yaşayanların büyük oranda COVID-19 sürecinde özel ilgi alanlarıyla/hobileriyle ilgilenemeyenler olduğu görülmüştür (Tablo 41).

Tablo 41. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Bunalımda hissetmek çapraz tablosu

		Bunalımda hissetmek* ***1: Hiç yaşamadım, 5: Çok arttı olacak şekilde yaşanma şiddetine göre derecelendiriniz.” şeklinde sorulmuştur.					
COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?		1	2	3	4	5	Toplam
Hiç ilgilenmedim	f	11	7	16	18	53	105
	%	10,50	6,7	15,2	17,1	50,5	100,0
İlgilenmedim	f	3	9	9	17	13	51
	%	5,90	17,6	17,6	33,3	25,5	100,0
Kısmen ilgilenmedim	f	4	7	18	9	15	53
	%	7,50	13,2	34,0	17,0	28,3	100,0
Kararsızım	f	7	10	12	8	16	53
	%	13,20	18,9	22,6	15,1	30,2	100,0
Kısmen ilgilendim	f	6	13	14	12	13	58
	%	10,30	22,4	24,1	20,7	22,4	100,0
İlgilendim	Sayı	13	11	14	6	8	52
	%	25,00	21,2	26,9	11,5	15,4	100,0
Çok ilgilendim	Sayı	21	5	13	12	14	65
	%	32,30	7,7	20,0	18,5	21,5	100,0
Toplam	Sayı	65	62	96	82	132	437
	%	14,90	14,2	22,0	18,8	30,2	100,0

Özel ilgi alanları/hobileriyle ilgilenemeyen kadınların bunalımda, yalnız ve kızgın hissetme durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 42 ve 43). Kadınların kendilerine zaman ayırması, ev ve bakım işleri dışında kendilerine bir alan yaratmaları ruhsal açıdan son derece elzem görünmektedir.

Tablo 42. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Yalnız Hissetmek Çapraz Tablosu

COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?		Yalnız hissetmek					Toplam
		1	2	3	4	5	
Hiç ilgilenmedim	f	23	6	11	17	48	105
	%	21,9	5,7	10,5	16,2	45,7	100,0
İlgilenmedim	f	5	8	14	12	12	51
	%	9,8	15,7	27,5	23,5	23,5	100,0
Kısmen ilgilenmedim	f	7	3	13	16	14	53
	%	13,2	5,7	24,5	30,2	26,4	100,0
Kararsızım	f	13	9	14	8	9	53
	%	24,5	17,0	26,4	15,1	17,0	100,0
Kısmen ilgilendim	f	14	12	10	9	13	58
	%	24,1	20,7	17,2	15,5	22,4	100,0
İlgilendim	f	15	19	6	6	5	51
	%	29,4	37,3	11,8	11,8	9,8	100,0
Çok ilgilendim	f	24	8	14	4	15	65
	%	36,9	12,3	21,5	6,2	23,1	100,0
Toplam	f	101	65	82	72	116	436
	%	23,2	14,9	18,8	16,5	26,6	100,0

*“1: Hiç yaşamadım, 5: Çok arttı olacak şekilde yaşamın şiddetine göre derecelendiriniz.” şeklinde sorulmuştur.

Tablo 43. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Kızgın Hissetmek Çapraz Tablosu

COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?		Kızgın hissetmek, sinirden patlayacakmış gibi olmak					Toplam
		1	2	3	4	5	
Hiç ilgilenmedim	Sayı	13	8	9	23	52	105
	%	12,40%	7,60%	8,60%	21,90%	49,50%	100,00%
İlgilenmedim	Sayı	6	5	9	18	13	51
	%	11,80%	9,80%	17,60%	35,30%	25,50%	100,00%
Kısmen ilgilenmedim	Sayı	4	2	17	14	16	53
	%	7,50%	3,80%	32,10%	26,40%	30,20%	100,00%
Kararsızım	Sayı	10	9	12	6	16	53
	%	18,90%	17,00%	22,60%	11,30%	30,20%	100,00%
Kısmen ilgilendim	Sayı	7	7	21	12	11	58
	%	12,10%	12,10%	36,20%	20,70%	19,00%	100,00%
İlgilendim	Sayı	22	10	8	6	6	52
	%	42,30%	19,20%	15,40%	11,50%	11,50%	100,00%
Çok ilgilendim	Sayı	23	13	11	5	13	65
	%	35,40%	20,00%	16,90%	7,70%	20,00%	100,00%
Toplam	Sayı	85	54	87	84	127	437
	%	19,50%	12,40%	19,90%	19,20%	29,10%	100,00%

Katılımcı kadınların özel ilgi alanları ya da hobileriyle ilgilenme durumları ile çeşitli fiziksel sıkıntıları yaşayıp yaşamama düzeylerine bakıldığında “hobileriyle ilgilendiğini söyleyenlerin fiziki sıkıntılar yaşamadıkları ya da daha düşük düzeyde yaşadıkları” görülmektedir. Aynı şekilde “hobileriyle ilgilenmediğini söyleyenlerin fiziki sıkıntılarının da daha yüksek düzeyde olduğu” Tablo 43’te görülmektedir. Ki-kare testi sonuçları da (Tablo 44) özel ilgi alanı/hobilerle ilgilenme ile fiziki sorun yaşama düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ($p<0,05$) göstermektedir.

Tablo 44. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Fiziksel Sıkıntılar Yaşamak Çapraz Tablosu

		Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.					
COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?		1	2	3	4	5	Toplam
COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?							
Hiç ilgilenmedim	Sayı	14	13	20	14	44	105
	%	13,30%	12,40%	19,00%	13,30%	41,90%	100,00%
İlgilenmedim	Sayı	6	11	11	12	11	51
	%	11,80%	21,60%	21,60%	23,50%	21,60%	100,00%
Kısmen ilgilenmedim	Sayı	7	7	14	11	14	53
	%	13,20%	13,20%	26,40%	20,80%	26,40%	100,00%
Kararsızım	Sayı	14	11	10	11	7	53
	%	26,40%	20,80%	18,90%	20,80%	13,20%	100,00%
Kısmen ilgilendim	Sayı	10	17	9	11	11	58
	%	17,20%	29,30%	15,50%	19,00%	19,00%	100,00%
İlgilendim	Sayı	15	11	11	8	7	52
	%	28,80%	21,20%	21,20%	15,40%	13,50%	100,00%
Çok ilgilendim	Sayı	25	8	12	11	9	65
	%	38,50%	12,30%	18,50%	16,90%	13,80%	100,00%
Toplam	Sayı	91	78	87	78	103	437
	%	20,80%	17,80%	19,90%	17,80%	23,60%	100,00%

Tablo 45. Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Fiziksel sıkıntılar yaşama ki-kare testi

Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Fiziksel sıkıntılar yaşama	Ki-kare Değeri (Pearson Chi-Square Value)	İstatistiksel Önem (Asymptotic)
	55,386a	0,00 (p < 0,05)

Katılımcı kadınların özel ilgi alanları ya da hobileriyle ilgilenme durumları ile umutsuzluk yaşayıp yaşamama düzeylerine bakıldığında “hobileriyle ilgilendiğini söyleyenlerin “umutsuzluk yaşamadıkları ya da daha düşük düzeyde yaşadıkları” görülür. Aynı şekilde “hobileriyle ilgilenmediğini söyleyenlerin umutsuzluk yaşama durumunun daha yüksek düzeyde olduğu” Tablo 45’te yer alan tabloda görülmektedir. Ki-kare testi sonuçları da (Tablo 46) özel ilgi alanı/hobilerle ilgilenme ile fiziki sorun

yaşama düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ($p < 0,05$) göstermektedir.

Tablo 46. COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebilmek ile Umutsuzluk Çapraz Tablosu

COVID-19 Sürecinde Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenebildi Mi?		Umutsuzluk					Toplam
		1	2	3	4	5	
Hiç ilgilenmedim	Sayı	12	8	9	22	54	105
	%	11,40%	7,60%	8,60%	21,00%	51,40%	100,00%
İlgilenmedim	Sayı	5	7	12	15	12	51
	%	9,80%	13,70%	23,50%	29,40%	23,50%	100,00%
Kısmen ilgilenmedim	Sayı	4	8	13	12	16	53
	%	7,50%	15,10%	24,50%	22,60%	30,20%	100,00%
Kararsızım	Sayı	6	8	18	9	12	53
	%	11,30%	15,10%	34,00%	17,00%	22,60%	100,00%
Kısmen ilgilendim	Sayı	3	9	17	12	17	58
	%	5,20%	15,50%	29,30%	20,70%	29,30%	100,00%
İlgilendim	Sayı	12	10	12	9	9	52
	%	23,10%	19,20%	23,10%	17,30%	17,30%	100,00%
Çok ilgilendim	Sayı	16	11	15	9	14	65
	%	24,60%	16,90%	23,10%	13,80%	21,50%	100,00%
Toplam	Sayı	58	61	96	88	134	437
	%	13,30%	14,00%	22,00%	20,10%	30,70%	100,00%

Tablo 47. Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Umutsuzluk yaşama ki-kare testi

Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgilenme ve Umutsuzluk yaşama	Ki-kare Değeri (Pearson Chi-Square Value)	İstatistiksel Önem (Asymptotic)
	59,234a	0,00 ($p < 0,05$)

Psikolojik destek almayı düşündüğünü belirten katılımcılarda ‘Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.’ ve ‘uyku sıkıntıları’nın daha yoğun yaşandığı görülmektedir (Tablo 47 ve 48). Geçim şartları zorlaştıkça katılımcıların fiziksel ve psikolojik sıkıntılarında da artış olduğu görülmüştür (Tablo 49).

Tablo 48. COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu ile Fiziksel Sıkıntı Yaşamak Çapraz Tablosu

COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu		Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Öncesinde de destek alıyordum	f	4	2	3	9	3	21
	%	19,0	9,5	14,3	42,9	14,3	100,0
Destek almaya başladım	f	1	0	2	0	8	11
	%	9,1	0,0	18,2	0,0	72,7	100,0
Destek almayı düşündüm	f	23	15	34	33	55	160
	%	14,4	9,4	21,3	20,6	34,4	100,0
Destek almayı hiç düşünmedim	f	63	61	48	37	37	246
	%	25,6	24,8	19,5	15,0	15,0	100,0
Toplam	f	91	78	87	79	103	438
	%	20,8	17,8	19,9	18,0	23,5	100,0

*“1: Hiç yaşamadım, 5: Çok arttı olacak şekilde yaşanma şiddetine göre derecelendiriniz.” şeklinde sorulmuştur.

Tablo 49. COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu ile Uyku Sıkıntılarını Çapraz Tablosu

COVID-19 Sürecinde Psikolojik Destek Alma Durumu		Uyku sıkıntıları					Toplam
		1	2	3	4	5	
Öncesinde de destek alıyordum	f	3	2	4	6	6	21
	%	14,3	9,5	19,0	28,6	28,6	100,0
Destek almaya başladım	f	2	1	0	0	8	11
	%	18,2	9,1	0,0	0,0	72,7	100,0
Destek almayı düşündüm	f	12	16	25	26	81	160
	%	7,5	10,0	15,6	16,3	50,6	100,0
Destek almayı hiç düşünmedim	f	61	47	47	42	49	246
	%	24,8	19,1	19,1	17,1	19,9	100,0
Toplam	f	78	66	76	74	144	438
	%	17,8	15,1	17,4	16,9	32,9	100,0

*“1: Hiç yaşamadım, 5: Çok arttı olacak şekilde yaşanma şiddetine göre derecelendiriniz.” şeklinde sorulmuştur.

COVID-19 sürecinde geçim koşullarının zorlaştığını belirten katılımcıların bunalımda hissetme, endişeli hissetme, yalnız hissetme, kızgın hissetme ve umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Paralel bir şekilde COVID-19 sürecinde geçim koşullarının zorlaştığını belirten katılımcıların kolay bir şekilde bir şeyden rahatsız olmak, fiziksel sıkıntılar ve uyku sıkıntıları yaşama düzeylerinin de arttığı görülmektedir.

Tablo 50. COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları ve Yaşanan sorunlar çapraz tablosu

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		Bunalımda hissetmek					Toplam
		1	2	3	4	5	
Kolaylaştı (1)	f	4	2	6	3	4	19
	%	21,1	10,5	31,6	15,8	21,1	100,0
2	f	2	6	1	4	2	15
	%	13,3	40,0	6,7	26,7	13,3	100,0
3	f	4	7	5	8	6	30
	%	13,3	23,3	16,7	26,7	20,0	100,0
4	f	21	20	34	24	28	127
	%	16,5	15,7	26,8	18,9	22,0	100,0
5	f	20	15	19	18	24	96
	%	20,8	15,6	19,8	18,8	25,0	100,0
6	f	4	4	11	9	14	42
	%	9,5	9,5	26,2	21,4	33,3	100,0
Zorlaştı (7)	f	10	8	21	16	54	109
	%	9,2	7,3	19,3	14,7	49,5	100,0
Toplam	f	65	62	97	82	132	438
	%	14,8	14,2	22,1	18,7	30,1	100,0

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		Endişeli hissetmek					Toplam
		1	2	3	4	5	
2	%	15,80%	10,50%	26,30%	21,10%	26,30%	100,0
	f	0	1	4	7	3	15
3	%	0,00%	6,70%	26,70%	46,70%	20,00%	100,0
	f	4	2	3	12	9	30
4	%	13,30%	6,70%	10,00%	40,00%	30,00%	100,0
	f	11	11	30	34	41	127
5	%	8,70%	8,70%	23,60%	26,80%	32,30%	100,0
	f	6	9	26	20	35	96
6	%	6,30%	9,40%	27,10%	20,80%	36,50%	100,0
	f	0	2	9	11	20	42
Zorlaştı (7)	%	0,00%	4,80%	21,40%	26,20%	47,60%	100,0
	f	11	7	16	11	64	109

	%	10,10%	6,40%	14,70%	10,10%	58,70%	100,0
Toplam	f	35	34	93	99	177	438
	%	8,00%	7,80%	21,20%	22,60%	40,40%	100,0

		Yalnız hissetmek					
COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		1	2	3	4	5	Toplam
Kolaylaştı (1)	f	7	3	4	4	1	19
	%	36,80%	15,80%	21,10%	21,10%	5,30%	100,0
2	f	1	7	3	3	1	15
	%	6,70%	46,70%	20,00%	20,00%	6,70%	100,0
3	f	8	3	8	7	4	30
	%	26,70%	10,00%	26,70%	23,30%	13,30%	100,0
4	f	28	22	32	16	29	127
	%	22,00%	17,30%	25,20%	12,60%	22,80%	100,0
5	f	29	13	17	16	20	96
	%	30,50%	13,70%	17,90%	16,80%	21,10%	100,0
6	f	6	5	4	10	17	42
	%	14,30%	11,90%	9,50%	23,80%	40,50%	100,0
Zorlaştı (7)	f	22	13	14	16	44	109
	%	20,20%	11,90%	12,80%	14,70%	40,40%	100,0
Toplam	f	101	66	82	72	116	438
	%	23,10%	15,10%	18,80%	16,50%	26,50%	100,0

		Kızgın hissetmek, sinirden patlayacak gibi olmak					
COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		1	2	3	4	5	Toplam
Kolaylaştı (1)	f	4	4	2	4	5	19
	%	21,10%	21,10%	10,50%	21,10%	26,30%	100,0
2	f	2	4	0	7	2	15
	%	13,30%	26,70%	0,00%	46,70%	13,30%	100,0
3	f	7	3	7	5	8	30
	%	23,30%	10,00%	23,30%	16,70%	26,70%	100,0
4	f	28	16	31	26	26	127
	%	22,00%	12,60%	24,40%	20,50%	20,50%	100,0
5	f	22	11	24	19	20	96
	%	22,90%	11,50%	25,00%	19,80%	20,80%	100,0
6	f	6	7	7	7	15	42
	%	14,30%	16,70%	16,70%	16,70%	35,70%	100,0
Zorlaştı (7)	f	16	9	17	16	51	109
	%	14,70%	8,30%	15,60%	14,70%	46,80%	100,0
Toplam	f	85	54	88	84	127	438
	%	19,40%	12,30%	20,10%	19,20%	29,00%	100,0

Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		1	2	3	4	5	Toplam
Kolaylaştı (1)	f	2	6	5	5	1	19
	%	10,50%	31,60%	26,30%	26,30%	5,30%	100,0
2	f	3	5	1	4	2	15
	%	20,00%	33,30%	6,70%	26,70%	13,30%	100,0
3	f	5	5	7	8	5	30
	%	16,70%	16,70%	23,30%	26,70%	16,70%	100,0
4	f	33	30	25	20	19	127
	%	26,00%	23,60%	19,70%	15,70%	15,00%	100,0
5	f	17	20	21	19	19	96
	%	17,70%	20,80%	21,90%	19,80%	19,80%	100,0
6	f	8	3	10	8	13	42
	%	19,00%	7,10%	23,80%	19,00%	31,00%	100,0
Zorlaştı (7)	f	23	9	18	15	44	109
	%	21,10%	8,30%	16,50%	13,80%	40,40%	100,0
Toplam	f	91	78	87	79	103	438
	%	20,80%	17,80%	19,90%	18,00%	23,50%	100,0

Kolay bir şekilde bir şeyden rahatsız olmak

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		1	2	3	4	5	Toplam
Kolaylaştı (1)	f	3	6	7	1	2	19
	%	15,80%	31,60%	36,80%	5,30%	10,50%	100,0
2	f	2	6	0	5	2	15
	%	13,30%	40,00%	0,00%	33,30%	13,30%	100,0
3	f	6	6	2	5	11	30
	%	20,00%	20,00%	6,70%	16,70%	36,70%	100,0
4	f	30	27	21	26	23	127
	%	23,60%	21,30%	16,50%	20,50%	18,10%	100,0
5	f	15	16	22	23	20	96
	%	15,60%	16,70%	22,90%	24,00%	20,80%	100,0
6	f	3	5	12	10	12	42
	%	7,10%	11,90%	28,60%	23,80%	28,60%	100,0
Zorlaştı (7)	f	14	13	21	12	49	109
	%	12,80%	11,90%	19,30%	11,00%	45,00%	100,0
Toplam	f	73	79	85	82	119	438
	%	16,70%	18,00%	19,40%	18,70%	27,20%	100,0

Umutsuzluk

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		1	2	3	4	5	Toplam
Kolaylaştı (1)	f	3	5	6	4	1	19
	%	15,80%	26,30%	31,60%	21,10%	5,30%	100,0
2	f	1	1	8	4	1	15

	%	6,70%	6,70%	53,30%	26,70%	6,70%	100,0
3	f	5	2	8	8	7	30
	%	16,70%	6,70%	26,70%	26,70%	23,30%	100,0
4	f	18	21	29	21	38	127
	%	14,20%	16,50%	22,80%	16,50%	29,90%	100,0
5	f	15	17	21	18	25	96
	%	15,60%	17,70%	21,90%	18,80%	26,00%	100,0
6	f	3	4	12	9	14	42
	%	7,10%	9,50%	28,60%	21,40%	33,30%	100,0
Zorlaştı (7)	f	14	11	12	24	48	109
	%	12,80%	10,10%	11,00%	22,00%	44,00%	100,0
Toplam	f	59	61	96	88	134	438
	%	13,50%	13,90%	21,90%	20,10%	30,60%	100,0

COVID-19 Sürecinde Geçim Koşulları		Uyku sıkıntıları					Toplam
		1	2	3	4	5	
Kolaylaştı (1)	f	5	3	6	4	1	19
	%	26,3	15,8	31,6	21,1	5,3	100,0
2	f	5	2	2	3	3	15
	%	33,3	13,3	13,3	20,0	20,0	100,0
3	f	9	4	5	2	10	30
	%	30,0	13,3	16,7	6,7	33,3	100,0
4	f	26	23	26	22	30	127
	%	20,5	18,1	20,5	17,3	23,6	100,0
5	f	15	13	21	22	25	96
	%	15,6	13,5	21,9	22,9	26,0	100,0
6	f	4	10	4	6	18	42
	%	9,5	23,8	9,5	14,3	42,9	100,0
Zorlaştı (7)	f	14	11	12	15	57	109
	%	12,8	10,1	11,0	13,8	52,3	100,0
Toplam	f	78	66	76	74	144	438
	%	17,8	15,1	17,4	16,9	32,9	100,0

Bir değişkenin farklı gruplar için farklılık gösterip göstermediğini anlamak kullanılan Anova Testi ile katılımcıların kişisel gelir düzeyleri ve sorun durumları arasındaki ilişki incelenmiştir (Can, 2013). Buna göre “yalnız hissetme” sorun durumu gelir düzeyine göre değişmektedir (Tablo 51). Ortaya çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için (Post-hoc testi olarak) Scheffe Testi yapılmıştır. Bunun için ön koşul olarak, yapılan ANOVA testinde; varyanslar homojen dağılmıştır ($p>0,05$). Scheffe Testi sonuçları farklı kişisel gelir düzeyine sahip kadınların yalnız hissetme düzeyleri arasında grup içi farklılıklar olduğunu göstermektedir. Buna göre; hiç kişisel geliri olmayanlar ve özellikle 2000 TL'nin altında kişisel geliri olan kadınlar diğerlerine göre daha yalnız hissetmektedir. Bu durum kişisel gelirin kadınlar için haneden bağımsızlık olmasının yanı sıra kadının hem hane halkı ile hem de hane dışı ilişkilerde birey olarak daha güçlü ilişkiler kurabildiği ve birey olarak tanındığı şeklinde yorumlanabilir. Bu açıdan özellikle pandemi sürecinde hane içinde genel olarak yalnızlaşma yaşanırken kadınların ekonomik koşulları bu yalnızlaşmayı artırmıştır.

Tablo 51. *Kişisel gelir düzeyi ve Yalnız hissetmek ifadeleri arasındaki ilişki – ANOVA Testi*

Kişisel gelir - Yalnız hissetmek	N	Ortalama
Gelirim yoktu	72	3,26
2000 TL' nin altında	37	3,78
2001-4000 TL arasında	155	3,06
4001-7000 TL arasında	139	2,9
7001 TL'nin üstünde	34	2,76
Toplam	437	3,08

<i>Varsyanların Homojenliği Testi</i>	Levene Testi	p
Yalnız hissetmek	2,11	0,08

ANOVA Testi

Yalnız hissetmek	F	p
Gruplar Arasında	3,18	0,01

Scheffe Sonuçları		Ortalama Farkı	Standart Hata	p		
Yalnız hissetmek	Gelirim yoktu	2000 TL' nin altında	-0,52	0,304	0,57	
		2001-4000 TL arasında	0,199	0,214	0,92	
		4001-7000 TL arasında	0,365	0,218	9	
		7001 TL'nin üstünde	0,499	0,313	0,59	
		2000 TL' nin altında	0,52	0,304	3	
		2001-4000 TL arasında	0,719	0,275	0,63	
	2000 TL' nin altında	Gelirim yoktu	2001-4000 TL arasında	0,719	0,275	6
			4001-7000 TL arasında	,885*	0,278	0,57
			7001 TL'nin üstünde	1,019	0,357	0,14
			2001-4000 TL arasında	-0,199	0,214	0,08
			2000 TL' nin altında	-0,719	0,275	8
			4001-7000 TL arasında	0,165	0,175	0,92
	2001-4000 TL arasında	Gelirim yoktu	2000 TL' nin altında	0,3	0,284	9
			2001-4000 TL arasında	-0,365	0,218	0,14
			4001-7000 TL arasında	0,165	0,175	6
			7001 TL'nin üstünde	0,135	0,287	0,92
			2000 TL' nin altında	-0,885*	0,278	0,89
			2001-4000 TL arasında	-0,165	0,175	2
	4001-7000 TL arasında	Gelirim yoktu	2000 TL' nin altında	-0,365	0,218	0,59
			2001-4000 TL arasında	-0,165	0,175	3
			4001-7000 TL arasında	0,135	0,287	0,04
			7001 TL'nin üstünde	0,135	0,287	0,92
			2000 TL' nin altında	-1,019	0,357	6
			2001-4000 TL arasında	-0,3	0,284	0,08
7001 TL'nin üstünde	Gelirim yoktu	2000 TL' nin altında	-0,499	0,313	8	
		2001-4000 TL arasında	-0,3	0,284	0,89	
		4001-7000 TL arasında	-0,135	0,287	2	
		7001 TL'nin üstünde	-0,135	0,287	0,99	
		2000 TL' nin altında	-1,019	0,357	4	
		2001-4000 TL arasında	-0,3	0,284	0,99	

Katılımcılara belirtilen sorunları yaşamalarında sokağa çıkma yasağı olan günlerde farklılık olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %45,4'ü 'Evet, arttı.' yanıtını vermiştir. Özellikle de fiziksel sorunlar ve uyku sıkıntılarını daha yoğun yaşadığını belirten katılımcıların bu sorunları yaşamalarında sokağa çıkma yasağı olan

günlerde artış olduğu görülmektedir. Fiziksel sorunlar ve uygu sıkıntılarının en çok sokağa çıkma yasağı olan günlerde arttığı Tablo 51 ve Tablo 53'te görülebilir. Ki-kare testi sonuçları da (Tablo 52 ve Tablo 54) fiziksel sıkıntılar ve uyku sıkıntılarının yaşanması ile sokağa çıkma yasağı olan günlerden sıkıntılarının artması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ($p < 0,05$) göstermektedir.

Tablo 52. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Oldu Mu?

Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Oldu Mu?	f	%
Evet, arttı	199	45,4
Evet, azaldı	37	8,4
Hayır, olmadı	202	46,1
Toplam	438	100

Tablo 53. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Fiziksel Sıkıntılar Çapraz Tablosu

Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Oldu Mu?		Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Evet, arttı	f	26	34	37	38	64	199
	%	13,1	17,1	18,6	19,1	32,2	100,0
Evet, azaldı	f	5	7	5	9	11	37
	%	13,5	18,9	13,5	24,3	29,7	100,0
Hayır, olmadı	f	60	37	45	32	28	202
	%	29,7	18,3	22,3	15,8	13,9	100,0
Toplam	f	91	78	87	79	103	438
	%	20,8	17,8	19,9	18,0	23,5	100,0

Tablo 54. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Fiziksel Sıkıntılar Ki-kare Testi

Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgileneme ve Umutsuzluk yaşama	Ki-kare Değeri (Pearson Chi-Square Value)	İstatistiksel Önem (Asymptotic)
		32,413a

Tablo 55. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Uyku sıkıntıları çapraz tablosu

Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Oldu Mu?		Uyku sıkıntıları					Toplam
		1	2	3	4	5	
Evet, arttı	f	21	19	37	42	80	199
	%	10,6	9,5	18,6	21,1	40,2	100,0
Evet, azaldı	f	3	6	6	5	17	37
	%	8,1	16,2	16,2	13,5	45,9	100,0
Hayır, olmadı	f	54	41	33	27	47	202
	%	26,7	20,3	16,3	13,4	23,3	100,0
Toplam	f	78	66	76	74	144	438
	%	17,8	15,1	17,4	16,9	32,9	100,0

Tablo 56. Sorunları Yaşamamızda Sokağa Çıkma Yasağı Olan Günlerde Farklılık Olması ile Uyku sıkıntıları Ki-kare Testi

Özel İlgi Alanlarıyla/Hobileriyle İlgileneme ve Umutsuzluk yaşama	Ki-kare Değeri (Pearson Chi-Square Value)	İstatistiksel Önem (Asymptotic)
	39,588a	0,00 (p < 0,05)

Baş etme yöntemleri hakkında alınan cevapları araştırma yapılan profilin kentli, yüksek eğitim seviyesinde, kişisel gelir oranı yüksek olmasını Bourdeu'nun kültürel sermaye kavramı ile açıklamak faydalı olacaktır. Bu açıdan çalışma ile ulaşılan bu kitlenin bilgiye erişme, kapanma dönemlerinde dijital araç sahipliği ve bu araçları kullanabilme yetilerinin yüksek olduğu tahmin edilebilir. Bu yetiler ve imkanlar doğrultusunda felaketler ve olumsuz durumlar karşısında baş etme yöntemlerinin gelişkin olduğunu varsaymak mümkündür (Wind ve Ivan H. Komproe, 2012). Ancak yine de yaşanan bu sorunlarla mücadele etme yöntemlerinde 171 katılımcı (%14,30) “kendimi ev işleriyle meşgul ediyorum, oyalıyorum” ifadesini tercih etmiştir. Bir baş etme yöntemi olarak kendini hobileriyle meşgul edenlerin oranı ise bu dönemde hobileri/özel ilgi alanları ile ilgilenbildiğini söyleyenlerle paraleldir. Özel ilgi alanları/hobilerle ilgilenmenin bir baş etme yöntemi olarak görüldüğü söylenebilir.

Tablo 57. Baş Etme Yöntemleri

Baş Etme Yöntemleri	N	%
Araştırma yapıyorum (korona ile ilgili gelişmeleri takip ediyorum)	162	13,50%
Kendimi ev işleriyle meşgul ediyorum, oyalıyorum	171	14,30%
Kendimi hobilerimle meşgul ediyorum, oyalıyorum	178	14,90%
Dua ediyorum/meditasyon yapıyorum	85	7,10%
İbadet ediyorum	40	3,30%
Spor/egzersiz yapıyorum	113	9,40%
Yardım alıyorum (psikolog vb.)	17	1,40%
Düşünmemeye çalışıyorum	133	11,10%
Kendimi işime verip oyalıyorum	125	10,50%
Başa çıkamıyorum	21	1,80%
İlaç kullanıyorum (depresyon vb.)	0	0,00%
Alkol kullanımım arttı	39	3,30%
Sigara kullanımım arttı	88	7,40%
Hiçbiri	24	2,00%
Toplam	1196	100,00%

3.3. DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Araştırma sonuçlarına göre kadınlar erkeklere göre daha fazla oranda evden çalışmaya başlamıştır. Aile üyeleri evde daha fazla vakit geçirmiştir. Bütün bunlar ve uzaktan eğitimle birlikte evin genel yönetimi kadınlar için daha yorucu hale gelmiştir. Evin genel yönetiminin daha yorucu hale gelmesinin nedeni oluşan ekstra iş yükünün hanedeki kadınlar tarafından karşılanıyor olmasındandır. COVID-19 önlemleri nedeniyle eve ücretli yardımcı alınamamasının yükünü de yine kadınlar taşımıştır. Yemek, ayrıntılı temizlik, banyo ve mutfak temizliği, çamaşır yıkama, ütü yapma, çamaşır asma-toplama işlerini asıl olarak kadınlar yapmıştır. Erkeklerin en çok yaptıkları işler alışveriş ve çocuklarla oyun oynama olmuştur. Çocukların eğitimi ile kadınlar tek başına ilgilenmiştir. Erkeklerin en az yaptıkları işler ise banyo ve mutfak temizliği ve çamaşır yıkama işleridir. Eşlerin en çok ortak sorumluluk aldıkları işler COVID-19 hijyen önlemlerini uygulama ve COVID-19'a karşı bağışıklığı güçlendirme işleri olmuştur. Ancak bu işlerde erkekler tek başlarına sorumluluk

almamıştır. Evde eğlenmek için yapılan faaliyetlerin sorumluluğunu ve iş yükünü kadınlar taşımıştır.

Kadınlar taşıdıkları iş yükü sonucunda kendilerine zaman ayırmak konusunda sorun yaşamıştır. Kadınlar kendilerine ayırdıkları kişisel zamanı en çok ekran karşısında geçirmişlerdir. Kendine hiç vakit ayıramayan kadınlar olmuştur. Kadınların dörtte birinin evde yalnız kalabilecekleri bir alan yoktur. Evli kadınların %50'den fazlası ancak ortak kullanım alanlarında (yatak odası, tuvalet, banyo vb.) yalnız kalmaya fırsat bulabilmişlerdir. Kadınların yarısından fazlası COVID-19 sürecinde kişisel olarak kendini geliştirme fırsatı bulamamıştır. Kadınların neredeyse yarısı kişisel ilgi alanları/hobileriyle ilgilenememiştir.

Kadınların taşıdıkları ev işi ve bakım yükü, kendilerine zaman ayıramamalarına ve kendilerini geliştirme fırsatı bulamamalarına neden olurken aile ilişkilerinin gerilmesine engel olmuş, sürecin daha ılımlı geçmesini sağlamıştır. Kadınların geleneksel rollerini sürdürmesi, kadınların kendi sağlıkları ve kişisel gelişimleri pahasına aile ilişkilerinin gerilmesine engel olmuş ve aile birliğini sürdürmeyi kolaylaştırmıştır. Kadınlar adeta bir sosyal politika çerçevesinde kamu çalışanları gibi her hanede temel kamusal hizmetlerin ve dolayısıyla yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamışlardır. Üstelik bu organize iş aslında kadınlar birbirinden habersiz ve dışarıya en kapalı oldukları hanede, dışarıya en kapalı oldukları COVID-19 zamanında gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında, küresel toplumsal cinsiyet rejiminin belirlenmesinde ve uygulanmasında ev içi karşılıksız emeğin nasıl ele alınacağına dair devletlerce kabul edilen ilke ve normların belirlenmesi gerekmektedir. Böylece bu her hanede birbirinden bağımsız gibi gelişen ancak eril tahakküm ile şekillenen, karşılıksız emek ile sürdürülen sisteme yönelik güçlü bir cevap geliştirilebilir.

Özel ilgi alanları/hobileriyle ilgilenemeyen kadınlar fiziksel ve psikolojik olarak daha çok sorun yaşamıştır. Psikolojik destek almayı düşündüğünü belirten kadınlar daha fazla fiziksel sıkıntı ve uyku sıkıntısı yaşamıştır. COVID-19 sürecinde geçim koşullarının zorlaştığını belirten katılımcıların bunalımda hissetme, endişeli hissetme, yalnız hissetme, kızgın hissetme ve umutsuzluk düzeyleri artmıştır. Paralel bir şekilde COVID-19 sürecinde geçim koşullarının zorlaştığını belirten katılımcılar kolay bir

şekilde bir şeyden rahatsız olma durumunu, fiziksel sıkıntıları ve uyku sıkıntılarını daha çok yaşamıştır. Bu sorunların yaşanmasında sokağa çıkma yasağı olan günlerde artış olmuştur. Sokağa çıkma yasağı en çok uyku sıkıntıları ve fiziksel sıkıntıların artmasına neden olmuştur. COVID-19 sürecindeki fiziksel ve psikolojik sorunları daha çok yaşayan kadınlar çoğunlukla bu süreçte özel ilgi alanlarıyla/hobileriyle hiç ilgilenemeyen kadınlar olmuştur.

Araştırma sonuçları ile çalışmanın hipotezlerini reddetmek için yeterli neden bulunamamıştır. COVID-19 pandemisinin yarattığı sosyal ve ekonomik krizin yükünü ücretsiz bakım emekleri ile kadınlar taşımıştır. Eğitim sürecinin aksaması ve uzaktan eğitime geçilmesi ile ebeveynlere düşen iş yükünü kadınlar taşımıştır. Evde kalan kişi ve evde kalınma süresinin artmasıyla artan ev içi iş yükünü kadınlar üstlenmişlerdir. Görece daha eğitilmiş ve yüksek gelirli hanelerde ev içi iş yükü eşler arasında eşit bölüşülmemiştir. COVID-19 hane içindeki iş bölümünü eşitlemediği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir.

Krizlerin var olan eşitsizlikleri derinleştirmesi yeni bir olgu değildir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ile ev içi iş yükü hali hazırda kadınların üzerindedir. COVID-19 krizi hane içi iş bölümündeki eşitsizliği derinleştirmiştir. Krizin yarattığı ekstra yükü kadınların taşıyor olmasının temel nedeni kadın aleyhine ve görünmeyen ev içi iş yükünün bir politika alanı olarak görülmemesi ve bu alanda krizlere karşı uzun vadeli politikaların olmayışındır. Bu hesaba katılmayan emek COVID-19 sırasında devlet ya da piyasalar tarafından karşılanamayan ihtiyaçları karşılayarak krize karşı bir tampon görevi görmüştür. Kadınlar, evlerde üstlendikleri işlerle eğitim sistemini, hane ekonomisini, hane halkının günlük ihtiyaçlarını karşılayarak fiziksel ve ruhsal sağlıklarını desteklemiştir. Espey ve arkadaşlarının (2010) vurguladığı gibi özellikle kriz durumlarında sosyal ağlar, aile, komşular ve arkadaşlar gibi topluluklar, bakım yükünü bölüşerek azaltmaktayken COVID-19 krizinde kadınlar bu imkândan da mahrum kalarak bu işleri yürütmüştür.

Pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçiş ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin durdurulmasının iyi hesaplanmamış maliyetini kadınlar ödemiştir. Araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi ev içi iş bölümünde çocuk eğitimini büyük oranda

kadınlar üstlenmiştir. Oysa yerel düzeyde kurgulanan bir erken çocukluk eğitimi sistemi pandemiye rağmen işleyebilir, çocukları eve mahkum etmez ve kadınları daha özgür kılabilir. Kadın erkek arasındaki eşitsizliğin kapanması için ihtiyaç duyulan 36 yıllık extra sürenin hesaplanmasında ev içi karşılıksız işlerin eşitsiz dağılımının sonuçları da etkili olmuştur (Global Gender Gap Report, 2020).

Kapanma süreçlerinde ve evden çalışabilme, işsiz kalma durumlarında evde geçirilen sürenin artması ile evdeki hayatı sürdürebilmenin maliyeti kadınların kişisel/mesleki gelişimlerini göz ardı ederek yaşadıkları fiziksel ve psikolojik sıkıntılar olmuştur. Kadınlar erkeklere oranla daha çok evden çalışmaya başlamış ve evde geçirdikleri sürede kendilerine zaman ayıramamışlardır. Dünyada yapılan çalışmaların gösterdiği gibi kadınlar ücretli işlerinden ya da kişisel gelişimlerinden kısıtları zamanı ev işine vermişlerdir. Bu durum kariyerlerini uzun vadede olumsuz etkileyebilir. Bir yandan da evde daha da belirginleşen roller, artan iş yükü COVID-19'dan sonra da devam ederek zaten iş piyasasından uzaklaşan kadınları daha çok ev işiyle meşgul edebilir.

Pandemi sürecinin kadınlar üzerinde etkisi hem kamu politikalarını hem de kadın hareketinin mücadele alanını gözden geçirmesi ve ihtiyaca göre yeniden şekillendirmesi için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu açıdan bakım temelinde bir ekonomik sistem geliştirilmesi için sivil toplum ve kadın hareketi savunuculuk yapabileceği gibi aynı zamanda yerel düzeyde geliştirebileceği pilot projelerle politika oluşturulması yönünde baskı uygulayabilir. Uygulanacak örnek çalışmalar başka bir dünyanın mümkünliğini göstererek/yaşatarak bakım ekonomisinin geliştirilmesi yönünde savunuculuk yapmaları için de kadınları güçlendirecektir.

Çalışma bulguları cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleşmesini önlemek için COVID-19 salgını sırasında kadınlara ve ailelere yüklenen ücretsiz bakım yükünün dikkate alınmasının gerekliliğini açığa çıkarmıştır. Bu bağlamda yapılacak politika çalışmalarının ekonomik ve sosyal politikalar içerisinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Ücretsiz bakım yüküne "dördüncü vardiya" (çalışırken evde eğitim) eklendiğinde bu değişikliklerin politik bağlamda desteklenmesi gerekmektedir (Power, 2020).

Harper (2019), çalışma süresinin bir kamusal tartışma konusu olması gerektiğini, çünkü doğal veya kaçınılmaz olmadığını, toplu olarak değiştirebileceğimiz bir sosyal yapı olduğunu belirtmektedir. Evdeki sorumlulukları yerine getirebilmek için daha haftalık çalışma günü de tartışılan konulardan biridir. Gündelik hayatını devam ettirmek için yeterince vakit ayırabilmek, eşler arasında adil iş bölümü ile kişilerin daha az stresli olmaları iş yerleri için de faydalı olacaktır. Dört günlük haftalık çalışma için dünyanın çeşitli yerlerinde son 10 yıldır yürütülen kampanyalar mevcuttur. Ayrıca pandemi nedeniyle okul ve kreş kapalı olduğu için çocuklara bakarken çalışamayan (veya daha az saat çalışan) işçilere ücret yerine devlet sübvansiyonları verilmesi, işsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için aktif olarak iş arama şartının (bakıcılar için) kaldırılması uygulamalar önerilmektedir (Power, 2020: 71).

Bakım emeğinin ücretlendirilmesi konusunda ne tür alternatif sistemler ortaya konulabilir? Dünyadan çeşitli örnekler olmakla birlikte her ülkenin ve sosyo ekonomik grubun farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Bakım ekonomisi hedefleyen yaklaşımlar kadınların yerel düzeyde yaşlı ve çocuk bakımı için kollektif hareket edebileceklerini göstermektedir. Bakım ihtiyacına yönelik farklı uygulamalar da mevcuttur. Örneğin, Japonya’da insanlar yaşlılara baktıkça kendi yaşlılıkları için bakım hizmeti kredisi kazanmaktadırlar. Bu kredi yaşlılık için bakım garantisi anlamına gelirken, aile içi yaşlı bakım ihtiyacını daha çok bireyin üstlenmesi ve kadınların bu konuda tek sorumlu olmaması anlamına gelmektedir (Poo ve Gupta, 2018). Bu gibi sistemlerin hayata geçirilmesi, kadının hane dışından tüm destek mekanizmalarından mahrum bırakılmaması bakım ekonomisini yaratmak için önemli adımlardır.

SONUÇ

COVID-19 pandemisi ile dünyada alışılmış pek çok düzen değişirken sorunlar ve eşitsizlikler derinleşmektedir. Pandemi deneyimini iyi değerlendirmek ve bu benzersiz deneyimi olumlu dönüşümler için bir fırsata çevirmek mümkündür. Bunun için süreci iyi analiz etmek, geleceğe dönük sosyal politikaları buna göre şekillendirmek gerekmektedir. Bu araştırma da yaşanan bu deneyimi daha iyi analiz etmeyi ve gelecek politikaları kadınlar lehine etkilemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, dünya ve Türkiye'deki pek çok başka çalışmanın sonuçlarına paralel olarak pandemi sürecinde evlerde ortaya çıkan ekstra iş yükünü kadınların taşıdığı sonucuna ulaşmıştır. Kadınların karşılıksız bakım emeği toplumsal yeniden üretim sürecinde hayati rolünü korumuş hatta güçlendirmiştir. Karantina, evden çalışma, uzaktan eğitim ve kapanma süreçleri nedeniyle kamu hizmetleri aksamış, kamudan alınamayan hizmet piyasalardan da karşılanamamıştır. Her hane kendi ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakılmış, hatta her hane kendi sorunları ve ihtiyaçları ile baş başa bırakılmıştır. Ev düzeninin devamı, hane halkının fiziksel ve ruhsal olarak korunması için süreçte sorumluluk alan ya da bütün bunların sorumluluğu üzerine bırakılan kadınlar olmuştur. Bu sorumluluk hem bakım temelli politikalar geliştirmeyen devlet hem de hane içindeki işleri üstlenmeyen erkekler tarafından kadınlara bırakılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre pandemi döneminde eğitim ve gelir düzeyinin ev içi iş bölüşümünü olumlu yönde etkilemediği, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün getirdiği süregelen eşitsizliğin devam ettiği görülmüştür. Ücretli ve ücretsiz emeğin bir araya geldiği durumlarda özel bir mekâna dönüşen evlerde toplumsal cinsiyet rolleri korunmuş, kadınların karşılıksız bakım emeği hayatın olağan akışına devam edilmesini sağlamıştır.

Pandemi sürecinin getirdiği evden çalışma ve işsizliğin artmasının, uzaktan eğitim, sokağa çıkma yasağı uygulamalarının sonuçları iyi hesaplanmamış, ortaya çıkan maliyeti kadınlar ödemiştir. Yüksek gelir gruplarının da geçim sıkıntısı çektiği görülmüş ve bu sıkıntının yükünü kadınlar taşımıştır. Kendilerine zaman ayıramamış olmanın ve geçim sıkıntısının sonucunda psikolojik/fiziksel sorunlarla baş etmeye çalışmışlardır. Pandemi gibi bir toplumsal krizde sağlık sistemi ve devletin ilgili

kurumları tarafından insanların ruh sağlığını korumaya yönelik yapılması beklenen politika ve uygulamaların yerini de hane içi ücretsiz emek almıştır.

Araştırma sonuçları çalışmanın hipotezlerini doğrulamıştır. COVID-19 pandemisinin yarattığı sosyal ve ekonomik krizin yükünü ücretsiz bakım emekleri ile kadınlar taşımıştır. Eğitim sürecinin aksaması ve uzaktan eğitime geçilmesi ile ebeveynlere düşen iş yükünü kadınlar taşımıştır. Evde kalan kişi ve evde kalınma süresinin artmasıyla artan ev içi iş yükünü kadınlar üstlenmişlerdir. Görece daha eğitilmiş ve yüksek gelirli hanelerde ev içi iş yükü eşler arasında eşit bölüşülmüştür. COVID-19 hane içindeki iş bölümünü eşitlemediği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir. COVID-19'un yarattığı kriz ortamında gündelik hayatın olağan akışında devam etmesi kadınların karşılıksız emeği ile sağlanmıştır. Bu durum toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmiş, kadınların mesleki ve kişisel gelişimlerini engellemiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmiştir.

Krizler tarihinde olduğu gibi COVID-19 krizi de hane içi iş bölümündeki eşitsizliği derinleştirmiştir. Krizin yarattığı ekstra yükü kadınların taşıyor olmasının temel nedeni kadın aleyhine görünmeyen ev içi iş yükünün bir politika alanı olarak görülmemesi ve bu alanda krizlere karşı uzun vadeli politikaların olmayışdır. Kadınlar, evlerde üstlendikleri işlerle eğitim sistemini, hane ekonomisini, hane halkının günlük ihtiyaçlarını karşılayarak fiziksel ve ruhsal sağlıklarını desteklemiştir.

Pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçiş ve okul öncesi eğitimin hizmetlerinin durdurulmasının iyi hesaplanmamış maliyetini kadınlar ödemiştir. Araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi ev içi iş bölümünde çocuk eğitimini büyük oranda kadınlar üstlenmiştir. Dünyada yapılan çalışmaların gösterdiği gibi kadınlar ücretli işlerinden ya da kişisel gelişimlerinden kısıtıkları zamanı ev işine vermişlerdir. Bu durum kariyerlerini uzun vadede olumsuz etkileyebilir. Bir yandan da evde daha da belirginleşen roller, artan iş yükü COVID-19'dan sonra da devam ederek zaten iş piyasasından uzaklaşan kadınları daha çok ev işiyle meşgul edebilir.

Araştırma sonuçları, kadınların yaşadıkları sorunları ortak bir pencereden görebilmeleri, özel alanlarının ne kadar politik olduğunu, yaşanan bu sorunların ancak

duyarlı sosyal politikalar ile çözülebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Kadınlar ve kadın hareketi buradan çıkaracağı dersle toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde aldığı yolu yeniden değerlendirmelidir. Sosyal politikaların bu deneyimle yeniden şekillendirilmesi ve bakım emeği merkezli bir dönüşümün tasarlanması gerekmektedir. Bu alanda geliştirilecek politikalar için, kadınların gündelik deneyimlerinde yaşanan etkinin ölçülmesine ve homojen olmayan deneyimlerdeki ihtiyacın iyi analiz edilmesi faydalı olacaktır. Dünyada gündem edilen uygulamalar ve politika önerileri dikkate alınmalı yereldeki ihtiyaçlara göre uyarlanmalı ve hızla hayata geçirilmelidir. Bir yandan da bu mücadelenin öznesi olan kadınların “dördüncü vardiya” ya kadar çıkan çalışma yükünün altında bu alanda ne kadar mücadele verebileceği tartışma konusudur.

Bu çalışma COVID-19'dan etkilenen daha ziyade beyaz yakalı, eğitim düzeyi yüksek orta sınıf kadınlara yönelik olup, gelecek araştırmalarında pandemi ve benzeri riskler karşısında daha da savunmasızlaşan kesimlere, özellikle göç, yoksulluk ve cinsiyet farklılıklarının etkisine odaklanılması bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilir. Zira bu riskler ve etkiler ırkçılık ve diğer ayrımcılık biçimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle kesiştiği yerlerde çok daha fazla şiddetlenmektedir. Gelir seviyesi yüksek olan bu araştırma grubunda dahi geçim kaygısının kadınları fiziksel ve psikolojik olarak etkilediği görülmüştür. Bu açıdan yoksulluğun daha da derinleştiği alanlarda toplumsal cinsiyet rollerinin kadının karşılıksız emeğine etkisinin incelenmesi geliştirilecek politikalar için çok önemlidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acar-Savran, Gülnur (2019). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Beauvoir, Simone de (2019). *İkinci Cins*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bora, Aksu (2018). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (2015). *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 24.
- Brooks, Abigail (2006). *Feminist Standpoint Epistemology: Building knowledge and empowerment through women's lived experience*. N. Biber, & P. Leavy (Ed.), *Feminist Researchpractice: A primer*. Thousand Oaks: Sage Publications, 53-82.
- Can, Abdullah (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Davidoff, Leonore (2002). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*. A. Durakbafla (Ed.), *Ev ve Feminist Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları, 107.
- Davidoff, Leonore. (1995). *Worlds Between: Historical Perspectives on Gender and Class*. Cambridge: Polity Pres.
- Delphy, Christine (2016). "Baş Düşman." *Kadının Görünmeyen Emeği*: G. Acar-Savran, & N. T. Demirtortan (Ed.), İstanbul: Yordam Kitap, 89-114.
- Demirel, Ahmet. (1999). *Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ecevit, Yıldız. (2015). *Feminist Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Eğitime İki Paradigmadan Doğru Bakmak*. G. T. Ahmet Makal (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. Ankara: İmge Kitabevi, 186.
- Gardiner, Jean, Susan Himmelwit, Mary Himmelwit (2000). *Women's Domestic Labour*. Himmelweit (Ed.), *Inside the Household From Labour to Care*. London: Macmillan, 25-40.
- Haraway, Donna (1991). *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. Simians, Cyborgs, and Women içinde London: FreeAssociation Books, 183-251.
- Harding, Sandra (1987). *Is There A Feminist Method? Feminism and Methodology*. Harding (Ed.), *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Pres.
- Hartmann, Heidi (2008). *The Unhappy Marriage of Marksizm and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy*. London: Pluto Pres.
- Henderson, Peta, Stephanie Coontz (2016). *Sınıflı ve Devletli Toplumların Kökenindeki Mülkiyet Biçimleri, Politik İktidar ve Kadın Emeği*. N. T. Gülnur Acar-Savran (Ed.), *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap, 29-78.
- Hochschild, Arlie (1983). *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling*. Berkeley and Los Angeles: University of California Pres Berkeley and Los Angeles: University of California Pres.
- Hochschild, Arlie, Anne Machung (2012). *The Second Shift: Working Parents and The Revolution at Home*. New York: Viking.
- Hooks, Bell (2016). *Feminizm Herkes İçindir Tutkuku Politika*. İstanbul: BGST Yayınları.
- Kabeer, Naila. (2008). *Mainstreaming Gender in Social Protection for the Informal Economy*. London: Commonwealth Secretariat.

- Mies, Maria (2012). *Ataerki ve Birikim Uluslararası İşbölümünde Kadınlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özateş, Özge Sanem (2015). *Malumun İlanı*. Ankara: Notabene Yayınları.
- Özbay, Ferhunde, Emel Memiş (2011). *Eviçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme*. Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 253.
- Öztan, Ece (2016). *Feminist Araştırmalar ve Yöntem*. Feryal Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 267-287.
- Razavi, Shahra, Silke Staab (2008). *The Social and Political Economy of Care: Contesting Gender and Class Enequalitie* New York: United Nation.
- Razavi, Shahra, Silke Staab (2012). *Introduction: Global Variations in the Political and Social Economy of Care – Worlds Apart?* In *Global Variations in the Political and Social Economy of Care: Worlds Apart*. London: Routledge.
- Razavi, Shahra, Silke Staab (2018). *Handbook on Gender and Social Policy*. London: Routledge. 1-25.
- Summerfield, Penny (2013). *Women Workers in the Second World War: Production and Patriarchy in Conflict*. New York: Routledge.
- Tekeli, Şirin (1995). *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*. İstanbul: İletişim.
- Urhan, Betül (2016). *Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet*. F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 119-149.
- Woolf, Virginia (2012). *Kendine Ait Bir Oda*. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Makaleler

- Acar-Savran, Gülnur (2002). “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’tan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”. *Praksis*, (10): 159-210.
- Akça, Meltem, Mübeyyen Tepe Küçükoğlu (2020). “Covid-19 ve İş Yaşamına Etkileri: Evden Çalışma”. *Journal Of International Management Educational And Economics Perspectives*, 8 (1): 71-81.
- Andrew, Alison, Sarah Cattan, Monica Costa Dias vd. (2020). “How are Mothers and Fathers Balancing Work and Family Under Lockdown?”. *The Institute for Fiscal Studie*.
- Avcı, Yunus Emre, Mehmet Yaşar (2014). “Kültürel Sermaye Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”. *International Journal of Social Science Research*.
- Bittman, Michael, James Mahmud Rice, Judy Wajcman (2004). “Appliances and Their Impact: The Ownership of Domestic Technology and Time Spent on Household Work”. *The British Journal of Sociology*, 55(3): 401-423.
- Boca, Daniela Del, Noemi Oggero, Paola Profeta vd. (2020). “Women’s and Men’s Work, Housework and Childcare, Before and During COVID-19”. *Rev Econ Household* 18: 1001–1017.
- Bozkurt, Aras (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması”. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3): 112-142.
- Casale, Daniela, Dorrit Posel (2020). “Gender and The Early Effects of The COVID-19 Crisis In The Paid and Unpaid Economies In South Africa”. *School of Economics and Finance, University of the Witwatersrand*.

- Chang, Wen-Han (2020). "Understanding The COVID-19 Pandemic From a Gender Perspective". *Taiwanese Journal of Obstetrics & Gynecology*, 59: 801-807.
- Craig, Lyn, Brendan Churchill (2020). "Working and Caring at Home: Gender Differences in the Effects of Covid-19 on Paid and Unpaid Labor in Australia". *Feminist Economics*.
- Czymara, Christian, Alexander Langenkamp, Tomas Cano (2020). "Cause For Concerns: Gender Inequality In Experiencing The COVID-19 Lockdown In Germany". Routledge.
- Çiçek, Birgül, Zeynep Çopur (2018). "Bireylerin Kadınların Çalışmasına ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları". *International Journal of Eurasian Education and Culture*, Issue: 4: 1-21.
- DeVault, Marjorie L. (1999). "Comfort and Struggle: Emotion Work In Family Life". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 561, 52 – 63.
- Davies, Sara E., Belinda Bennett (2016). "A Gendered Human Rights Analysis of Ebola and Zika: Locating Gender In Global Health Emergencies". *International Affairs* 92(5): 1041-1060.
- Erickson, Rebecca J. (2005). "Why Emotion Work Matters: Sex, Gender, and The Division of Household Labor". *Journal of Marriage and Family*, 67(2): 337–351.
- Espey, Jessica, Carolina Harper, Nicola Jones (2010). "Crisis, Care and Childhood: The Impact of Economic Crisis On Care Work In Poor Households In The Developing World". *Gender and Development*, 291-307.
- Gentilini, Ugo, Mohamed Almenfi, Ian Orton vd. (2020). "Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures". World Bank.
- Gödelek, Kamuran (2005). "Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz 2005(15): 97-107.
- Harman, Sophie (2011). "The Dual Feminisation of HIV/AIDS". *Globalizations*, 8(2): 213-228.
- Harman, Sophie (2016, 37:3). "Ebola, gender and conspicuously invisible women in global health governance". *Third World Quarterly*, 524-541.
- Ingusci, Emanuela, Fulvio Signore, Maria Luisa Giancaspro vd. (2021). "Workload, Techno Overload, and Behavioral Stress During COVID-19 Emergency: The Role of Job Crafting in Remote Worker". *Frontiers in Psychology*.
- Işık, Ebru (2020). "Covid (19) Salgını ve Kadın Emeği: Türkiye'den Kadın Deneyimleri". *Politik Ekonomik Kuram*, 4(2): 219-241.
- Kardam, Nükhet (2011). "Turkey's Response to The Global Gender Regime". *Gender Equality and Multicultural Conviviality in the Age of Globalization*, 4(3): 8-24.
- Kavi, Ersin, Orhan Koçak (2010). "Bilgi Toplumunda Evden Çalışmanın Etik Boyutu". *Sosyal Siyaset Konferansları*, 69-88.
- Kellner, Peter (2004). "Can Online Polls Produce Accurate Findings?". *International Journal of Market Research*, 46(1): 3–22.
- Kuzgun, Yıldız, Seher Aydemir Sevim (2004). "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1): 14-27.

- Öztürk, M. Serhat, Nihan Yılmaz (2020). "Covid-19 Pandemi Döneminde Hanehalkındaki Çatışma ve Birlik-Berberlik Durumunun İncelenmesi". *Turkish Studies*, 15(4): 295-314.
- Minallo, Alessandro, Sara Martucci ve Lidia K. C. Manzo (2021). "The pandemic and the academic mothers: present hardships and future perspectives". *European Societies*, 23(1): 82-94.
- Minor, Olive Melissa (2017). "Ebola and Accusation: Gender and Stigma in Sierra Leone's Ebola Response". *Anthropology in Action*, 24(2): 25-35.
- Naila Kabeer, Shahra Razavi, Yana van der Meulen Rodgers (2021). "Feminist Economic Perspectives on the COVID-19 Pandemic". *Feminist Economics*, 27:1-2, 1-29.
- Parlak, Simel, Oya Çelebi-Çakıroğlu, Feride Öksüz Gül (2021). "Gender Roles During COVID-19 Pandemic: The Experiences of Turkish Female Academics". *Gender Work Organ.* 2021;1-23.
- Power, Kate (2020). "The COVID-19 Pandemic Has Increased The Care Burden of Women and Families". *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16:1, 67-73
- Rerrich, Maria (1996). "Modernizing the Patriarchal Family in West Germany". *The European Journal of Women's Studies*, 30.
- Ruiz-Casares, Monica, Jody Heymann (2009). "Children Home Alone Unsupervised: Modeling Parental Decisions and Associated Factors In Botswana, Mexico, and Vietnam". *Child Abuse & Neglect*, 33(5): 312-323.
- Serinikli, Nilüfer (2021). "COVID-19 Salgın Sürecinde Örgütsel Değişim: Uzaktan/Evden Çalışma Modeli". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1): 277-288.
- Shevlin, Mark, Orla McBride, Jamie Murphy vd. (2020). "Anxiety, Depression, Traumatic Stress, and COVID-19 Related Anxiety in the UK General Population During the COVID-19 Pandemic". *COVID-19 Psychological Research Consortium (C19PRC) Panel Study*.
- Stier, Haya, Meir Yaish (2008). "The determinants of women's employment dynamics: The Case of Israeli Women". *European Sociological Review*, 24(3): 363-377.
- Watson, Amanda D., Corinde D. Mason (2015). "Power of The First Hour". *International Feminist Journal of Politics* 17(4): 573-589.
- Wind, Tim R., Ivan H. Komproe (2012). "The Mechanisms That Associate Community Social Capital With Post-disaster Mental Health: A Multilevel Model". *Social Science & Medicine*, 75(9): 1715-1720.
- Zeyneloğlu, Simge, Füsün Terzioğlu (2011). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40: 409-420.

Tezler

- Kütük, Ebru Işık (2019). *Kadın Emeği: Farklı Feminizm ve Feminist İktisat Anlayışları Temelinde Bilgikuramsal Bir İrdeleme*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Raporlar

- Bayar, Ayşe Aylin, Öner Günçavdı, Haluk Levent (2020). COVID-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/05/c80586_86b8dec8fdb4de6afbe1bf1136fa068.pdf
- Cominetti, Nye, Kathleen Henehan, Hannah Slaughter (2021). Long Covid In The Labour Market: The Impact On The Labour Market of Covid-19 A Year Into The Crisis, And How to Secure A Strong Recovery. Resolution Foundation.
<https://www.resolutionfoundation.org/app/uploads/2021/02/Long-covid-in-the-labour-market.pdf>
- Göl-Güven, Mine, Vuslat Şeker, Fethiye Erbil vd. (2020). Covid-19 Pandemisinin Aile Yaşantısına Yansımaları (Covid-19 Aile). Boğaziçi Üniversitesi.
<https://cocukbogazici.com/covid-19-aile-rapor-1>
- IASC (2015). Humanitarian Crisis in West Africa (Ebola) Gender Alert. Inter-Agency Standing Committee.
https://interagencystandingcommittee.org/system/files/iasc_gender_reference_group_-_gender_alert_west_africa_ebola_2_-_february_2015_0.pdf
- ILO (2016). Women at Work - Trends 2016.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_457317.pdf
- ILO (2018). İnsan Onuruna Yakışır Bir İş Geleceği için Bakım Emeği ve Bakım işleri.
ILO (2020). COVID-19 and the World of Work: Impact And Policy Response.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf
- ILO (2021). COVID-19 And The World of Work. Seventh Edition.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf
- İlkkaracan, İpek, Kijong Kim, Tolga Kaya (2015). Investing in Social Care Infrastructure and Employment Generation: A Distributional Analysis of the Care Economy in Turkey Research Report. Istanbul Technical University and Levy Economics Institute; UNDP/UN Women/ILO.
http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_882.pdf
- İlkkaracan, İpek, Kijong Kim, Tolga Kaya (2015). The Impact of Investments in Social Care Services on Employment, Gender Equality and Poverty: The Case of Turkey. Istanbul and New York: Istanbul Technical University Women's Studies Center and the Levy Economy.
https://www.researchgate.net/publication/282859302_The_Impact_of_Public_Investment_in_Social_Care_Services_on_Employment_Gender_Equality_and_Poverty_The_Turkish_Case
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. (2019). Türkiye'de İnsanlar Zaman Yoksulu, Kadınlar Daha da Yoksul. İstanbul: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi.
http://www.keig.org/wp-content/uploads/2019/01/Calisma-Zamani_KEIG-Bilgi-Notu-1.pdf
- Kristal, Tali, Meir Yaish (2020). Does The Coronavirus Pandemic Level The Gender Inequality Curve? (It Doesn't). Research in Social Stratification and Mobility.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0276562420300561>

- OECD Development Centre. (2014). *Unpaid Care Work: The Missing Link In The Analysis of Gender Gaps In Labour Outcome*
https://www.oecd.org/dev/development-gender/Unpaid_care_work.pdf
- Oxfam (2020). Oxfam Eşitsizlik Raporu.
<https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/raporlar/Oxfam%202020%20Inequality%20Report%20Time%20to%20care-EN.pdf>
- TÜİK (2006) Zaman Kullanım Anket Verileri. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2019). İşgücü İstatistikleri.
- TÜİK (2020). İstatistiklerle Kadın.
- UN Women (2020). Türkiye’de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi.
https://interactive.unwomen.org/multimedia/explainer/covid19/en/index.html?gclid=Cj0KCQjwwLKFBhDPARIsAPzPi-I3OfdmbDXJiRpeM85zEzIq0yAHhZtKDDXuY-k1wGdJ8LEGKHjFmWAaAtcHEALw_wcB
- UNDP (2009). Unpaid Care Work.
https://interactive.unwomen.org/multimedia/explainer/unpaidcare/en/index.html?gclid=Cj0KCQjwwLKFBhDPARIsAPzPi-IYRbbGBEXgWO-8QeojBTDp4c3gMark_66-GmMe6TXfoRIkaQmxMYAaAghfEALw_wcB
- World Bank (2015). The Socio-Economic Impacts of Ebola in Sierra Leone.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/873321467999676330/pdf/97392-WP-P151624-Box391466B-PUBLIC-Socio-Economic-Impacts-of-Ebola-in-Sierra-Leone-June-2015-final.pdf>
- World Economic Forum. (2020). Global Gender Gap Report.
<https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>

Elektronik Kaynaklar

- Öztürk, Melda Y. (2010). Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emegi: 1980’lerden 2000’lere. D.-M. Öztürk içinde, Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi Türkiye Örneği. İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı. Sosyalist Feminist Kolektif: 49.
<http://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/emegimiz/ucretli-is-ve-uccretsiz-bakim-hizmeti-ekseninde-kadin-emegi-1980lerden-2000lere/> adresinden alındı.
- Bütün, Melek. (2010). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları.
<https://ailevecalisma.gov.tr/media/2535/melekbutun.pdf> adresinden alındı.
- European Women's Lobby. (2019). *Purple Pact*.
https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/purplepact_publication_web.pdf
- EUROSTAT. (18 Eylül 2019). “Why Do People Work Part-time?”.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190918-1> adresinden alındı.
- Kepenek, Evrim (24 Mart 2020). "Korona Günlerinde Erkek Şiddetini Önlemek İçin Acil Eylem Planı Açıklayın". bianet.org: <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/221863-korona-gunlerinde-erkek-siddetini-onlemek-icin-acil-eylem-planı-aciklayın> adresinden alındı.

- Mert, Aslı E. (30 Mart 2020). "COVID-19 Salgını Sürecinde Farklı Yönleriyle Kadınların Durumu". kockam.ku.edu.tr: <https://kockam.ku.edu.tr/en/covid-19-salgini-surecinde-farkli-yonleriyle-kadinlarin-durumu-asli-e-mert/> adresinden alındı.
- Poo, Ai-Jen, Sarita Gupta. (2018) "How to Bring Caring for Kids and Elders (and Other Acts of Love) into the Economy." Yes! Magazine, January 22. <https://www.yesmagazine.org/issue/solidarity-economy/2018/01/22/how-to-bring-caring-for-kids-and-elders-and-other-acts-of-love-into-the-economy> adresinden alındı.
- Public Health England. (8 Nisan 2021). "Research and Analysis 5. Gender Spotlight". www.gov.uk: <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-mental-health-and-wellbeing-surveillance-spotlights/gender-covid-19-mental-health-and-wellbeing-surveillance-report> adresinden alındı.
- Razavi, (2007). The Political and Social Economy of Care in a Development Context: Contextual Issues, Research Questions and Policy Option 2007. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development. [https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/2DBE6A93350A7783C12573240036D5A0/\\$file/Razavi-paper.pdf](https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/2DBE6A93350A7783C12573240036D5A0/$file/Razavi-paper.pdf) adresinden alındı.
- UNDP (Eylül 2020). "COVID-19 Will Widen Poverty Gap Between Women and Men, New UN Women and UNDP data shows". undp.org: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/pressreleases/2020/09/COVID19-will-widen-gender-gap.html> adresinden alındı.
- WHO (30 Ocak 2020). "Statement On The Second Meeting of The International Health Regulations (2005) Emergency Committee Regarding The Outbreak of Novel Coronavirus (2019-nCoV)". www.who.int: [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) adresinden alındı.
- WHO (11 Mart 2020). "WHO Director-General's Opening Remarks at The Media Briefing On COVID-19 – 11 March 2020". www.who.int: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> adresinden alındı.
- WHO (2007). Everybody's Business: Strengthening Health Systems to improve Health Outcomes: WHO's Framework for Action, Geneva. https://appwho.int/iris/bitstream/handle/10665/43918/9789241596077_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı.

EK

**COVID-19 Pandemisi Sürecinde Karşılıksız Kadın Emeği
Anket Formu**

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans programında Danışmanım Doç. Dr. Gülten DURSUN ile birlikte yürüttüğümüz “COVID-19 Pandemisi Sürecinde Karşılıksız Kadın Emeği: COVID-19 Türkiye Deneyimi” başlıklı bu çalışma COVID-19'un vakaların yüksek seyrettiği, karantina ve yasakların yoğun olduğu MART-HAZİRAN 2020 aralığında kadınların ücretsiz bakım emeği yüklerine etkisini araştırmaya yöneliktir. Vereceğiniz tüm bilgiler tarafımızca gizli tutulacak, raporlama sürecinde anonimleştirilerek kullanılacaktır. Kişisel verileri koruma kanunu (KVKK) ile gizlilik ve veri güvenliği politikamız kapsamında paylaştığımız kişisel veriler üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Anket soruları ücretsiz bakım yükünü ölçmeye yönelik olduğu için genelde evli ya da partneri ile yaşıyan, çocuk bakımı veren ya da geniş ailede yaşıyan kadınlara yöneliktir. Bu tanıma uymayan kadınların da karşılaştırmış olabileceği durumları görebilmek için hedef kitle özel olarak belirtilmemiştir. Araştırma için Kocaeli Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır.

Araştırma Onayı

() 18 yaşından büyüğüm ve açıklamayı okudum, anladım ve araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

1.Yaşınız

- () 18-24
- () 25-34
- () 35-44
- () 45-64
- () 65+

2.Medeni durumunuz

- () Evli
- () Bekar
- () Boşanmış
- () Diğer

3.En son mezun olduğunuz okul:

- () Okuryazar
- () İlkokul
- () Ortaokul
- () Lise
- () Yüksekokul
- () Üniversite
- () Yüksek lisans ve üzeri

4.Yaşadığınız il:

5. COVID-19 sürecinde hanede kaç kişi yaşadınız?

6. (COVID-19 sürecinde hanede sizinle birlikte yaşayanlar kimler?

- Eş
- Sevgili
- Çocuk
- Anne
- Baba
- Eşin annesi
- Eşin babası
- Kız kardeş
- Erkek kardeş
- Eşin kız kardeşi
- Eşin erkek kardeşi
- Yardımcı
- Hiç kimse

7. COVID-19 sürecinde hanede sizinle yaşayan kaç çocuk var? (18 yaş altı): ...

8. COVID-19 sürecinde hanede sizinle yaşayan çocukların okula gitme durumu

- Çocuk yok
- Okul öncesi
- Okul öncesi ve okula giden birlikte
- Okula giden

9. COVID-19 sürecinde hanede sizinle yaşayan çocukların cinsiyetleri nedir?

- Çocuk yok
- Kız
- Oğlan
- Kız-Oğlan

10. COVID-19 sürecinde hanede 18-20 yaş arasında kaç kişi var?

11. COVID-19 sürecinde hanede 65 yaş üstünde kaç kişi yaşıyor?

Ekonomik durum

12. COVID-19'dan önce çalışma durumunuz nasıldı?

- Sigortalı çalıştım.
- Sigortasız çalıştım.
- Evden parça başı çalışıyordum.
- İş yeri sahibiydim.
- Emekliydim.
- İşsizdim.

13. (Varsa) Çalıştığınız sektör

- Kamu
- Özel sektör
- Sivil toplum
- Serbest
- Diğer

14. COVID-19 sürecinden önce (varsa) aylık ortalama kişisel geliriniz ne kadardı?

- Hiç yoktu.
- 2000 TL' nin altında
- 2001-4000 TL arasında
- 4001-7000 TL arasında
- 7001 TL'nin üstünde

15. COVID-19 sürecinden önce (varsa) aylık ortalama hane geliriniz ne kadardı?

- Hiç yoktu.
- 2000 TL' nin altında
- 2001-4000 TL arasında
- 4001-7000 TL arasında
- 7001 TL'nin üstünde

16. COVID-19 sürecinde aylık kişisel gelirinizde bir değişiklik oldu mu?

- Değişmedi
- Azaldı
- Arttı

17. COVID-19 sürecinde aylık hane gelirinizde bir değişiklik oldu mu?

- Değişmedi
- Azaldı
- Arttı

18. COVID-19 sürecinde çalışma durumunuzda bir değişiklik oldu mu?

'Diğer' seçerseniz lütfen ne olduğunu uygun metin alanında da belirtin.

- Hayır, işime gidip geliyorum.
- Evet, evden çalışmaya başladım.
- Evet, işime son verildi.
- Evet, çalışma saatlerim azaltıldı.
- Ücretsiz izne çıkarıldım.
- Ücretli izne çıkarıldım.
- İşten kendim ayrıldım.
- Yeni bir işe başladım.
- İş yerim kapatıldı. (COVID-19 tedbirleri ya da ekonomik sebeplerle)
- Bir değişiklik olmadı.
- Evden çalıştığım işime devam ettim
- Diğer

19. COVID-19 sürecinde kendi isteğinizle işten ayrıldıysanız ya da yaptığınız işi bıraktıysanız nedeni nedir?

- Çocuk bakımı için
- Yaşlı/hasta bakımı için
- Sağlığımı tehdit ettiği için
- Diğer

20. COVID-19 sürecinde eşinizin (varsa) çalışma durumunda değişiklik oldu mu?

- Hayır, işine gidip geliyor.
- Evet, evden çalışmaya başladı.
- Evet, işine son verildi.
- Evet, çalışma saatleri azaltıldı.
- Ücretsiz izne çıkarıldı.
- Ücretli izne çıkarıldı.
- Çocuk bakımı için işten ayrıldı.
- Yeni bir işe başladı.
- İş yeri kapatıldı. (COVID-19 tedbirleri ya da ekonomik sebeplerle)
- Çalışmıyordu, bir değişiklik olmadı.
- Evden yaptığı işine devam etti.
- Emekli.

21. COVID-19 sürecinde siz dahil hanede kaç kişi ücretli bir işte çalıştı?

22. COVID-19 sürecinde hanede işsiz kalan ya da işe gidemeyen (iş kapanan, durdurulduğu için evde kalan) oldu mu?

- Evet
- Hayır

23. COVID-19 sürecinde herhangi bir yerden yardım aldınız mı?

- Evet, devlet yardımı
- Evet, sivil toplum kuruluşları yardımları
- Evet, ailemizden/akrabalardan/arkadaşlardan
- Hayır, başvurdum ama çıkmadı
- Hayır, ihtiyaç duydum ama başvurmadım
- Hayır, ihtiyaç duymadım

24. İşiniz zorunlu hizmetler statüsünde mi? (Örneğin; sağlık, emniyet, gıda gibi).

- Evet

Hayır

25. COVID-19 sürecinde hane geçiminiz nasıl etkilendi?

Kolaylaştı

.

.

.

.

.

Zorlaştı

26. Ücretli bir işte çalışıyorsanız bu ifadeyi kendiniz için nasıl değerlendirirsiniz:

"Çalıştığım iş eskisine göre daha yorucu hale geldi."

Kesinlikle katılıyorum

Katılıyorum

Kısmen katılıyorum

Kararsızım

Kısmen katılmıyorum

Katılmıyorum

Kesinlikle katılmıyorum

Sağlık

27. COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle sağlık hizmeti almakta kesinti yaşadınız mı?

Evet

Hayır

28. Haneden birinin COVID-19 testi pozitif çıktı mı?

Evet

Hayır

29. COVID-19 sürecinde psikolojik destek almak konusundaki durumunuz nedir?

- Öncesinde de destek alıyordum.
 Destek almaya başladım.
 Destek almayı düşündüm.
 Destek almayı hiç düşünmedim.

Toplumsal Cinsiyet Algısı

Aşağıdaki ifadelere katılma durumunuzu derecelendirin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kararsızım	Kısmen katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
30. Ev işleri her iki eş arasında eşit bölülmelidir.							
31. Yuvayı dişi kuş yapar.							
32. Kadının esas görevi anneliktir.							
33. Erkeğin esas görevi evi geçindirmektir.							
34. Erkeğin yeterli geliri varsa karısı çalışmamalıdır.							
35. Mesleki gelişme fırsatlarında kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanınmalıdır.							
36. Kız ve erkek çocukları ev işlerini yapmakta eşit sorumluluk sahibidir.							

Ev içi iş yükü

Aşağıdaki ifadeleri COVID-19 sürecindeki yaşamınıza göre derecelendirin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kararsızım	Kısmen katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
30. Yemek yapmaya eskisine göre daha çok vakit harcıyorum.							
31. Ev temizliği için eskisine göre daha fazla vakit harcıyorum.							
32. (Varsa) Çocuk bakımı için eskisine göre daha fazla vakit harcıyorum.							
33. (Varsa) Çocuk eğitimi için eskisine göre daha fazla vakit harcıyorum.							
34. Vitamin, takviye gibi şeylere daha çok para ve zaman harcamaya başladım (çocukların, eşin almasını takip etmek gibi).							
35. Sokağa çıkma yasağı olan günlerde daha çok ev işi yaptım.							
36. Ev işlerini daha eşit bölüştürüyoruz.							
37. Genel olarak daha çok yoruluyorum.							
38. COVID-19 sürecinde çocuğumla/çocuklarımla keyifli vakit geçirebildim.							
39. COVID-19 sürecinde (varsa) eşimle/sevgilimle keyifli vakit geçirebildim.							

48. COVID-19 sürecinde ev işleri için ücretli bir yardımcınız oldu mu?

Evet

Hayır

49. COVID-19 sürecinde ev işleri için ücretli bir yardımcınız oldu mu?

Evet

Hayır

50. COVID-19 sürecinde aşağıdaki işleri çoğunlukla kimin yaptığına göre seçeneklerden birini seçiniz.

	Ben yaparım	Eşim yapar	Eşimle/sevgilimle ortak yaparız	Yardımcı yapar (çalışan, büyükanne vb.)	Haneden başka bir kadın yapar	Haneden başka bir erkek yapar	Çocuklar yapar	Yapılmaz/ihtiyaç yoktur
Ev temizliği								
Çamaşır yıkama								
Çamaşır asma/toplama								
Ortalığı toplama								
Tüm ev ayrıntılı temizlik								
Ütü yapma								
Yemek yapma								
Mutfak temizliği								
Banyo temizliği								
Alışveriş								
Çocuklarla oyun oynama								
Çocukların eğitimi ile ilgilenme								
Yaşlı/hasta bakımı								
COVID-19 hijyen önlemlerini uygulama (eve girerken, alışveriş ürünlerinin dezenfektasyonu vb)								

51. COVID-19 sürecinin size getirdiği yeni iş yükleri nelerdir? (Yukarıda belirtilmeyen işler varsa lütfen onları yazınız.)

.....
.....

Kişisel zaman

52. COVID-19 sürecinde kendinize ayırdığınız zamanda en çok yaptığınız 3 şeyi işaretleyiniz.

- Kişisel bakım
- Kendi kendime kalıp bir şey yapmadan dinlenme
- TV programları izleme
- Film/dizi/belgesel izleme
- Kitap/dergi okuma
- Egzersiz/spor
- Bilgisayar/telefon oyunları
- Hobi
- Sosyal medya
- Görüntülü arama ile arkadaş/aile görüşmeleri (zorunlu olmayanlar dışında)
- Online etkinlikler, sohbetler, eğitimler
- Hiç ayıramıyorum.

53. COVID-19 sürecinde evde kendinize ait ya da yalnız kalabildiğiniz bir oda/alan var mı?

- Evet
- Hayır

54. Evetse; neresi?

- Kendime ait çalışma odam
- Kendime ait yatak odam
- Mutfak
- Tuvalet/banyo
- Balkon
- Ortak alanlar
- Yalnızım

55. COVID-19 sürecinde özel ilgi alanlarınızla/hobilerinizle ilgilenebildiniz mi?

- Hiç ilgilenmedim.
- İlgilenmedim
- Kısmen ilgilenmedim
- Kararsızım
- Kısmen ilgilendim.
- İlgilendim
- Çok ilgilendim

**56. "COVID-19 sürecinde kişisel olarak kendimi geliştirme fırsatı buldum."
İfadesini değerlendirin.**

- Kesinlikle evet
- Evet
- Kısmen Evet
- Ne evet ne hayır
- Kısmen Hayır
- Hayır
- Kesinlikle hayır

57. COVID-19 sürecinde ailece eğlenmek için ne yaptınız?

- Film izleme
- Oyun oynama
- Sohbet
- Hiçbir şey
- Diğer

58. Aile eğlenme faaliyetinde size düşen iş yükü nedir?

- Faaliyeti planlama, hazırlık yapma
- Atıştırmalık/içecek hazırlama
- Sonrasında ortalığı toplama
- Bana düşmez.
- Ortak yaparız.
- Hiçbir şey yapmayız.

59. COVID-19 sürecinde şiddetle ilgili destek başvurusunda buldunuz mu?

- Evet, başvuru yaptım.
- Hayır, hiç düşünmedim.
- Hayır, düşündüm ama yapmadım.

60. Aşağıdaki ifadelere COVID-19 sürecindeki katılma durumunuzu derecelendirin.

	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kararsızım	Kısmen katılmıyorum	Katılmıyorum
60.1. Eşim bana daha iyi davranmaya başladı.					
60.2. Eşime duygularımı daha rahat ifade edebiliyorum.					
60.3. Çocuklarım beni daha iyi anlamaya başladı.					
60.4. Ben daha anlayışlı oldum.					
60.5. Eşim bana karşı daha tahammülsüz oldu.					
60.6. Eşime karşı kendimi ifade etmekte zorlanmaya başladım.					
60.7. Eşim bana daha çok karışmaya başladı.					
60.8. Eşime karşı daha tahammülsüz oldum.					
60.9. Çocuklarıma karşı daha tahammülsüz oldum.					
60.10. Eşimle kavgalarımız arttı.					
60.11. Evdeki gerilim arttı.					
60.12. Ailemle daha çok vakit geçirebilmek kendimi iyi hissettirdi.					
60.13. Dışarıyla daha az temas etmek kendimi daha iyi hissettirdi.					

61. COVID-19 sürecinde, aşağıdaki sorunları yaşama derecelendiriniz.

	1	2	3	4	5
61.1. Bunalımda hissetmek					
61.2. Endişeli hissetmek					
61.3. Yalnız hissetmek					
61.4. Kızgın hissetmek, sinirden patlayacak gibi olmak					
61.5. Fiziksel sıkıntılar yaşamak: ağrılar, halsizlik, hastalık vb.					
61.6. Kolay bir şekilde bir şeyden rahatsız olmak					
61.7. Umutsuzluk					
61.8. Uyku sıkıntıları					
61.9. Daha önceden yaşadığım zor deneyimleri hatırlama					

62. Bu sorunları yaşamanızda sokağa çıkma yasağı olan günlerde farklılık oldu mu?

- Evet, arttı.
- Evet, azaldı.
- Hayır, olmadı.

63. COVID-19 sürecinde yaşadığınız sıkıntılarla nasıl başa çıkıyorsunuz?

- Araştırma yapıyorum (korona ile ilgili gelişmeleri takip ediyorum)
- Kendimi ev işleriyle meşgul ediyorum, oyalıyorum.
- Kendimi hobilerimle meşgul ediyorum, oyalıyorum.
- Dua ediyorum/meditasyon yapıyorum.
- İbadet ediyorum.
- Spor/egzersiz yapıyorum.
- Yardım alıyorum (psikolog vb.)
- Düşünmemeye çalışıyorum.
- Kendimi işime verip oyalıyorum.
- Başa çıkamıyorum.
- İlaç kullanıyorum (depresyon vb).
- Alkol kullanımım arttı.
- Sigara kullanımım arttı.
- Hiçbiri

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Gülfer Kırbas Battal

Eğitim Durumu

Lisans : Hacettepe Üniversitesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans : Kocaeli Üniversitesi / Kadın Çalışmaları

Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (2018-devam ediyor)

Görevi : Eğitim ve Saha Koordinatörü

Çalıştığı Kurum : Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği (2017-2018)

Görevi : İletişim ve Eğitim Sorumlusu